

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2012

Ivan Bumba

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Dobrovolná skromnost

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

Doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.

Vypracoval:

Bc. Ivan Bumba

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Dobrovolná skromnost“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury a použitých pramenů, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Brně dne 28. března 2012

.....
Ivan Bumba

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také děkuji rodičům a mé rodině za potřebné zázemí a morální podporu, které si nesmírně vážím.

Ivan Bumba

OBSAH

Úvod	2
1 Pojem dobrovolná skromnost	3
1.1 Dobrovolná skromnost jako alternativa ke konzumerizmu	3
1.2 Konzumerizmus a jeho vývoj	5
2 Stimuly k dobrovolné skromnosti	9
2.1 Vnitřní motivační faktory ke skromnému bytí	9
2.1.1 Agrese	10
2.1.2 Altruismus	12
2.1.3 Memetika a její výklad přenosu sociokulturních jevů	15
2.2 Vlivy životního stylu na dobrovolnou skromnost	18
2.2.1 Modus mít	18
2.2.2 Modus být	20
3 Globální vlivy působící pro a proti nadměrné spotřebě	24
3.1 Vývoj společnosti k blahobytu	24
3.2 Vliv a dopad ekonomických podmínek na společnost blahobytu	25
4 Význam hodnot na dobrovolně skromný život v současné společnosti	29
4.1 Změny kulturních hodnot	29
4.2 Biocentrismus a jeho úskalí	31
4.3 Změny ekonomických a politických hodnot	33
4.4 Víze dobrovolně skromné společnosti	37
5 Výzkum aspektů dobrovolné skromnosti a proenvironmentálního chování	41
5.1 Výzkumný problém	41
5.2 Výzkumný cíl	41
5.3 Výzkumný úkol	42
5.4 Metodika výzkumu	43
5.5 Metoda výzkumu	45
5.6 Zpracování, popis a analýza získaných dat	46
5.7 Diskuse	58
6 Dobrovolná skromnost a ochrana životního prostředí v sociální pedagogice	62
6.1 Principy dobrovolné skromnosti v sociální pedagogice	62
6.2 Globální výchova jako součást sociální pedagogiky	64
Závěr	67
Resumé	69
Anotace	70
Seznam použité literatury	71
Seznam příloh	77

ÚVOD

„Poznej sebe sama.“

Cheilón ze Sparty (asi 640 – 550 př. n. l.)

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolil téma života v *dobrovolné skromnosti*, neboť mne osobně dlouhodobě zajímá problematika možností změn současného stavu konzumní společnosti.

Každý z nás se v dnešní době setkává s pojmy jako konzumní společnost, globalizace a s jevy jako jsou ekologické katastrofy, přelidňenost, chudoba apod. Přestože je neustále poukazováno na destruktivní působení člověka na naši planetu a z médií se dozvídáme o dalších případech ničení přírodního prostředí, zásadní opatření k nápravě pokračující devastace životního prostředí se nepřijímají. Ve společnosti sílí souhlasné stanovisko, že je potřebné tento stav změnit, přehodnotit současné vzorce chování člověka k přírodě, jeho hodnotový žebříček. Avšak chybí ucelené informace či dokonce koncepce opatření, která by účinně současný trend vývoje postmoderní hyperkonzumní společnosti nasměrovala více k podpoře ochrany životního prostředí. Téměř všechna politická uskupení mají ve svých volebních programech kapitoly týkající se ochrany životního prostředí. Jejich činy je však usvědčují z toho, že to jsou většinou pouze prázdné fráze.

Jak již vyplývá z názvu diplomové práce, budeme se v širších souvislostech zabývat pojmem *dobrovolná skromnost*. S tím je spojen nejen požadavek na objasnění principů fungování konzumní společnosti, ale také na prověření alternativních způsobů chování lidí i hodnot ve společnosti orientované především na spotřebu.

Cílem práce bude zjistit, zda a za jakých podmínek může být *dobrovolně skromný* život plnohodnotnou alternativou ke globalizované konzumní společnosti, která navíc silně poškozují životní prostředí. Budeme analyzovat možnosti změn lidských hodnot a jejich vlivu na utváření společnosti. Budeme také zkoumat, zda a jaké aspekty *dobrovolné skromnosti* se objevují v každodenním běžném životě člověka a mohly by pomoci při omezování spotřeby i v ochraně životního prostředí. Budeme se zabývat možnostmi řešení, kterými může sociální pedagogika ve spolupráci s dalšími vědeckými disciplínami pomoci ke změně vztahu společnosti k oblasti hodnot života v ekologicky méně zatíženém prostředí.

1 POJEM DOBROVOLNÁ SKROMNOST

1.1 *Dobrovolná skromnost* jako alternativa ke konzumerizmu

Pojem *dobrovolná skromnost* se začal používat v relativně nedávné době. Vztahuje se k omezení spotřeby a plýtvání ve snaze více chránit životní prostředí. Svou roli zde ovšem hraje nízká intenzita uvědomění si naší závislosti na stavu přírody, jejíž jsme jako lidé nedílnou součástí a zatím vede převážně k proklamativnímu souhlasu s ochranou životního prostředí. V rámci této myšlenky však můžeme sledovat dvě základní názorové linie. Někteří lidé jsou zastánci pokračující konzumní společnosti a tvrdí, že technologický vývoj financovaný ze spotřeby vyřeší i ekologické problémy. Druzí se spíše přiklánějí ke koncepcím uvážlivé spotřeby druhotně snižující negativní vlivy na životní prostředí a těmi se v této práci budeme zabývat.

Podle nejrozšířenější definice pojmu *dobrovolná skromnost* jde o ekologicky příznivý způsob života. Nejde však o jednoduchý až prostoduchý život, především na venkově, spočívající v minimalizaci používání moderních technologií a prostředků.¹ Naopak. Jde o dobrovolné snížení dynamiky spotřeby, o aktivní zapojení se do procesu distribuce politické moci, o vyhledávání informací, používání prostředků šetrných k životnímu prostředí, aktivní a smysluplné využívání volného času. „O skromnosti má smysl uvažovat tam, kde existuje možnost mít více ..., mluvíme-li o ní v environmentálních souvislostech, přidáváme ještě adjektivum ‚dobrovolná‘“, píše H. Librová. „Všeobecné a historicky vytvořené pojetí skromnosti se většinou vztahovalo k ochotě zřít se nahromaděného bohatství. V souvislosti s environmentálními otázkami je skromnost chápána především jako ochota snížit dynamiku spotřeby hmotných statků.“²

Slovo *skromnost* má tedy význam pouze za předpokladu, že můžeme mít více. Pokud existují omezení, která jsou vnímána člověkem negativně, a je k omezování nucen, nelze tento stav za skromnost považovat. Skromnost lze tedy (na rozdíl od chudoby či bídy) charakterizovat jako umírněnou, nějakým způsobem nevynuceně, svobodně vnitřně regulovanou spotřebu.

---

¹ Tak to možná chápal v osvícenství J. J. Rousseau (1712-78) v apelu návratu k přírodě a o sto let později se americký filosof H. D. Thoreau (1817-62) zabýval v díle Walden dobrovolným odchodem z civilizace. Chápal tento krok jako reakci na odcizení se přírodě.

² LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003, s. 28-29

Uvažujeme-li o *skromnosti*, odlišme ještě dobrovolnou od záměrné. „O záměrné skromnosti hovoříme v případech, kdy lidé cílevědomě mění vzorce a objem své spotřeby z environmentálních motivů, z ohledů na stav a vývoj přírody. *Dobrovolnou skromnost* chápeme tak, že není cílená, má druhotnou povahu; nezamýšleně vyplývá z orientace člověka k jiným než spotřebním hodnotám.“³ Tato významová nuance ovšem posouvá dnešní snahy o ekologicky příznivější přístup v konzumentství pouze do oblasti tzv. environmentálního chápání konzumerismu a nelze ji tedy ztotožnit s dobrovolným sebeomezením (dobrovolnou skromností). Spotřeba neklesá, pouze se mění konzumované komodity (např. biopotraviny, přístroje s nižším příkonem nebo vyráběné technologiemi údajně šetrnějšími k životnímu prostředí, které můžeme označit jen za další odvětví pokračující průmyslové výroby).

E. Kohák dokonce polemizuje s pojmem „dobrovolná skromnost“ s tím, že „nejde o skromnost, jde o *výběrovou náročnost*. Budme nároční, avšak vybírejme si v čem.“ A dodává: „Dobrovolná skromnost není o askezi. Je o výběrové náročnosti, o *radosti ze života místo radosti z majetku*.“⁴ H. Librová tutéž náročnost definuje relativně rozporným souslovím *ekologický luxus*. Jde o kvalitativní kategorii lidského chování s důrazem na uvědomění si míry ekologické zátěže (stopy)⁵ vůči životnímu prostředí. „Ekologický luxus je ekologicky příznivé chování, které uvědoměle zmenšuje ekologickou stopu, v různé míře je schopno sebeomezení a vztahuje se k nemateriálním, kulturou oceňovaným hodnotám. Organizace „Global Footprint Network iniciovala projekt ‚Ten in Ten‘, jehož cílem je zavést ekologickou stopu jako globálně používaný indikátor do roku 2015.“⁶ „Ekologický luxus označuje spíše prvky či segmenty chování než celý životní způsob.“⁷ Kohák dále poznamenává: „Nevím, zda dobrovolná skromnost představuje řešení ekologických problémů dnešního světa. Pokud se omezuje na individuální jednání, pak pomáhá změnit postoje, avšak sama nezmění celkovou

---

³ LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003, s. 28

⁴ KOHÁK, E.: *Zelená svatozář*, Praha, 2000, s. 83

⁵ „Indikátor *ekologická stopa*, ukazuje, jak udržitelně žijí lidé v různých zemích. Tedy kolik potřebují plochy na to, aby se užívali, aby bylo kam uložit odpady, které produkují (včetně emisí skleníkových plynů), ve srovnání s tím, kolik jí mají k dispozici. Podle poslední zprávy Living Planet vydávané organizací WWF vychází, že dnešní zátěž je asi o polovinu vyšší, než jakou může planeta trvale unést.“ CHARVÁT H.: *Ekologická stopa nabízí návod, jak měřit blahobyť*, dostupné z WWW: < <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/ekologicka-stopa-nabizi-navod-jak-merit-blahobyt> > [cit. 18. listopadu 2011]

⁶ ČÁSLAVKA, J; HÁK, T; TŘEBICKÝ, V. a kol.: *Indikátory blahobytu*, Praha, 2010, s. 22

⁷ LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003

situaci. Problém konzumního života vyžaduje i systémové přístupy, úsilí o uspořádání společnosti, které by bylo dlouhodobě slučitelné se zdravím přírody.“⁸

Toto úsilí však stále znovu a znovu naráží na problém antropocentrismu jako na vnímání výlučného postavení sebe sama (člověka) vůči přírodě. Velice názorně se k tomuto postoji vyjadřuje etolog K. Lorenz: „Stojí-li lidstvo bezmocně proti patologickému rozkladu své sociální struktury, když se – s atomovými zbraněmi v rukou – neumí v sociálním ohledu chovat o nic rozumněji než nějaké zvíře, pak to spočívá z velké části v pyšném přeceňování vlastního chování; následkem toho je, že člověk toto své chování vyjímá z prozkoumatelných přírodních jevů.“⁹ Vznikem nových vědeckých oborů, které se nebojí zkoumat člověka bez předsudků o výjimečnosti, se osvícenský antropocentrismus začal drolit a lze předpokládat, že podpora poměrně mladých věd, k nimž patří evoluční psychologie, ekopsychologie, ekofilozofie, environmentalistika, envigogika, sociobiologie, memetika, bude sílit. Sociální pedagogika by měla, dle mého názoru, operativně reagovat na aktuální společenské potíže a působit jako svorník nad poznatky jiných věd. Aplikovat je v praxi prostřednictvím sociálních pedagogů, neboť po technologické stránce jsme příliš rozvinutí na to, abychom se stačili stejně rychle vyvíjet fylogeneticky.

Dobrovolná skromnost se tedy vymezuje vůči konzumerizmu jako tendenci k nadměrné spotřebě, hromadění předmětů a požitků za účelem dosažení pocitu osobního štěstí, ale také vůči ekologicky škodlivým činnostem při volnočasových aktivitách (např. motoristické sporty, výstavba obřích rekreačních areálů v přírodně cenných lokalitách). V následující subkapitole se zaměřím na charakteristiku tohoto protipólu *dobrovolné skromnosti*.

1.2 Konzumerismus a jeho vývoj

E. Kohák chápe konzumerismus jako spotřebu, pokud je smyslem lidského života: „smyslem společnosti je umožnit stálé stupňování spotřeby a stupňováním spotřeby se vyřeší všechny problémy jak osobního žití, tak společenského soužití.“¹⁰

Počátky konzumerismu se jako další vývojová tendence konzumního kapitalismu objevují v USA a Evropě po roce 1900. Díky novým technickým vynálezům v dopravě

---

⁸ KOHÁK, E.: *Zelená svatozář*, Praha, 2000, s. 84-85

⁹ LORENZ, K.: *Takzvané zlo*, Praha, 2003, s. 189 - 190

¹⁰ KOHÁK, E.: *Zelená svatozář*, Praha, 2000, s. 77

a komunikaci vznikají velké celostátní trhy orientované na rozvoj masové spotřeby. Velkou roli hraje v rozvoji konzumní společnosti vysoce sofistikovaná dělba a organizace práce (taylorismus, fordismus). V tomto období však ještě nemá dostatek lidí tolik prostředků, aby si mohli opatřit moderní výrobky.

Trend vzrůstající spotřeby můžeme sledovat až ve dvacátých letech 20. století na základě působení novodobého marketingu E. L. Bernayse (1891 - 1995), jenž byl synovcem S. Freuda a je označován za otce konzumerismu. Dokázal přetvořit názor na nakupování z toho, co si člověk potřebuje koupit na to, co si člověk chce koupit. Je mu též připisována změna pohledu na prodej produktů jako nikoliv pouhého zboží, ale jako vyjádření životního stylu, způsobu života. „Byl přesvědčen o tom, že porozumění instinktům a symbolům, které motivují člověka, umožní formovat chování mas. Viděl svůj úkol ve vytváření obrazů stavících produkty nebo politické koncepty do příznivého světla, a to tak, aby si lidé vůbec nevšimli, že jsou ovlivňováni. Tato metoda se hodí jak pro marketing, tak i např. pro vzbuzení válečného nadšení.“¹¹ Nutnými podmínkami pro působení této marketingové (propagandistické) strategie je stále početnější obyvatelstvo měst (průmyslová urbanizace), zvyšování počtu tzv. středních vrstev společnosti s dostatečnou kupní silou a rozvoj masmédií. „Na podporu svých aktivit k ovlivnění mínění, vytváření souhlasu mezi občany – potenciálními konzumenty zboží masové produkce, angažoval tehdejší celebrity, populární osobnosti kultury a politiky, které mu pomáhaly šířit víru, že koupením a používáním například určitých šatů a oděvních doplňků může člověk lépe vyjádřit své pocity i názory na svět a společnost. Zásadním a dodnes trvajícím se stal tento tzv. masový konzumerismus, lidově konzum, až po II. světové válce.“¹²

Po velké hospodářské krizi v roce 1929 nastalo celosvětové hospodářské oživení až v druhé polovině třicátých let 20. století. Spotřeba se zaměřovala na nákup zboží dlouhodobé životnosti. Především v USA se postulují a realizují moderní pojetí kapitalismu založené na volném trhu, konkurenčním prostředí a generování zisku. Na druhé straně roste hmotná životní úroveň, která je ovšem doprovázena také obrovským vzestupem kriminality především ve velkých městech a prorůstání korupce až do nejvyšších politických kruhů. Masově vznikají nové obchodní domy, v nichž se

---

¹¹ ANTUŠEK, I.: *Strípky z dějin propagandy (1)*, [cit. 10. prosince 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.seniortip.cz/?&module=article&uniqid_article=162769cc238336cc00bddbd3be54e714>

¹² FTOREK, J.: *Public relations a politika. Kdo a jak řídí naše osudy s naším souhlasem*, Praha, 2010, s. 35

prodávají značkové výrobky. Hnací silou obnovení prosperity jsou však, především v Německu, masivní vojenské zakázky, které vedly k rozpoutání 2. sv. války.

Poválečná obnova základních infrastruktur přinesla kolem roku 1950 příklon k bezuzdné stimulaci spotřeby, která vyústila během tří desítek let v nový kult permanentního zlepšování životního komfortu. Zdokonalují se kvalitativní modely produktivity práce pomocí „fordovského“ typu řízení. Zvyšuje se nabídka různých druhů zboží, pro které je nutné postavit velké prodejní plochy supermarketů a hypermarketů. Prostřednictvím prudce se zvyšující kupní síly zaměstnanců a jejich spotřeby se ustavuje nový typ osobní identity jednotlivce. V marketingové strategii se tato tendence projevuje segmentací působení podle sociálních statusů konzumentů (pořízení zboží jako statusový symbol). „Záplavou ležérních, frivolních a hédonistických znaků se druhé vývojové fázi (konzumního kapitalismu, pozn. aut.) podařilo delegitimizovat ideál oběti i imperativ kázně (příznačná charakteristika křesťanské morálky, pozn. aut.). Od zaměření na budoucnost se přechází k okamžitému uspokojení.“¹³

S vývojem informačních technologií ve druhé polovině 20. století se dále urychlil přístup k informacím o výrobcích, službách a možnostech spotřeby toho, co si ještě mohu koupit. Na druhé straně přinesl vývoj informačních sítí také možnost sdílení poznatků obrovskému množství lidí. Informace o dění ve světě jsou přístupné v podstatě ihned komukoliv, kdo má zájem se o událostech dozvědět a může je dále sdílet s dalšími lidmi. Nikdy v minulosti nebyl přístup k informacím jakéhokoliv charakteru tak rychlý a snadný (samozřejmě se nabízí otázka, do jaké míry jsou prezentované informace relevantní, verifikované, zmanipulované či účelově zveřejňované, ale najít odpověď na tuto otázku není cílem tohoto textu). Také konzumerismus se těmito cestami šíří stejnou rychlostí i do oblastí světa, které stojí na jiných etických, morálních i praktických zásadách. Vytvářejí se tendence rezignovat na všechno minulé, zbavit se starých věcí i zvyků jako nezajímavých a opovržených. Roste zájem o všechno nové, módní a zrychluje se spotřeba tím, že staré je likvidováno a nahrazováno v čím dál kratších časových cyklech. Vzniká dokonce jakýsi nový způsob nazírání smyslu vývoje člověka – *neofilie* – nekritická zamilovanost do všeho nového, zvláště v případě hmotné spotřeby. „Ve své honbě za věcmi a zábavou se *homo consumericus* tu vědomě, tu podvědomě snaží najít hmatatelnou, byť třeba povrchní odpověď na věčnou otázku: kdo

---

¹³ LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí*, Praha, 2007, s. 41

jsem?¹⁴ „Konzumní příběh – jen stupňování spotřeby je smyslem života, úkolem společnosti a řešením všeho, co nás trápí“, konstatuje E. Kohák.¹⁵

Protože se, dle G. Lipovetského, naše rozvinuté společnosti ocitly v třetí fázi konzumerismu, (od zrození masových trhů, přes vytvoření společnosti masové spotřeby po současné „*emocionální konzumentství*“), pramení odtud tradiční otázka: „Kam tato nekonečná eskalace potřeb směřuje? Co vlastně konzumenta neustále žene dál?“¹⁶

Pokud se ztotožníme s názorem, že vývoj společnosti žene dále uspokojování potřeb i těch, které dříve neexistovaly a byly uměle, pomocí reklamy, vytvořeny, pak vyvstane další problém související s touto prací. Je vůbec možné uvažovat v současné době o konceptu dobrovolné skromnosti, který by se mohl prosadit ve většinové společnosti? Nebo řečeno jinak. Existují nějaké základní stimuly a důvody k dobrovolné skromnosti? A pokud ano, kde je hledat?

---

¹⁴LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí*, Praha, 2007, s. 50

¹⁵KOHÁK, E.: *Zelená svatozář*, Praha, 2000, s. 80

¹⁶LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí*, Praha, 2007, s. 43

2 STIMULY K DOBROVOLNÉ SKROMNOSTI

2.1 Vnitřní motivační faktory ke skromnému bytí

Člověk je ke svému jednání v rámci dobrovolné skromnosti veden především vnitřními motivátory, které vycházejí z jeho chápání a preferencí jiných životních hodnot než pouze spotřebních, majetkových, které následně vedou k materiálnímu zajištění existence.

Preference či inklinace ke specifickým hodnotám a především rozhodnutím, kterými způsoby je budeme naplňovat, jsou hlavními motivačními procesy v průběhu lidského života. Můžeme říci, že *dobrovolná skromnost* je z hlediska hodnot souborem idejí jako motivů k jinému než konzumnímu způsobu života. Kromě vrozených motivů (pudů) naše chování ovlivňují motivy získané, naučené. V tom lze spatřit zkázu a zároveň i naději při řešení závažných problémů, které si lidstvo samo způsobilo ve vztahu k přírodě. Neboť „ideje jako motivy jsou produktem abstrakce a generalizace, vycházejících z internalizace konkrétních hodnot, a mohou mít silný emoční náboj. Více jsou však ideje deklarovány než aktivně prosazovány a bráněny,“¹⁷ skepticky shrnuje vztah mezi abstraktními motivy a skutečným chováním M. Nakonečný. „Většina lidí se rozhoduje na základě jednoduchého *lineárního myšlení*. Nejsme schopni v řetězci *příčina-následek* hledat složitější vazby, a tak přehlízíme (i vědomě, např. vytěsňováním nepříjemných myšlenek, pozn. aut.) vedlejší účinky. Přitom je třeba mít na mysli, že ekologická krize je vlastně sumou či komplexem vedlejších a (i původně, pozn. aut.) nezamýšlených účinků lidského chování.“¹⁸

H. Librová uvádí, že limitující faktor pro naše rozhodování (ať již zaměřené na plánování budoucnosti nebo hodnocení minulosti) představuje *časový horizont*, čtvrtý rozměr naší dimenze. „Každodenní rozhodování lidí se řídí horizontem několika dní. Při závažnějších rozhodováních, např. při nákupu zboží dlouhodobé spotřeby nebo při plánování dovolené, se lidé většinou orientují nanejvýš na horizont několika měsíců.“¹⁹ Jak se na našem chování podílí zhodnocení vlastní minulé zkušenosti? Na tuto otázku odpovídá H. Librová tvrzením, že „starší zkušenosti jsou vytěsňovány novějšími,

---

¹⁷ NAKONEČNÝ, M.: *Motivace lidského chování*, Praha, 1996, s. 83

¹⁸ LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003, s. 61

¹⁹ LIBROVÁ, H.: *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, Brno, 1994, s. 19

neutrální obsahy jsou snadněji zapomínány než ty, které mají emocionální pozitivní a negativní ladění. A z těchto dvou dříve blednou zážitky negativní. Výsledkem tohoto procesu je relativně ‚růžové vidění‘ v každodenních situacích – pro naše duševní zdraví asi blahodárné, ekologicky však riskantní.²⁰ Na vedlejší negativní účinky našeho jednání prostě zapomínáme. Nabízí se otázka, jestli lze překonat tento způsob časově i vztahově limitovaného uvažování o uspokojování potřeb.

M. Nakonečný si všímá vztahu mezi jednotlivými druhy potřeb a podle něho platí, že ‚jedinci snažící se o sebeaktualizaci, kteří jsou přiměřeně uspokojováni ve svých základních potřebách, jsou vyzrálejší a lidštější a dospívají k vývojově vyšším motivacím, k metamotivaci, k ‚metapotřebám‘.²¹ Lze tedy dovodit, že *dobrovolná skromnost* je vnitřně motivována projevem redukce spotřeby, která je určována interakcí mezi geneticky podmíněným (motivovaným) chováním (nutností uspokojení potřeby jídla, bezpečí apod.) a jeho rozumovou, specificky lidskou regulací takového chování prostřednictvím sebeaktualizace a morálky. Při uspokojování nějaké potřeby nutně dochází k jednání vůči společnosti i životnímu prostředí projevující se různými formami chování člověka, které jsou motivovány dvěma základními typy reakcí, libostí či nelibostí. Pak můžeme stanovit i motivační způsoby projevů chování, z nichž vychází princip uspokojování potřeb a směřování k uznávaným hodnotám v našem životě. Pro účely vysvětlení, jak vnitřní motivační faktory vedou na prosazování konceptu *dobrovolné skromnosti*, jsou zásadní dva způsoby. Patří sem na posilování ega zaměřená agrese (se všemi různými modifikacemi) a na druhé straně působení altruismu (prosociálnosti) vůči okolí. ‚Podle I. Eibl-Eibesfeldta (1970) je agresivní a altruistické chování člověka předprogramováno, tj. zajištěno evolucí: první vychází z odporu a druhé z přitažlivosti vůči druhým: nenávisť a láska jsou komplementární jevy.²² Je projev nelibosti prostřednictvím agrese vždy negativní?

2.1.1 Agrese

Jako hlavní překážka dobrovolně skromného jednání může být označena lidská agresivita. Způsob, jakým se chováme vůči svému životnímu prostředí, je dán vrozenou agresivitou člověka. Životní prostor agresivně a radikálně přizpůsobuje svým potřebám,

---

²⁰ LIBROVÁ, H.: *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, Brno, 1994, s. 19

²¹ NAKONEČNÝ, M.: *Motivace lidského chování*, Praha, 1996, s. 166

²² tamtéž, s. 248

záměrům, zájmům, hodnotám, a to v míře, která překračuje možnosti přírody přirozeně znovuoobnovovat svůj rovnovážný stav. Člověkem zkonstruovaná technika a moderní technologie, které účinně ničí přírodu i lidi, patří dokonce mezi velmi obdivované artefakty agrese (příkladem jsou přehlídky vojenské techniky pořádané pro veřejnost, různé automobilové či letecké závody, které mají obrovskou návštěvnost).

Tak například podle K. Lorenze ohrožení současného lidstva nevyplývá z jeho schopnosti ovládat fyzikální pochody, nýbrž z jeho neschopnosti rozumně řídit své vlastní sociální dění díky nedostatku chápání příčin chování člověka. Tento závěr koreluje s H. Librovou a jejím lineárním myšlením. Historicky lze toto zvrhnutí agresivního chování vůči vlastnímu lidskému druhu dokladovat nejen na vzniku válek o zdroje, ale i na odporu přijímání nových poznatků, které boří tradiční hodnoty a dosavadní znalosti. Ve společnosti vzniká rozsáhlá kognitivní disonance, krize. Zpočátku se projevuje velkým odporem vůči původcům narušení dosavadních výkladů fungování světa. „V této chvíli je společnost rozdělena na soupeřící tábory nebo strany, jedny se snaží bránit staré institucionální uspořádání, druhé se pokoušejí institučně založit uspořádání nové.“²³ Návist panovala ve své době vůči vědeckým jménům jako Johannes Kepler, Giordano Bruno, Charles Darwin, Sigmund Freud. Jestli ve společnosti převáží řešení v podobě přímé cesty agrese či budeme podrobovat nové skutečnosti kritickému myšlení a odstraníme bez použití násilí vzniklé kognitivní disonance, záleží na naší vůli a hodnotách, které uznáváme. „Hlubší pochopení řetězu fyziologických příčin vlastního jednání nemůže změnit ani to nejmenší na skutečnosti, že chceme; může ale ovlivnit změnu toho, *co* chceme.“²⁴ Ať je tedy agrese vrozená či je to „osvojený způsob chování a platí pro ni zákony sociálního učení“²⁵, můžeme její projevy sublimovat do konstruktivních projevů a společensky přijatelného chování (sport, asertivita, ironie, kritika, vhodný způsob zaměstnání).

Z toho vyplývá, že nemůžeme chtít omezovat lidskou vůli, nýbrž skrze neustálé (sebe)vzdělávání, důsledné poznávání příčin a následků můžeme korigovat individuální hodnotový systém, který by nepřispíval k neustále pokračující destrukci našeho životního prostředí, potažmo k autodestrukci lidstva. Jinak je člověk a „jeho chladný pud zničit vše, co mu stojí v cestě nezadržitelný: má dnes nesmírně ničivé zbraně

---

²³ KUHN, T. S.: *Struktura vědeckých revolucí*, Praha, 1997, s. 99

²⁴ LORENZ, K.: *Takzvané zlo*, Praha, 2003, s. 196

²⁵ BANDURA, WALTERS, R. H.: *Adolescent aggression*, New York 1959. In NAKONEČNÝ, M.: *Motivace lidského chování*, Praha, 1996, s. 207

a chybí mu zřejmě vrozené útlumy, které mnoha zvířatům zabraňují vraždit příslušníky svého druhu, a tak není vyloučeno, že homo sapiens se sám zahubí,²⁶ uzavírá svůj pohled na agresi M. Nakonečný.

Otázkou tedy je, jakými způsoby nasměrovat lidskou vůli a konání, tak, aby lidstvo jako druh vůbec přežilo a jestli člověk jako jedinec vůbec chce a je schopen tuto změnu uskutečnit. Agrese, jež k živým organismům, včetně člověka, neoddiskutovatelně náleží a spoluurčuje jeho směřování, se sice může zvrhnout v panský vztah k přírodě, avšak může být také tlumena altruismem. Jaká je jeho podstata a existuje naděje, že altruismus je východiskem z ekologické krize skrze *dobrovolnou skromnost*?

2.1.2. Altruismus

Jako hlavní vnitřní motivátor ke skromnému způsobu života bývá uváděn altruismus: „Nesobecký způsob myšlení a cítění, nezištné jednání ve prospěch druhých jako mravní princip.“²⁷ E. Kohák tvrdí, „že teprve člověkem vstupuje do všehomíra rozměr altruismu, který je pro člověka závazný – schopnost přijetí dlouhodobého zájmu všeho lidstva za vlastní zájem.“²⁸ Je ovšem potřeba dodat, že v případě altruismu, který se vztahuje k ostatním lidem a stále funguje alespoň u většiny příbuzenstva, je nutné rozšířit nezištné chování i na celou biosféru, a to už je podstatně obtížnější. Každý člověk jedná z nějakých pohnutek, zpravidla v souladu se svým zájmem. Pokud je tento zájem dostatečně široký a člověk si uvědomuje i další konotace svého chování, pak může dojít k jednání nejen ve prospěch nejbližších lidí, ale i lidstva, potažmo všeho živého, celé biosféry.

Altruismus je opakem agresivního egoismu (sobectví), kdy jedinec sleduje pouze své zjištěné zájmy a chová se převážně utilitárně, aby mu jeho jednání přinášelo, pokud možno v co nejkratším časovém horizontu, výhody a zisk. Evoluční pohled však rozdíl mezi altruismem a egoismem tak stírá, že se prakticky nevylišují a altruismus stejně jako agrese je zakódován v lidské „přirozenosti“.

Z hlediska evolučního principu přirozeného výběru, totiž přežívají a vyvíjejí se organismy, které se lépe adaptují na dané podmínky k životu. Čirý altruismus by tak neměl mít šanci na přežití v jedincích, kteří by se prakticky obětovali pro jiné cíle. Tato

---

²⁶ NAKONEČNÝ, M.: *Motivace lidského chování*, Praha, 1996, s. 213

²⁷ KRAUS, J. a kol.: *Nový akademický slovník cizích slov*, Praha, 2005, s. 45

²⁸ KOHÁK, E.: *Zelená svatozář*, Praha, 2000, s. 85

úvaha dala vzniknout oboru sociobiologie. Jeden z nejvýznamnějších představitelů této vědy, E. O. Wilson, popisuje sociobiologii jako systematické studium biologického základu všech forem sociálního chování u všech druhů organismů včetně člověka. Pro pochopení účelu altruismu je v sociobiologii důležité jeho spojení s egoismem genů - altruistické chování člověka jako jedince neodporuje průběžnému egoismu genů. Poznání této souvztažnosti je označováno jako zrod sociobiologie, která se snaží určit mechanismus činící srozumitelným přežití altruistických genů a představuje rovněž nový krok v evoluční etice. „Sociobiologie se snaží na základě biologického výzkumu chování integrovat přírodní vědy s vědami společenskými a humanitními.“²⁹

Evoluční pohled relativizuje opoziční vztah altruismu a egoismu. Altruistické chování jedince lze nahlížet genotypicky (co slouží jiným, slouží i altruistovi). Altruismus a egoismus se vzájemně nepotlačují. Jsme individualisty (egoisty) v té míře, v níž se maximalizuje přežití v našem těle se nacházejících genů prostřednictvím reprodukce. Zároveň jsme sociálními altruisty do té míry, pokud to maximalizuje přežití našich, i v jiných tělech se nacházejících genů prostřednictvím reprodukce. Existuje něco, čemu se říká vzájemný (reciproční) altruismus: míra vděčnosti odpovídá hodnotě získané výhody a určuje tak hodnotu, která má být vrácena. Vděčnost je vědomím dluhu, který má být splacen. V chování zoufalého člověka se zvyšuje míra obdarování těm, co mu pomohli. Jinými slovy: čím více je postavení obdarovaného zoufalejší, tím více bude vracet. Mimořádně vyvinutý soucit je pouze velmi přesným návodem, jak výhodně investovat v rámci přežití. Nejhlubší sympatie znamená, že cítíme velice výhodnou příležitost. A tak vlastně žádný altruismus není možný nebo je naopak zcela nutný.

Sociobiologie tvrdí, že altruismus je nejen biologicky možný, ale dokonce nutný (z důvodu prostého přežití druhu, pozn. aut.). „To vede s ohledem na výše řečené ke znepokojujícímu poznatku, že etické požadavky se neprosazují proti naší přirozenosti, ne proti našim vlastním zájmům, ale povyšují je a prosazují. Vypointováno: morálka

---

²⁹ BRÁZDA, R.: *Úvod do srovnávací etiky. Sociobiologický exkurs. Srovnávací etika a zdůvodnění etiky v sociobiologické a evoluční perspektivě* [cit. 15. prosince 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.phil.muni.cz/fil/etika/kniha/kniha5.html>

a lidská přirozenost jsou v tomto pohledu vzájemně spojitelné. Morální normy by, takto nahlíženo, měly empirické implikace.³⁰

Doposud jsme při zkoumání podstaty altruismu nedospěli k důkazům, které by podpořily jeho nezávislost na sledování prospěchu pro jedince, který se altruisticky chová. Reciproční altruismus vysvětluje sociobiologie na působení např. pocitu viny, rozhořčení nad nespravedlností, přátelství, soucitu a vděčnosti jako emočních regulátorů hlídajících míru našeho dělení se o zdroje s našimi blízkými a přínosu pro nás jako jedince. Lidé se však věnují vědomě i činnostem, které reciproční altruismus nedokáže uspokojivě objasnit. Stále ještě existují příklady altruistického chování, které není podmíněno žádnou budoucí odměnou nebo výhodou, či šířením dobré pověsti skrze své činy a dle sociobiologie, žádný opravdový altruismus není.³¹ Patří mezi ně i zaměstnání, která jsou nejen špatně placena, ale neskýtají ani žádnou přímou výhodu pro jejich vykonavatele, vyjma pocitu uspokojení a nalezení smyslu života v pomáhání druhým (patří sem péče o seniory, o problémové jedince i o životní prostředí včetně péče o nemocná zvířata). Ve světle předešlých teorií o smyslu altruismu (pokud nepředpokládáme přijetí dogmat jako nadpřirozených vysvětlení) se toto chování jeví spíše jako chyba, když nezvýhodňuje naše geny. A tak nezbývá než hledat jiné vysvětlení.

Třeba v sociální psychologii „podle J. Aronfreeda je altruistické chování založeno na způsobilosti cítit se do afektivního stavu druhého.“³² Psychologové tedy uvádějí empatii jako základní motivační vliv. Heckhausen definuje: „Empatická emoce vyvolává altruistickou motivaci odstranit nouzovou situaci osoby potřebné pomoci.“³³ Existují lidé, kteří jsou velmi empatičtí, ale také lidé, kteří se do pocitů druhého cítit nedokáží a přesto se chovají altruisticky (jako příklad lze uvést ochránce přírody, který nad lidmi jako živočišným druhem již „zlomil hůl“). Odpověď zkusme ještě hledat v evoluci specificky lidského jevu – kultuře.

---

³⁰ BRÁZDA, R.: *Úvod do srovnávací etiky. Sociobiologický exkurs. Srovnávací etika a zdůvodnění etiky v sociobiologické a evoluční perspektivě* [online] [cit. 15. prosince 2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/fil/etika/kniha/kniha5.html>>

³¹ Pro úplnost dodejme, že jiný pohled na altruismus jako nepodmíněný jev, vede skrze jakousi spirituální podstatu, náboženskou přirozenost, skutečnou morálku nebo nezávislé mravní vědomí, Kantův kategorický imperativ, který apriorně potlačuje projevy agrese (sobectví). Tato vysvětlení v dnešní postmoderní, hyperkonzumní a sekularizované společnosti nenacházejí přílišnou oporu a uznání. Jako argumenty působí spíše odpudivě, příliš moralistně, kazatelsky a ideologicky. Typického konzumenta k dobrovolnému uskromnění těžko obrátí.

³² NAKONEČNÝ, M.: *Motivace lidského chování*, Praha, 1996, s. 247

³³ tamtéž, s. 248

2.1.3 Memetika a její výklad přenosu sociokulturních jevů

V poměrně nedávné době se objevil zajímavý pokus vysvětlit altruismus *memetickou teorií* v rámci kulturní evoluce jako analogie k evoluci biologické, avšak se specifickými rozdíly.

Memetika počítá s koexistencí druhého replikátoru, *memu* (kromě genu v biologické rovině), který pomocí imitace jako způsobu přenosu jednotky informace „pohání evoluci myšlenek, přičemž memy se neselektují v zájmu genů, nýbrž pro zájmy memů samých.“³⁴ Pro existenci druhého replikátoru hovoří poznatek, že kultura se mění a vyvíjí nesrovnatelně rychleji než genetický základ. „Jde o časově a prostorově uspořádanou činnost sice velkého, nicméně omezeného počtu synapsí,“³⁵ objasňuje F. Koukolík možnou fyziologickou podstatu memu: „tato v čase, prostoru a dalších rozměrech uspořádaná množina elektrochemických změn se může v mozku kopírovat.“³⁶ V biologické rovině lze najít částečnou podporu existence memů a memplexů v novém zjištění norských neurofyziologů, „že paměť je v mozku uspořádána do malých, na sobě nezávislých balíčků, jakýchsi paměťových kvant. Mozek funguje podobně jako fyzikální realita, tedy nespojitě, jakoby kvantově.“³⁷

Memetický altruismus je tudíž šířen bez ohledu na jeho původ nebo pohnutky, z níž vychází, pouze se imitací kopíruje určité chování, které může pouze vypadat altruisticky. Přenášené memy nesou buď příkaz, nebo představu správného (dobrého) chování, které když se účelně a přesvědčivě zkombinují do celku (*memplexu*), úspěšně a poměrně rychle se začnou šířit.

Úspěšné memy uvádí S. Blackmoreová na několika příkladech. Pro naše účely zmiňme tříděný sběr odpadů kopírující se podle chování jiných lidí, kteří se o něm předtím dozvěděli z masmédií nebo viděli své sousedy. Memy se sdružují do celých memplexů, v rámci nichž mají jednotlivé memy větší šanci na replikaci. „Celé ‚zelené hnutí‘ a úsilí, které do něj lidé investují, je typickým příkladem memeticky poháněného altruismu v akci.“³⁸ K těmto memům a z nich vytvořeným memplexům patří tedy

³⁴ BLACKMOREOVÁ, S.: *Teorie memů: kultura a její evoluce*, Praha 2001, s. 48

³⁵ KOUKOLÍK, F.: *Homo sapiens stupidus*, Praha 2003, s. 144

³⁶ tamtéž

³⁷ jkr: *I váš mozek zpracuje osm vzpomínek za sekundu. Každá má 125 milisekund* [cit. 20. prosince 2011]. Dostupný z WWW: <http://technet.idnes.cz/veda.aspx?c=A111020_160645_veda_vse>

³⁸ BLACKMOREOVÁ, S.: *Teorie memů: kultura a její evoluce*, Praha 2001, s. 199

i názvy a symboly charitativních organizací, nálepka „bio“ či „vyrobena z recyklovaného materiálu.“

Důsledky recipročního chování lidí vidíme na fungování celé společnosti, prostupuje naše každodenní vzorce jednání, které jsou v sociální psychologii zařazeny do projevů sociální konformity. Hosté ochotně souhlasí s hostitelem, podřízení poslouchají nadřizené. Stačí vyvolat dojem, že vaše konání je dobré a přesvědčit své posluchače, aby si také mysleli, že když vás budou následovat, konají také dobro. Navíc ten, kdo šíří memy laskavým a velkorysým způsobem, je ochotněji imitován, ať je jeho šířená myšlenka jakéhokoliv druhu. Pokud je podána se zásadou alespoň dílčího vykonání nějakého dobra, pak vyvozuje S. Blackmoreová, „můžeme uplácet lidi, aby souhlasili s našimi myšlenkami; můžeme s nimi souhlasit, abychom jim splatili své dluhy; můžeme je zdánlivě velkorysími činy nutit, aby se s námi shodli. Z toho plynou pozoruhodné důsledky související se schopností koupit si něčí souhlas penězi.“³⁹

Memetická teorie šíření altruismu pozoruhodně a poměrně přesvědčivě popisuje mechanismy šíření myšlenek (memů) a objasňuje jejich úspěšný či neúspěšný přenos mezi jedinci, který je založen na reciprocitě v podobě zisku obou stran. Bližší důkazy ve formě empiricky ověřených faktů ovšem stále chybí.

* * *

Je zřejmé, že určitá míra agrese (patří sem i reakce nadšení, které je nezbytné „pro dosažení nejvyšších cílů člověka“⁴⁰) jako motivátoru k přežití je buď přímo zakódována v naší genetické výbavě, nebo se jedná o formu chování podmíněnou sociálním učením (v rámci kulturního transferu informací pomocí nápodoby, imitace). Agresí a agresivním chováním v různých formách je ovlivněna i celá kulturní sféra (nebezpečí tedy skýtá myšlenka potlačení projevů agrese pomocí eugeniky). Některé projevy agrese jako je sobectví, hostilita, nenávisť, závist, xenofobie, rasismus a panský vztah k přírodě se však musíme neustále učit vnitřně ovládat, analyzovat jejich příčiny a dohlédnout s předstihem následky takto motivovaného chování. Pokud se vymknou kontrole, opět vyústí v otevřenou válečnou konfrontaci (příkladů i ze současnosti máme více než dost).

---

³⁹BLACKMOREOVÁ, S.: *Teorie memů: kultura a její evoluce*, Praha 2001, s. 205

⁴⁰LORENZ, K.: *Takzvané zlo*, Praha, 2003, s. 221

H. Librová k tomuto problému skepticky glosuje: „Ve svém každodenním chování se většina lidí po způsobu primátů orientuje na zájmy *malé sociální skupiny*, své rodiny a svých nejbližších přátel, a k *omezenému fyzickému prostoru*. Nebere v úvahu ekologické dopady svého jednání na sociálně a geograficky vzdálenější okruh lidí.“⁴¹ Etolog Lorenz dodává, že „geneticky naprogramované náklonnosti člověka však nemohou činit zadost sociálním požadavkům moderní, z mnoha milionů jedinců se skládající společnosti.“⁴²

I přesto se domnívám, že vědomá transformace agrese do sociálně chtěných nebo alespoň přijatelných forem chování se současným posilováním altruistických prvků v chování může být východiskem i pro šíření humanity, potažmo dobrovolně skromného jednání (z memetického pohledu je koncept *dobrovolné skromnosti* rozsáhlým a složitým memplexem) vůči všemu živému prostřednictvím neustále se vyvíjejícího genetického a kulturního fundamentu naší existence. Uvědomme si, že vše je v pohybu, vše se neustále vyvíjí (i regrese je vývoj) a záleží na našem pochopení pozice člověka jako součásti přírody. Při hledání smyslu či cíle života, k němuž chceme směřovat, záleží, jaký způsob upřednostníme. Zda cestou výhradně materiální a konzumní nebo cestou tvořivosti. E. Kohák vystihuje tento postoj v etickém rozměru: „Čím se vyznačují zastánci etiky ušlechtilého lidství, není postavení člověka do středu. Jde spíš o to, že všichni jsou přesvědčeni, že teprve člověkem vstupuje do všehomíra rozměr altruismu, který je pro člověka závazný – schopnost přijetí dlouhodobého zájmu všeho lidstva za vlastní zájem.“⁴³ Ostatně na realizaci tohoto přístupu záleží přežití člověka jako druhu.

Na závěr si položíme několik otázek. Jakými způsoby vyúsťuje antagonismus či kooperace agrese a altruismu v praktickém životě člověka? Jaké možnosti má člověk při uskutečňování svých životních záměrů, potažmo jakou roli zde hraje konstrukt smyslu života? A můžeme tyto mechanismy vůbec sami ovlivnit? Volíme raději příklon k vlastnění nebo se ptáme po hlubším smyslu bytí? Všechny tyto otázky lze shrnout do jedné: *mít* či *být*?

---

⁴¹ LIBROVÁ, H.: *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, Brno, 1994, s. 18

⁴² LORENZ, K.: *Odumírání lidskosti*, Praha, 1997, s. 100

⁴³ KOHÁK, E.: *Zelená svatozář*, Praha, 2000, s. 83

2.2 Vlivy životního stylu na dobrovolnou skromnost

Ve způsobu (stylu) života každého jedince, píše představitel frankfurtské školy E. Fromm, se projevují především tendence k chování, které určují jím uznávané (interiorizované) hodnoty, tedy něco, čemu přikládá význam, smysl. „Nutnost hledat neustále řešení rozporů vlastní existence, hledat stále vyšší formy jednoty s přírodou, s bližními a se sebou samými, je zdrojem všech psychických sil, které motivují člověka, je zdrojem všech jeho vášní, afektů a obav.“⁴⁴ Podle hodnotově převažující orientace, je pak člověk zaměřen buď na zabezpečení materiálních podmínek k životu, nebo na vnitřní prožívání skutečnosti. Psychosociální analýza charakterových vlastností člověka tak umožňuje určit dva převažující mody existence: *mít* (ve smyslu neustálé starosti a zájmu o růst svého materiálního vlastnictví) či *být* (ve smyslu dosažení harmonického stavu identity těla a psychiky v souladu s okolním prostředím). Řečeno slovy E. Fromma: „vlastnění a bytí představují základní způsoby prožívání, a že jejich příslušná síla určuje rozdíly mezi charaktery individuí a mezi různými typy sociálního charakteru.“⁴⁵

Je zajímavé, že prakticky všechna velká světová náboženství nebo filozofické směry si všímají a rozdělují způsoby života podle zaměření na převažující materiální či duchovní stránkužití, přičemž souhlasně varují před egoismem a bezuzdnou honbou za majetkem.

2.2.1 Modus mít

Jak už bylo konstatováno, v současnosti je postoj člověka vůči životnímu prostředí stále prakticky nepřátelský. Je veden snahou využít přírodní zdroje ve vlastní krátkodobý prospěch. Neomezeným přetvářením a destrukcí původní přírody se společnost snaží dosáhnout svého nejvyššího cíle, a to co největšího materiálního blahobytu. Stále si nechceme připustit, že tyto zdroje mají své meze a příroda se tendencím k destrukci aktivně brání a snaží se nastolit opět rovnováhu. Vznikají nové choroby nebo jejich mutace, snižuje se plodnost lidí v důsledku zamořeného životního prostoru, probíhají živelné pohromy, někdy vyvolané neuváženými činnostmi člověka (srov. např. opakující se povodně na Moravě v důsledku napřimování původních koryt

⁴⁴ FROMM, E.: *Cesty z nemocné společnosti – Sociálně psychologická studie*, Praha, 2009, s. 26-27

⁴⁵ FROMM, E.: *Mít, nebo být?*, Praha, 2001, s. 30

řek). Jakékoliv lidské konání vůči přírodě vyvolá vždy nějakou reakci. Stávající blahobyt, v nedávné minulosti naprosto nemyslitelný, navíc otupuje jeden ze základních lidských pudů, na němž závisí přežití. Máme na mysli sebezáchovu. E. Fromm uvádí, že „změny ve způsobu života, které by byly vyžadovány (pro ochranu životního prostředí, pozn. aut.), jsou tak drastické, že lidé dávají přednost budoucí katastrofě před obětí, již by museli učinit dnes.“⁴⁶ K tomu H. Librová doplňuje: „Díky své mimořádné schopnosti se učit, poznávat zákonitosti okolního světa a díky vysoce specializované řeči dosáhl člověk schopnosti tzv. *ofenzivní adaptace*. To znamená, že svůj život nepřizpůsobuje přírodnímu okolí, ale naopak přizpůsobuje toto okolí svým rychle se měnícím a rostoucím potřebám.“⁴⁷

Nebezpečí, kdy se základem fungování civilizace stane převážně existenční modus *mít*, netkví ani tak v kladném vztahu jedince k vlastnictví, majetku, který je navíc geneticky daný a důležitý pro přežití (existenční vlastnictví), ale určující je nashromážděná kvantita různých komodit, která se stává samoučelem, demonstrací moci, cílem života sama o sobě. Podle K. Lorenze tkví jedno z největších nebezpečí pro lidstvo v situaci, kdy „se úsilí o co nejvyšší společenské postavení, jinými slovy snaha o moc, spojí s chorobnou lakotou, jejíž výsledky moc ještě stupňují.“⁴⁸ Krystalickým příkladem takového přístupu v naší společnosti je např. ideál vysokého kariérního postupu v zaměstnání, snaha zmnožit co nejvíce své jmění a dosažení co největšího zisku (nikoliv pouze finančního).

Odvozenou formou vlastnění a zároveň tou nejdůležitější pro existenci dnešního uspořádání společnosti konzumního kapitalismu je spotřeba. „Konzumování má dvojznačné vlastnosti: utišuje úzkost, protože to, co člověk má, mu nelze odejmout; ale žádá, aby člověk konzumoval stále více, protože dřívější konzumace brzy ztrácí svůj uspokojující charakter,“ vysvětluje E. Fromm a dodává: „Moderní konzumenti se mohou ztotožnit s rovnicí: *jsem = co mám a co konzumuji*.“⁴⁹ H. Librová ve shodě doplňuje: „Člověk tak smysl života přesunul na „těkavé hledání radosti prostřednictvím spotřeby, způsob života řídicí se heslem „*nakup a vyhod!*“⁵⁰

---

⁴⁶ FROMM, E.: *Mít, nebo být?*, Praha, 2001, s. 24

⁴⁷ LIBROVÁ, H.: *Pestrí a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, Brno, 1994, s. 18

⁴⁸ LORENZ, K.: *Odumírání lidskosti*, Praha, 1997, s. 84

⁴⁹ FROMM, E.: *Mít, nebo být?*, Praha, 2001, s. 43

⁵⁰ LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003, s. 275

Ve vlastnickém modu se podstata existence redukuje na dočasný, pomíjivý způsob naplňování smyslu života, který se skládá z kruhu krátkodobých pocitů štěstí (pokud si opatříme či „odžijeme“ to, po čem toužíme) a následných zklamání, neboť po nějaké době tento pocit odezní a musíme si tedy opatřit, koupit něco nového. Vztahy mezi lidmi a předměty, ale i mezi sebou navzájem se redukují na pasivní vlastnictví, případně na možnost ovládání a využívání druhých. Zde pro *dobrovolnou skromnost* živnou půdu nenajdeme. Najdeme ji však v modu „být“?

2.2.2 Modus být

Pokud se začneme zabývat pojmem bytí, zjistíme, že je to jedna ze základních otázek filosofie. Její objasnění však není předmětem tohoto textu. Pro naše účely, které se zabývají možnostmi realizace života v *dobrovolné skromnosti*, postačí odlišení od pasivního modu vlastnění tím, že život v modu *být* není askezí. Je naopak aktivní a tvořivou (sebe)reflexí na okolní dění, uvědoměním si a prožíváním skutečnosti, nikoliv přitakáváním naučeným vnějším obrazům naší osobnosti (hraní rolí v rámci projevů našeho vlastnického ega, abychom něco pro sebe získali, např. pomocí rutinně a do úmoru vykonávané práce).⁵¹

Touha vlastnit a shromažďovat je určujícím motivátorem pro většinu času, po který žijeme. Čas je rozměr, kterého se nám stále nedostává. Stala se z něho také komodita, na které se dá zbohatnout (charakterizuje ho obecně rozšířený výrok Benjamina Franklina „čas jsou peníze“ – doslova v případě úroků, nebo by se dalo výroku rozumět i tak, že za peníze si můžeme koupit tolik volného času, na kolik máme).

„Nezbytnými podmínkami modu bytí jsou nezávislost, svoboda a přítomnost kritického rozumu,“ konstatuje E. Fromm a vysvětluje, že „jeho základní charakteristikou je, že je to aktivní bytí, nikoliv ve smyslu vnější činnosti, zaneprázdnění, ale že jde o aktivitu vnitřní, o tvořivé používání našich lidských schopností. Být aktivní znamená dát výraz svým vlastním schopnostem, talentu.“⁵²

K tomu, abychom mohli realizovat autentické bytí, tj. život v souladu se svými nemateriálními cíli potřebujeme nezbytně podmínky, kterých se nám nedostává, a to tím, že se pohybujeme v začarovaném kruhu hledání štěstí v iluzi konzumerismu.

---

⁵¹ Modus *být* znamená žít autenticky.

⁵² FROMM, E.: *Mít, nebo být?*, Praha, 2001, s. 107

H. M. Enzensberger⁵³ glosuje v přehledné reflexi šest, dnes luxusních, statků, které jsou nezbytné jako fyzické podmínky v modu *být*. Můžeme je považovat i za hodnotové podmínky realizace *dobrovolné skromnosti*, proto jsou uvedeny v obsáhlejší citaci:

„1) ČAS. Je nejdůležitějším ze všech přepychových statků. Zaměstnaní lidé jsou vázáni povinnostmi, které jejich čas omezují na minimum. Dělníci závisí na chodu strojů, hospodyně na otvírací době v obchodech (neplatí ve velkých městech, kde mají nonstop otevřeno hypermarkety; pozn. aut.), rodiče a děti na době školního vyučování a téměř všichni na čase stráveném v dopravních prostředcích během dopravních špiček. Za takových podmínek žije luxusně jen ten, kdo má vždy čas na to, čím se chce zaměstnávat, a kdo může sám rozhodovat, co si se svým volným časem počne, kolik toho udělá, kdy a kde.

2) POZORNOST. V tahanicích o peníze a politiku, sport a umění, techniku a reklamu pozornosti mnoho nezbyvá. Pod palbou různých informací naše smyslové a myšlenkové schopnosti slábnou; narůstají jen tehdy, omezíme-li je na to, co sami vidíme, slyšíme, cítíme a co chceme vědět.

3) PROSTOR. Zvyšující se nájemné, bytová nouze, přeplněné dopravní prostředky, masy lidí v zónách pro pěší, na plovárnách, diskotékách, v turistických oblastech vykazují zhuštění hraničící s omezováním osobní svobody. Často je malý byt zabarikádován nábytkem, různou technikou, cetkami a krámy. To, co chybí, je dostatek místa, který umožňuje svobodný pohyb. Dnes působí luxusně pokoj poloprázdný.

4) KLID. Hlučný provoz, kvílení sirén, rachot vrtulníků, ječící stereo ze sousedství, dlouhé týdny rušných pouličních slavností – přepychově si žije, kdo se tomu všemu může vyhnout.

5) PŘÍRODA. Že můžeme vzduch dýchat a vodu pít, že vzduch není plný čoudu a voda nepáchne, není jak známo žádnou samozřejmostí, ale výsadou, na níž se podílí stále méně lidí. Kdo sám potraviny neprodukuje, musí ty, které nejsou jedovaté, draze platit. Vyhnout se rizikům na pracovištích, v dopravě i nebezpečím provázejícím rumraj při trávení volného času je pro mnohé obtížné.

6) BEZPEČNOST. V téže míře, jaké ji stát už nemůže zaručit, stoupá soukromá pohledávka a žene ceny nahoru. Osobní strážci, bezpečnostní služby, poplašná zařízení,

---

⁵³ENZENSBERGER, H. M.: *Luxus – odkud a kam s ním?* Literární noviny 1997. In LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003, s. 54-56

vše co slibuje bezpečnost, patří již dnes k životnímu stylu privilegovaných vrstev. Neboť privilegovaný člověk, chce-li žít v bezpečí, nejenže se musí uzavřít před ostatními, ale izoluje sám sebe.“⁵⁴

„Kdo má dostatek finančních prostředků,“ konstatuje H. Librová, většinu z těchto statků získá, „aniž by se musel uskrovnovat a tak snižovat svou ekologickou stopu. Za každou cenu chce utrhnout, co ještě z životních podmínek zbývá. Navrhují, abychom životnímu způsobu, který se opírá o tento postoj, říkali *predační luxus*.“⁵⁵ Jeho charakteristickými projevy jsou např. nákladné obytné stavby v přírodně cenných lokalitách nebo satelitní městečka na zemědělsky využitelných pozemcích v okolí větších městských sídel. K *predačnímu luxusu* řadíme také turistiku do civilizačně málo dotčených míst naší planety (tropické pralesy, safari), která bývá spojena s nelegálním sběrem vzácných rostlin a živočichů. Patří sem i lyžování na ledovcích nebo horolezectví, po kterém v horách zůstávají tuny odpadního materiálu. „Méně známým příkladem *predačního luxusu* by mohly být migrační strategie, kterými chtějí dnešní bohatí Američané uniknout hrozbám plynoucím ze změn klimatu.“⁵⁶ V naší republice ze stejného důvodu staví své obytné kolonie Holanďané v obavě ze zvýšení mořské hladiny a zatopení části Nizozemí.

V tomto životním způsobu *predačního luxusu* není přítomen, na rozdíl od ekologického, dostatek času ani pozornosti na sebereflexi. *Predační luxus* je přímým protikladem k *dobrovolné skromnosti*, neboť jeho dopady negativně ovlivňují nejenom poslední zbytky zachovalé přírody, ale narušují i vztahy mezi místními obyvateli.⁵⁷ Protože neúměrně zvyšují na malých územích ekologickou zátěž, nemůže být o *ekologickém luxusu* ani řeči.

* * *

Jak vyplynulo z předchozích faktů, fungování naší společnosti je postaveno na principech Frommova modu *mít*, pro který jsou vytvářeny stále optimálnější podmínky.

---

⁵⁴ LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003, s. 54-56

⁵⁵ tamtéž, s. 56-57

⁵⁶ tamtéž, s. 57

⁵⁷ Díky nizozemskému kapitálu areál vyrostl už před lety v Čisté u Černého dolu kousek za Vrchlabím. Na pozemku pěti hektarů tu stojí jednačtyřicet domků, v nichž se z devadesáti procent ubytovává klientela z Nizozemska. Komplex domků stojí ve stráni a od obce je oddělen závorou, což se místním lidem příliš nelíbí. (<http://www.novinky.cz/cestovani/180662-cesko-laka-stale-vice-nizozemcu-buduji-tu-cele-holandske-vesnicky.html>)

Oproti tomu se zmenšujícím se prostorem, časem, s těkavou pozorností, nejistou bezpečností, zničenou přírodou nemáme klid na nalezení autentického způsobu života. Jak z toho ven? Podívejme se, co udržuje v chodu společnost, která neustále více spotřebovává, ptejme se po skutečných příčinách fungování konzumní společnosti.

3 GLOBÁLNÍ VLIVY PŮSOBÍCÍ PRO A PROTI NADMĚRNÉ SPOTŘEBĚ

3.1 Vývoj společnosti k blahobytu

Abychom pochopili, na jakých principech funguje a kam směřuje dnešní konzumní společnost, udělejme si vhléd do vývoje současné společnosti blahobytu.

V dnešní době dochází k neustálým a rychlým sociálním změnám ve společnosti, které mají globální dopady a odehrávají se současně na mnoha místech planety. Najdeme v aspektech vývoje hyperkonzumní společnosti nějaká východiska či motivace, která by mohla změnit způsob principů jejího fungování a podpořit koncept *dobrovolné skromnosti*?

Podmínky pro sociální změny ve společnosti se zpočátku utvářely v **oblasti geografické**, pro něž byl dříve určující vliv klimatu. Dle typu prostředí se vytvářela společnost lovců a sběračů (tam kde byl dostatek zvěře a jedlých rostlin) nebo zemědělců (oblasti s převahou úrodných říčních nánosů). S tím, jak rostla technologická moc člověka přetvářet původní biotopy, přímé vlivy fyzického prostředí ztrácí na významu. Dnes není problém pěstovat např. rajčata ve sklenicích na Islandu či na Sibíři.

Další oblastí, kde se odehrávají společenské změny, je **politické uspořádání**. Hlavní slovo má stále ozbrojená síla udržující vnitřní bezpečnost nebo expanzi na jiná území a mnoho nezáleží na typu politické organizace. Sociolog A. Giddens uvádí příklad, kdy „společnost založená na průmyslovém kapitalismu může mít politický systém demokratického typu (jako třeba USA nebo Velká Británie), ale i autoritářský (například nacistické Německo nebo Jihoafrická republika v éře apartheidu).“⁵⁸

Nejprudší a nejrychlejší změny se bezesporu odehrávají na **poli kulturním**. Zpočátku sem patří vliv mýtů a náboženských systémů, které buď přispěly k rozvoji změn, především šířením vzdělanosti, nebo měly brzdící účinek. A. Giddens je výstižně charakterizuje jako kulturní formy, které „nade vše zdůrazňovaly potřebu zachovávat tradiční hodnoty a rituály.“⁵⁹ Postupující sekularizace společnosti a racionální myšlení odsunuly náboženské systémy na okraj zájmu většinové společnosti. Plní spíše funkci

---

⁵⁸ srov. GIDDENS, A.: *Sociologie*, Praha, 1999, s. 488-493

⁵⁹ tamtéž, s. 490

symbolů. Ke kulturním faktorům, které nejvíce ovlivnily společenské změny, řadí pak A. Giddens způsob komunikace (objev řeči, vynález písma, knihtisku a internetu) a dále zmiňuje úlohu vůdčích jedinců, kteří i v poměrně krátkém časovém úseku (revolucemi) zcela změnili dřívější způsoby myšlení a dokázali změnit i hodnotový systém celých populací (Buddha, Ježíš, Newton, Napoleon, Gándhí). Je však otázkou nakolik hraje roli skutečné úsilí takového jedince. K tomu A. Giddens podotýká, že „mohou dosáhnout vůdcovských pozic, jestliže k tomu existují společenské podmínky.“⁶⁰

Až potud je funkce jednotlivých podmínek rozvoje společnosti většinou vyrovnaná a velký vliv zvyků, obyčejů, tradic a nutnosti kooperace v rámci malých a středně velkých komunit prospívá životu v (nedobrovolné) skromnosti, která je chápána jako daný úděl (status) člověka. Blahobyt či jiné výhody jsou odsouvány prostřednictvím náboženské věrouky k posmrtnému životu. Jaké podmínky určují v současnosti vývoj společnosti a jaké mají dopady?

3.2 Vliv a dopad ekonomických podmínek na společnost blahobytu

Současný člověk-hyperkonzument chce zažít doslova ráj na zemi, který si představuje jako nekončící hostinu chutí, barev a zážitků. Aby mohla konzumní společnost naplnit tuto představu, geografické, politické i kulturní vlivy ustupují do pozadí.

Oblast, která má v současnosti na probíhající sociální změny stále větší vliv je bezesporu **ekonomika**, která, co se týká míry vlivu, dominuje právě jak na poli geografickém, tak kulturním i politickém a určuje podmínky pro fungování globalizované společnosti.

Překotný ekonomicko-technologický rozvoj přináší také mnoho palčivých problémů, jejichž původ by se dal připsat dvěma základním příčinám. Jde o **nerovnoměrnou alokaci zdrojů, centralizaci** a s tím spojené civilizační potíže jako je na jedné straně extrémní chudoba, nekvalitní či dokonce nedostupné vzdělání, přelidněnost, vyhrocené náboženské spory a lokální války, vysoká úmrtnost. Na druhé straně mám na mysli extrémní bohatství, civilizační choroby, xenofobii, narůstající psychické poruchy (zvláště deprivace), ztrátu společenské pospolitosti, individualismus, apatii. Společné téma pro bohaté i chudé (země) je pak **ohrožení životního prostředí**

---

⁶⁰ GIDDENS, A.: *Sociologie*, Praha, 1999, s. 490

v důsledku drancování zdrojů, aby mohla spotřeba bohatých zemí dále stoupat. „Člověk svou prací k entropii výrazně přispívá: za pomoci energetických vstupů přeměňuje přírodu ve výrobky, předměty své spotřeby, a tak ji čím dál tím víc pohlcuje a destruuje.“⁶¹

Jaké tedy jsou základní postuláty ekonomiky dneška? Jaký vliv mají na život v globalizované společnosti a je tato společnost udržitelná?

V masmédiích, v zaměstnání i v soukromých rozhovorech mezi lidmi jsou hojně diskutovanými tématy finanční situace a možnosti ekonomického růstu. Argumentace ekonomů, proč je potřeba růstu tak nutná, vychází z předpokladu, že jedině z přebytků je možné uspokojit potřeby chudších zemí a financovat jejich rozvoj. A ekonomický růst má zabezpečit i řešení ekologických škod právě prostřednictvím přebytků, které by se použily na ozdravení přírody např. v podobě financování vývoje méně škodlivých technologií výroby. Ve skutečnosti ekonomický růst přináší neustále vyšší zisky korporacím a je využíván k rozvoji podniku, aby mohl ještě lépe a efektivněji fungovat a lidé si na volném trhu mohli vybírat ještě dokonalejší a rozmanitější výrobky a služby.

Nabízí se otázka, jak je možné, že přes stále se zvyšující produktivitu a efektivitu práce, zvyšující se zisky korporací a růstu HDP (jediného všeobecně ekonomy uznávaného ukazatele zvyšujícího se blahobytu) se země stále více zadlužují, zvyšuje se nezaměstnanost, vymírá neustále více živočichů a rostlin a celkový stav životního prostředí se globálně zhoršuje? Ekonomové totiž zastírají skutečný stav věcí. Prezентují nám pouze určitá data bez dalších souvislostí a nejsou důslední ve svých výpočtech. Nepočítají totiž do svých nákladů cenu za zničené životní prostředí, protože nestačili poznat jejich hodnotu. „Funguje sice hlavní zásada, že ‚znečišťovatel platí‘, tyto poplatky jsou však nižší než náklady na prevenci, které investuje do ekologizace.“⁶²

Další příčinu, proč nám ekonomické postuláty neříkají pravdu, vidí H. Librová v mýtu o centralizované industriální společnosti. V principu se jedná o pasivní, v krátkých volebních obdobích uvažující zastupitelskou demokracii opírající se o tržní ekonomiku, která předpokládá trvalý růst spotřeby. „Bezpředsudečná interpretace současného konfliktu mezi lidmi a přírodou staví politiky před de facto neřešitelný problém. Zpochybňuje totiž celou stavbu ekonomického, sociálního a politického

---

⁶¹ LIBROVÁ, H.: *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, Brno, 1994, s. 47

⁶² JENÍČEK, V., FOLTÝN, J.: *Globální problémy a světová ekonomika*, Praha, 2003, s. 258

systemu, kterou Evropané budují přinejmenším od začátku novověku. Opustit ji a začít stavět stavbu novou by bylo snad stejně riskantní jako ve staré pokračovat,⁶³ konstatuje H. Librová.

K vysvětlení této absurdity s ohledem na fakt, že lidstvo jako celek lhostejně přihlíží blížícímu se ekologickému kolapsu, dodává J. Keller aspekt přílišné centralizace politických organizací. Pět důvodů, které brání možnosti přežití, spatřuje v centralizaci moci:

- 1) Náklady na chod centralizovaných útvarů neproduktivně odčerpávají prostředky, které by bylo možné využít k ekologicky přátelštějšímu způsobu života. Pádým argumentem je zejména fakt, že „nadměrně centralizované útvary zakládají své fungování na logice byrokratické mašinerie, jejíž veškerá energie se vyčerpává na řešení problémů vzniklých v důsledku její existence.“⁶⁴
- 2) „Centralizované politické útvary jsou z technických důvodů založeny na principu pasivní demokracie. Hlavním (ne-li zcela jediným) měřítkem správnosti volby se pro občana stává výše a úroveň konzumu, kterou mu jednotliví politikové a jejich strany dokáží garantovat.“⁶⁵
- 3) J. Keller poukazuje i na psychologický motiv konzumu, který pro jednotlivce znamená přehledný svět značek, tedy oblast, kterou může sám kontrolovat a ovlivňovat svojí volbou a nenutí jedince zakoušet „frustraci plynoucí z poznání, že velký svět nekonečně přesahuje možnosti jeho intervence, byť by se nazýval demokratickým.“⁶⁶
- 4) Ekonomický růst představuje neudržitelný směr vývoje. Klíčová je zde myšlenka přeuspořádání společnosti do decentralizované podoby. „Jestliže se centralizované politické útvary nemohou obejít bez hospodářského růstu, budou se muset lidé, chtějí-li přežít, obejít bez centralizovaných útvarů.“⁶⁷
- 5) Velice pesimisticky pro přírodu a potažmo i člověka, ovšem až příliš logicky, vyznívá závěrečný důvod, proč je přesto stávající forma nadvlády koncentrované

---

⁶³ LIBROVÁ, H.: *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, Brno, 1994, s. 10

⁶⁴ KELLER, J.: *Až na dno blahobytu (ke společenským problémům ekologické krize)*, Brno, 1995, s. 134

⁶⁵ tamtéž, s. 135

⁶⁶ tamtéž, s. 136

⁶⁷ tamtéž

politické a ekonomické moci fakticky nezměnitelná. „Úřad a peníze dokáží zlomit jakýkoli odpor. Navíc s odvoláním na nejvyšší hodnoty humanity a pokroku.“⁶⁸

J. Keller vidí pro ekology úlohu v pouhém monitorování sebevraždy jedné civilizace. A s ohledem na zkušenosti s totalitními systémy dodává: „Zároveň je třeba začít seriózně rozvíjet představy alternativního uspořádání, neboť ti, kdo znají jen jedinou cestu, nám budou pramálo platni, až dorazíme na její konec.“⁶⁹

„Neváhejme říci,“ vyzývá H. Librová, že „řešit účinně ekologickou situaci znamená svou hmotnou spotřebu snížit.“⁷⁰ V tomto ohledu se nabízí řešení v podobě omezení spotřeby direktivním způsobem. Avšak jakých druhů konzumovaných výrobků a služeb bychom se měli vzdát? Jaké hodnoty jsou dobré a špatné? „Je plně oprávněné, aby zákon potlačil anebo omezil jisté typy spotřeby prostřednictvím zdanění, ovšem musíme zavrhnout představu, že by zákoník měl plně redefinovat šťastný život a lidské potřeby,“⁷¹ zdvihá varovný prst G. Lipovetsky. Oproti tomu je třeba počítat s rostoucí nespokojeností veřejnosti a její nedůvěrou⁷² v současný systém společenského uspořádání.

Tím se dostáváme k jedné ze zásadních otázek této práce: jak může koncept *dobrovolné skromnosti* přispět ke zlepšení ekologické situace?

---

⁶⁸ KELLER, J.: *Až na dno blahobytu (ke společenským problémům ekologické krize)*, Brno, 1995, s. 136

⁶⁹ tamtéž, s. 137

⁷⁰ LIBROVÁ, H.: *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, Brno, 1994, s. 13

⁷¹ LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí*, Praha, 2007, s. 379

⁷² „Jakou mají dnešní ekonomické a politické elity důvěru, když ‚korporativní zločiny‘ se dostanou před soud a na oči veřejnosti pouze ve vzácných krajních případech,“ BAUMAN, Z.: *Globalizace*, Praha, 1999, s. 144

4 VÝZNAM HODNOT NA DOBROVOLNĚ SKROMNÝ ŽIVOT V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI

Jak vyplynulo z předchozích kapitol, koncept *dobrovolné skromnosti* se dotýká v podstatě všech dimenzí lidského života a postihnout jednotlivě její základní charakteristiky nestačí. Považujeme za nutné chápat veškerá fakta a návrhy řešení holisticky, tedy v kontextu k celkovému stavu současné společnosti. Nastíháme si cesty k odvrácení ekologického kolapsu. Bude nutné uspořádat zcela nově lidskou společnost nebo můžeme využít stávající modely? Zeptejme se otázkou H. Librové: „Jak bychom mohli spoléhat na to, že si dobrovolnou skromnost jako svůj životní způsob natrvalo zvolí miliony či miliardy přízemnějších pozemšťanů, jak předpokládají některé koncepty trvale udržitelného života?“⁷³ Dodejme, že v politické i ekonomické sféře stále převažuje strategie zpochybňování neutěšeného stavu životního prostředí. „Především je možno údaje o kritickém stavu přírodního prostředí buďto zcela odmítat jako neověřené, anebo alespoň jejich příznaky bagatelizovat jako nepodstatné, okrajové, pouze dočasné.“⁷⁴ Je společnost již připravena na změny v chápání důležitosti životního prostředí pro zachování života?

4.1 Změny kulturních hodnot

První a základní změny, pokud chce lidstvo dále žít a přežít, spočívají v obecně sdílených lidských hodnotách většiny obyvatel planety, které jsou součástí kultury (v memetice *memofondu*). „O ekologické účinnosti změn lidských hodnot a způsobu života má navíc smysl uvažovat jenom tehdy, pokud by se tyto změny týkaly velké části, nechceme-li rovnou říci všeho lidstva. Při bilancování našich vyhlídek nezapomeňme, že většina obyvatel země se naopak teprve chystá nastoupit ekologicky devastující cestu industrializace.“⁷⁵

Na úrovni jednotlivce již lze sledovat proměny vnímání, co vlastně znamená hmotný blahobyt ve vztahu k nalezení štěstí. Není to pouze hromadění a konzumování věcí a požitků. Hyperkonzumentsví a hyperindividualita přináší i nový kritický pohled na sebe sama, vnesla však komercializaci i do psychologicko-spirituální oblasti.

---

⁷³ LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003, s. 254-255

⁷⁴ KELLER, J.: *Přemýšlení s Josefem Vavrouškem*, Praha, 1995, s. 23-24

⁷⁵ LIBROVÁ, H.: *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, Brno, 1994, s. 39

„Sbírání hlubokých duchovních zážitků se může začít podobat chamtivému hromadění peněz. Čím víc jich máte, tím víc toužíte po dalších.“⁷⁶ Lidé si skrze nové duchovní programy snaží opatřit individuální pocit štěstí, když je konzumentství věcí a služeb již nedokáže plně uspokojit. Lipovetsky se přiklání k názoru, že převrat nenastane „od revoluce výrobních prostředků, nýbrž od revoluce hodnot a od kulturní proměny, která zaujme nový postoj k roli okamžitých slastí.“⁷⁷ Tato přeměna hodnot či revoluce, má-li nastat, pak nesmí dojít k ekologické či společenské katastrofě takového charakteru, která by lidstvo vrhla pouze do boje o holou existenci. V tomto bodě již o roli *dobrovolné skromnosti* nemůže být uvažováno, neboť by se stala skromností vynucenou, nedobrovolnou. Existují koncepce, které by dokázaly změnit přetrvávající panský vztah k přírodě?

Podívejme se na možnost oživení náboženské, v našem případě křesťanské tradice, která skromnost považuje za ctnost. Podmínkou by se musel stát posun jejího zájmu i na oblast přírody jako celku. H. Librová však tuto možnost nevidí perspektivně: „Pozornost věnovaná přírodě byla dlouho podezřelá z pohanství a viněná z panteismu. Pomineme-li výjimky a vyjádříme-li se vyhroceně: příroda křesťany nezajímala a navzdory naléhavosti ekologických řešení je dosud dost nezajímá.“⁷⁸ Dnes je společnost navíc čím dál více sekularizovaná⁷⁹ a již patří k obecnému povědomí, že hierarchicky uspořádané církve jsou především mocenskými a ekonomickými strukturami. M. Valach se k využití ideologických řešení vyjadřuje, když je označuje za „jádro hierarchického myšlení a prožívání světa, které je původně mentálně fixováno a reprodukováno v náboženské víře, následně přechází i do jiných různorodých forem myšlení, při zachování své podstaty.“⁸⁰ Odmítnutí tohoto staronového řešení preferuje i K. Lorenz, když říká, že „v našem hledání smyslu světa se nepotřebujeme uchýlovat k nadpřirozenému či mimopřirodnímu.“⁸¹ Vycházet bychom tedy mohli z hodnot všeobecně sdílených napříč všemi kulturami i náboženstvími.

---

⁷⁶ BROOKS, D.: *Bobos*, Praha, 2001, s. 237

⁷⁷ LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí*, Praha, 2007, s. 404

⁷⁸ LIBROVÁ, H.: *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, Brno, 1994, s. 37

⁷⁹ Podle ČSÚ je v ČR dle sčítání lidu z roku 2011 podíl obyvatel hlásící se k víře pouze 20,6% oproti 32,1% z roku 2001. MORÁVKOVÁ, Štěpánka: *Obyvatelstvo podle náboženské víry podle krajů* [cit. 23.února 2012]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/9500339D78/\\$File/pvcr072.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/9500339D78/$File/pvcr072.pdf)>.

⁸⁰ VALACH, M.: *Svět na předělu: o politické a morální krizi kapitalismu*, Všeň, 2009, s. 242

⁸¹ LORENZ, K.: *Odumírání lidskosti*, Praha, 1997, s. 177

Obecně sdíleným hodnotám se ve filozofii věnuje univerzalizmus, který stírá rozdíly mezi hodnotami lidskými a mimolidskými.⁸² Aplikace těchto hodnot v rámci nově vznikajícího společenského paradigmatu je však nemyslitelná bez určité míry angažovanosti mocenských struktur a nástrojů, které vedou k jejich širšímu prosazení a akceptaci. Podmínkou je ovšem široký konsensus s obecně sdílenými hodnotami u většiny lidí. Jinak by došlo opět k autoritativnímu prosazování uměle vytvořeného souboru hodnot. Například V. Hösle se domnívá, „že pokud by USA učinily pokrok v ekologickém ohledu, mohly by právem uplatňovat ‚vedoucí roli‘ ve světové politice.“⁸³ V. Hála ovšem namítá, že „nelze rozumně očekávat, že rezignují (velmoci, pozn. aut.) na partikulární strategické, vojenské, ekonomické a další zájmy,“ a navrhuje vrátit OSN „roli ‚autoritativního hodnotitele‘ a rozhodčího, jež mu ze zákona náleží.“⁸⁴ J. Vavroušek chápe posun role OSN v diverzifikaci její činnosti na čtyři základní pilíře tvořené bezpečnostním, hospodářským, sociálním a ekologickým systémem.⁸⁵ I akceptace hodnot v rámci univerzalizmu (základu nového paradigmatu?) tedy předpokládá možnost uplatňování jejich ochrany prostřednictvím mocenských entit. Důležité přitom je, jakým způsobem lze prosazovat hodnoty, které povedou ke zlepšení ochrany přírody a přitom zachovají rozvoj lidské společnosti. Jsou vypracovány některé teorie hodnot, v jejichž středu stojí příroda. Pojd'me nahlédnout na nejvýznamnější z nich.

4.2 Biocentrismus a jeho úskalí

Z tohoto hlediska se podívejme na hlavní hodnotové postuláty teorií zachování trvale udržitelného rozvoje. A. Naess sestavil v rámci *ekosofie T* program hlubinně ekologického hnutí, které by se dalo po předešlém výkladu označit za pokus o vytvoření nového hodnotového principu, v jehož středu se nachází příroda, reprezentující tzv. **biocentrismus**:⁸⁶

---

⁸² Sporné je totiž samo rozdělení na antropocentrické a neantropocentrické hodnoty. Paradox spočívá v tom, „že nejvyšší neantropocentrická hodnota je stanovena antropocentricky, tj. konkrétním člověkem či skupinou lidí sdružených v nějaké elitní instituci – církvi, straně apod.“ VALACH, M.: *Svět na předělu: o politické a morální krizi kapitalismu*, Všeň, 2009, s. 242

⁸³ HÖSLE, V.: *Moral und politik. Grundlagen einer Politischen Ethik für das 21. Jahrhundert* In HÁLA, V.: *Univerzalizmus v etice jako problém*, Praha, 2009, s. 264

⁸⁴ HÁLA, V.: *Univerzalizmus v etice jako problém*, Praha, 2009, s. 264-265

⁸⁵ srov. KELLER, J.: *Přemýšlení s Josefem Vavrouškem*, Praha, 1995, s. 130-131

⁸⁶ za zakladatele biocentrické teorie je považován lesník a ekolog Aldo Leopold

1. „Prosperita života lidí i veškerého ostatního života na Zemi má svou hodnotu. Hodnota životních forem je nezávislá na užitečnosti z hlediska úzkých lidských zájmů.
2. Hojnost a pestrost života jsou hodnotami samy o sobě a obohacují lidský i veškerý další život na Zemi.
3. Člověk nemá právo tuto hojnost a pestrost omezovat – výjimkou je uspokojování základních potřeb.
4. Současné zasahování člověka do přírody je neúnosné, a situace se rychle zhoršuje.
5. Život a kultura lidstva nijak neutrpí podstatným snížením počtu obyvatel. Dobrý stav přírody se bez takového poklesu neobejde.
6. Podstatné zlepšení životních podmínek není možné bez proměny politiky, neboť ta ovlivňuje ekonomické, technické a ideologické struktury.
7. Ideologická proměna spočívá v uznávání především *kvality života* (její podstatou jsou hodnotné situace), a nikoliv životní úrovně. Je třeba si důkladně uvědomit rozdíl mezi tím, co je ‚velké‘ a co je ‚ohromné‘.
8. Kdo se s uvedenými body ztotožní, má povinnost se přímo či nepřímo zúčastnit pokusu o prosazení nezbytných změn.⁸⁷

M. Valach v komentáři k Naessově *ekosofii T* poukazuje na fakt (zvláště přihlédneme-li ke znění třetí, páté a osmé zásady), „že idea ztotožnění s přírodou byla obsažena i v raně fašistických ideologiích,⁸⁸ a ptá se na podstatu způsobu realizace výše uvedené třetí zásady hlubinné ekologie, která souvisí s touto prací, neboť se týká definice nutné základní spotřeby. „Ale co je nutné a co je již nadbytečné? Koncepce pravých a nepravých či životních (základních, pozn. aut.) potřeb tak předpokládá opět hodnotovou hierarchii a jeden názor jako závazný.“⁸⁹ Podmínkou realizace programu *ekosofie T* by vyžadovalo vytvoření totalitního státu či společenství a *dobrovolná skromnost* by se pak skutečně stala pleonasmem.

Za „typický neofundamentalistický směr“⁹⁰ označuje B. Binka všechny teorie hlubinné ekologie, kterým přisuzuje vlastnost jako výrazná lhostejnost k realitě, důraz na neracionální formy poznávání a odpor vůči moderní společnosti. Stále se ovšem

---

⁸⁷ NAESS, A.: *Ekologie, pospolitost a životní styl*, Tulčák, 1993, s. 49-50

⁸⁸ VALACH, M.: *Svět na předělu: o politické a morální krizi kapitalismu*, Všeň, 2009, s. 232

⁸⁹ tamtéž, s. 235-236

⁹⁰ BINKA, B.: *Analýza hlubinné ekologie*, Brno, 2008, s. 160-163

vynořuje etická otázka, v jaké míře lze zachovat svobodu jednotlivce v činnostech vůči ostatním lidem a ve vztahu k životnímu prostředí? Pokud bychom měli přírodě přisoudit vyšší „důležitost“, musíme se ptát, zda „je správné obhajovat ta lidská rozhodnutí, jejichž realizace s vysokou pravděpodobností vede k poškozování zdraví druhých lidí, zároveň snižuje šance nás všech na přežití a nevratně poškozují přírodu?“⁹¹

Přestože *dobrovolná skromnost* svými praktickými zásadami částečně nabízí východisko pro změnu již dnes, H. Librová se vyjadřuje k možnému posunu hodnotového žebříčku poměrně skepticky: „nevěřím ve všelidskou konverzi k ekologickým ctnostem, ale také díky vlažným a váhavým jsem přesvědčena o tom, že každý člověk v sobě nese touhu být lepší.“⁹²

Závěrem lze shrnout. Se změnou společenského paradigmatu a hodnot prostřednictvím možného oživení minulých nebo nastolení nových ideologických rámců se opět vynořuje nebezpečí nástupu totalitního systému i v případě, že nebude využita žádná náboženská ani ideologická platforma. „Mimoto k tomu ještě přispívá scientistický a behavioristický světový názor: správné a pravdivé je to, co lze verifikovat kvantifikováním; a všechny tyto požadavky plní optimálně vydělávání peněz.“⁹³ K. Lorenz tímto výrokem poukazuje právě na to, že totalita nehrozí pouze ze strany mocenského zavádění nových idejí, ale i z důvodů, které se zpočátku zdály být logické a pragmatické.

Peníze dnes tvoří alfu i omegu lidského života. Veškeré hodnoty jsou poměřovány penězi. Proto se nyní podívejme na možnosti, zda a za jakých podmínek se principy *dobrovolné skromnosti* mohou rozvíjet. Dnes určují vývoj globalizovaného světa oblasti popsané v předchozí kapitole, tedy ekonomika a politika.

4.3 Změny ekonomických a politických hodnot

V souvislosti s požadavkem korekcí současného fungování hyperkonzumní společnosti, aby se vůbec stihla transformovat, se začíná čím dál silněji hovořit o nutnosti rozšíření jediného ukazatele ekonomické prosperity – hrubého domácího

---

⁹¹ KELLER, J.: *Přemýšlení s Josefem Vavrouškem*, Praha, 1995, s. 145

⁹² LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003, s. 293

⁹³ LORENZ, K.: *Odumírání lidskosti*, Praha, 1997, s. 145

produktu ⁹⁴ o nové **indikátory blahobytu**, které by postihovaly i mimoekonomické ukazatele stavu společnosti. „Symbolem tohoto nového trendu byl Organizací spojených národů vytvořený **index lidského rozvoje** (HDI, Human Development Index), který kombinuje HDP s údaji o zdraví a vzdělání.“⁹⁵ Dále „Světová banka sestavila **index zahrnující sociální a ekologické ukazatele**, OECD spustila mezinárodní projekt **měření pokroku společností**.“⁹⁶ Řada organizací běžně měří již zmiňovanou **ekologickou stopu**. Tyto nové ukazatele by měly co nejdříve charakterizovat kvalitu lidského života v závislosti na skutečném stavu přírodních ekosystémů. „Měly by rovněž iniciovat doplnění stávajícího statistického sledování o ty položky, které z hlediska strategického řízení země doposud scházejí. Je nutné usilovat o souhrnný index kvality života a jeho udržitelnosti.“⁹⁷ „Jako ústřední hodnota může trvalá udržitelnost poskytnout pochopení toho, že obojí, ekonomický úspěch i přežití ekosystému, jsou cenným a nezbytným cílem pro jedince, organizace, společnosti a Přírodu.“⁹⁸

„Rostoucí zájem o alternativy a modifikace HDP je především důsledkem tří hlavních faktorů.

1. Nepříznivé dopady hospodářské činnosti na životní prostředí jsou stále evidentnější. Proto si stále více ekonomů uvědomuje, že je třeba v rámci národního účetnictví více pracovat s negativními externalitami (přímé započítávání ceny za zatížení životního prostředí způsobené hospodářskou činností, pozn. aut.).
2. Ekonomické zajištění je sice stále pokládáno za významné, spolu s dosaženým materiálním blahobytem však jeho relativní hodnota klesá a na našich horizontech se objevují postmateriální hodnoty (zdraví, kvalita života, seberealizace atd.). Jak vyplývá z četných průzkumů veřejného mínění, podle názoru více než dvou třetin občanů EU by vlády měly klást větší důraz na sociální a ekologické součásti blahobytu.

---

⁹⁴ Hrubý domácí produkt (HDP) je peněžním vyjádřením celkové hodnoty statků a služeb nově vytvořených v daném období na určitém území; používá se pro stanovení výkonnosti ekonomiky. Český statistický úřad: *Hrubý domácí produkt (HDP) – Metodika* [cit. 28. února 2012]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hruby_domaci_produk_t_\(hdp\)](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hruby_domaci_produk_t_(hdp))>.

⁹⁵ ČÁSLAVKA, J; HÁK, T; TŘEBICKÝ, V. a kol.: *Indikátory blahobytu*, Praha, 2010, s. 6

⁹⁶ tamtéž

⁹⁷ tamtéž, s. 8

⁹⁸ STEAD, J. G. a STEAD, W. E.: *Management pro malou planetu*, Praha, 1998, s. 143

3. Lidé si začínají uvědomovat, že často neexistuje prakticky žádná souvislost mezi růstem HDP a růstem jejich příjmů. I při vysokém růstu HDP mohou příjmy většiny obyvatelstva stagnovat, či dokonce klesat. HDP totiž nijak neodráží mnohdy propastné rozdíly mezi relativně bohatými a relativně chudými.⁹⁹ Za příčinu tohoto stavu je možné (kromě jiného) považovat ty lidské vlastnosti, jejichž vliv převažuje v jednání bohatších vrstev společnosti. Že sobectví je v některých kruzích akceptovanou společenskou normou, se podařilo psychologům potvrdit skrze „... souvislost mezi společenským postavením a sklony k chamtivosti. Právě tento faktor přispívá k rozevírání nůžek mezi bohatými a chudými, které zažívá celá vyspělá západní společnost.“¹⁰⁰

J. Stiglitz o potřebě změn v ekonomickém pojetí neomezeného růstu říká, že „i kdyby došlo k negativnímu ovlivnění růstu, je to cena, již mnohé rozvojové země mohou být ochotny zaplatit, aby dosáhly demokratičtějšího a spravedlivějšího společenského uspořádání, stejně jako dnes v leckteré společnosti panuje názor, že má cenu obětovat část růstu ve prospěch zachování lepšího životního prostředí.“¹⁰¹

Současné ekonomické ukazatele nedávají ani reálný obraz o skutečné sociální struktuře obyvatelstva v daném regionu. Nově se proto také diskutuje o zavedení sledování stavu sociálních struktur, kde „podstatný se zdá být pojem **sociálního kapitálu**,“¹⁰² který je charakterizován jako:

- rozsah zapojení do života společenství a organizačního života,
- veřejná angažovanost (například účast ve volbách),
- rozsah dobrovolných aktivit různých společenství,
- neformální sdružování (například návštěvy přátel),
- uváděná úroveň vzájemné důvěry mezi jednotlivci.¹⁰³

Zde již vidíme první snahy o mapování stavu společnosti nikoliv na základě výhradně kvantifikovatelných ekonomických ukazatelů, nýbrž na základě kvality

---

⁹⁹ ČÁSLAVKA, J; HÁK, T; TŘEBICKÝ, V. a kol.: *Indikátory blahobytu*, Praha, 2010, s. 39

¹⁰⁰ MATULÍK, R.: *Lidé z vyšších společenských vrstev se snáze chovají sobecky*, [cit. 6. března 2012]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/lide-z-vyssich-spolcenskych-vrstev-se-snaze-chovaji-sobecky-puj-kavarna.aspx?c=A120301_165653_kavarna_tul>.

¹⁰¹ STIGLITZ, J. E.: *Jiná cesta k trhu*, Praha, 2003, s. 384

¹⁰² ČÁSLAVKA, J; HÁK, T; TŘEBICKÝ, V. a kol.: *Indikátory blahobytu*, Praha, 2010, s. 13

¹⁰³ tamtéž, s. 14

sociálních vazeb, například podle velikosti sledovaného území. Výše citované charakteristiky stavu sociálního kapitálu jsou společné i oblastem života v *dobrovolné skromnosti*. Právě tyto ukazatele mohou tvořit základ změny úhlu pohledu na společenský rozvoj nikoliv prostřednictvím finančního vyjádření, ale pomocí kvalitativního posuzování stavu sociálních vazeb mezi členy společnosti. Pro jejich širší uplatnění bude ovšem nutné vytvořit a přizpůsobit formy vedení společnosti jako celku i jednotlivých podniků a samosprávy obcí či komunit.

„Ekonomický systém a přežití ekosystému jsou přímo svázány s lidskou ochotou vytvořit ekonomiku, která lépe vyjádří mravní i ekonomické potřeby lidské komunity a která je souběžná s evolučními biofyzikálními procesy na Zemi.“¹⁰⁴

Základem trvalé udržitelnosti rozvoje lidské společnosti je odklon od postulátu neustálého zvyšování zisku za každou cenu. V tomto pohledu se dnes ukazuje, že jak výhradně soukromá, tak i výhradně státní forma vlastnictví podniků vede k morální i ekologické krizi. „Tato tendence vyplývá z rozporu mezi individuálním cílem firem maximalizovat zisk, a zájmem společnosti chránit kvalitu životního prostředí na celém svém území.“¹⁰⁵ Principy *dobrovolné skromnosti* reprezentují vyvážený postoj k důstojnému životu právě proto, že nedávají výhradně přednost ani zájmu o maximalizaci zisku, ale ani asketickému sebeobětování vlastního života pouze pro blaho společnosti.

Jak zajistit vyvážený způsob života, který zohledňuje jak osobní rozvoj jednotlivce, tak i rozvoj celé společnosti včetně nutnosti ochrany životního prostředí, je úkol, na jehož řešení může mít život v *dobrovolné skromnosti* rozhodující vliv. Bude ovšem potřeba vytvořit nové politicko-ekonomické prostředí. Podmínkou je ovšem široký konsensus na společně uznávaných a definovaných společenských hodnotách.

V době, kdy se H. Librová zabývala možnostmi života v *dobrovolné skromnosti* (v letech 1992 až 2003), nehrozila v takové míře možnost ztráty zaměstnání a hrozba chudoby (tedy skromnost nedobrovolná). S tím, jak se snižuje dostupnost levných přírodních surovin, zvyšují se požadavky na pracovní kvalifikaci prakticky ve všech oborech a neustále stoupá efektivita a automatizace výrobních technologií. Spolu s nerovnoměrnou alokací zdrojů a centralizací moci se práce stává čím dál více

---

¹⁰⁴STEAD, J. G.; STEAD, W. E.: *Management pro malou planetu*, Praha, 1998, s. 140-141

¹⁰⁵VALACH, M.: *Svět na předělu: o politické a morální krizi kapitalismu*, Všeň, 2009, s. 341

nedostupnou. Důsledkem je zvyšující se nezaměstnanost. Koupěschopnost obyvatelstva klesá a tím i vybrané finanční prostředky z daní na zajištění chodu sociálního státu. Existují vize nového uspořádání společnosti, které by řešily tyto problémy ještě předtím, než dojde k výbuchu agrese v podobě válek o zbývající zdroje?

4.4 Vize dobrovolně skromné společnosti

Pokusme se nastínit, jak bychom mohli předejít sociální a ekologické krizi, která by mohla v krajním případě vyústit do globálního válečného konfliktu. Zaměříme se na podstatné charakteristiky změn v uspořádání společnosti.

„Abychom mohli žít na této planetě, musíme vytvořit systém celosvětové spolupráce, ale ve svém každodenním životě jsme společenským systémem nuceni k vzájemnému zápasu o úspěch a ke snaze ovládnout jeden druhého.“¹⁰⁶ „Je třeba přejít k novému mýtu, pokud se má v budoucnosti lidstvo správně vzdělávat, léčit, vést a ukázněvat v souladu s Přírodou.“¹⁰⁷ Základním východiskem našich úvah je tedy změna mezilidských vztahů v současné společnosti postavené na soutěži a bezohledné konkurenci soukromých zájmů. Všimněme si, že v rodinném životě tento princip neuplatňujeme. Členové rodiny si naopak altruisticky pomáhají. Jak přenést altruistické chování i do pracovního prostředí a na ostatní členy společnosti?

V souvislosti s vykonáváním práce se dnes hovoří o člověku jako o lidském zdroji. Vlastníci podniků se striktně oddělují od vykonavatelů práce. Ze zaměstnanců se stal pouhý zdroj námezdní práce, která přestává mít lidský rozměr. Člověk je vykonavatelem úzce specializované činnosti, aniž by viděl smysl celku a byl na výsledku své práce plně zainteresován. „Zvratem, radikální změnou dosavadního stavu odpovídající radikálnosti výzvy, před níž nyní stojíme, je proto převod vlastnictví podniků do rukou jejich zaměstnanců.“¹⁰⁸ Většina pracovníků navíc bydlí v okolí podniků, kde pracuje, tudíž by se chování firmy změnou vlastnictví přeneslo i do ekologicky pozitivního přístupu k okolnímu životnímu prostředí. Zisk firmy by nebyl používán na soukromé zájmy vlastníků (např. na koupi drahého automobilu, mořské jachty nebo ostrova), ale spíše na zvelebení okolního životního prostředí. „Tím se vytváří proces hlubinné změny lidské společnosti měnící vztah člověka k člověku i lidí

---

¹⁰⁶VALACH, M.: *Svět na předělu: o politické a morální krizi kapitalismu*, Všeň, 2009, s. 331

¹⁰⁷STEAD, J. G.; STEAD, W. E.: *Management pro malou planetu*, Praha, 1998, s. 252

¹⁰⁸VALACH, M.: *Svět na předělu: o politické a morální krizi kapitalismu*, Všeň, 2009, s. 331

k přírodě.¹⁰⁹ Reprezentanty tohoto uvědomění se stali tzv. *pestří a zelení* v knihách H. Librové, kteří nejdříve odcházejí dobrovolně z pohodlného zaměstnání autenticky žít a posléze „mnozí z alternativců po čase tak či onak obnovují kontakt s městem, například jako umělci, autoři a případně jako začínající politikové.“¹¹⁰ Tito lidé pochopili, „že přežití světa či přírody, jichž jsme částí, se stalo naší odpovědností.“¹¹¹

Společně se změnou formy vlastnictví výrobních prostředků ovšem nutně musí dojít i ke změně formy politického řízení společnosti. Občan by však musel projevit vůli, že tuto změnu chce, že si ji skutečně přeje. Pokud veškerý svůj čas lidé tráví tím, že si zaopatřují prostředky k získání hmotných statků, jsme opět u otázky vyznávání hodnot. Důraz na hodnotu zdravého životního prostředí je nezbytnou podmínkou i pro změny politické. Slovy M. Valacha: „Vedle zájmu zaměstnanců-majitelů participativního podniku na jeho ekologickém chování se objevuje zájem místních občanů, a oba komplexy zájmů vedou ekonomiku i společnost jako celek na dráhu trvale udržitelného rozvoje. Zájem občanů je totiž onou hledanou cestou, jak transformovat ekologické požadavky do ekonomických kategorií.“¹¹²

Ukázali jsme si možnosti změn v politicko-ekonomické sféře příklonem k principům přímé demokracie jak v řízení ekonomických struktur, tak v procesu politického rozhodování. Pro vytvoření společnosti *dobrovolně skromných* lidí však bude nutné přehodnotit i vztah k práci, k její dělbě a dostupnosti. Tím, že se do výroby zavádí vysoce sofistikované technologie, které by měly splňovat stále přísnější kritéria na efektivitu, spotřebu materiálu i ekologickou nezávadnost, požadavky na vzdělání neustále porostou. Dnes je dělba práce a požadavky na odborné znalosti často na extrémně vysoké úrovni, a ne každý chce nebo se může takovým povoláním věnovat. Klesá také podpora sociálně prospěšných povolání, která jsou odměňována na čím dál nižší finanční úrovni, ruší se dotace pro nevýdělečné sociální projekty. Nezaměstnaných neustále přibývá, zvláště z řad mladých lidí, absolventů škol bez praxe. „Bezprostředním důsledkem je ztráta pravidelného příjmu, který je zdrojem uspokojování základních životních potřeb pro jednotlivce a závislých členů jeho rodiny,

---

¹⁰⁹VALACH, M.: *Svět na předělu: o politické a morální krizi kapitalismu*, Všeň, 2009, s. 345

¹¹⁰LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003, s. 287

¹¹¹KOHÁK E.: *Člověk, dobro a zlo*, Praha, 1993, s. 220

¹¹²VALACH, M.: *Svět na předělu: o politické a morální krizi kapitalismu*, Všeň, 2009, s. 362

zvláště dětí.¹¹³ Stále silněji vyvstává otázka, jak zabezpečit příjem těmto lidem, aby mohli důstojně a skromně žít, aniž by si museli zaopatřovat prostředky k životu nelegálními cestami. U. Beck přesto tuto situaci nevidí beznadějně: „Ani masová nezaměstnanost, která otrásá Evropou, *není* ‚krize‘, poněvadž plná zaměstnanost je fiktivní. Není to ani žádná ‚katastrofa‘, protože nahrazení práce částečně nebo zcela automatizovanou produkcí může – pokud bude správně využito – otevřít epochální možnosti svobody. To však musí být objeveno a politicky uchopeno, zformováno tváří v tvář starému myšlení.“¹¹⁴ „Stojíme před celou řadou systémových problémů, které souvisejí s nutností sjednotit sociální zabezpečení do požadavku sociálně-demokratické reformy. Bude nutné od základu přebudovat ekonomické systémy.“¹¹⁵

V souladu s předchozími požadavky na decentralizaci moci, změnu formy zaměstnaneckého vlastnictví výrobních prostředků spolu s participativní formou přímé demokracie v oblasti politického řízení společnosti se stručně podíváme na vizi univerzálního základního příjmu (dále UZP) P. Van Parijse, který by byl bezpodmínečně vyplácen na úrovni životního minima a mohl by se stát východiskem pro redefinici systému sociálního zabezpečení. „Kdyby byl uzákoněn, sloužil by jako silný nástroj sociální spravedlnosti: podporoval by skutečnou svobodu pro všechny, protože by poskytl všem lidem materiální zdroje, které potřebují pro naplňování svých cílů. Zároveň by také pomohl řešit politické dilema chudoby a nezaměstnanosti, a sloužil by tak ideálům spojeným jak s feministickým hnutím, tak s hnutím zelených.“¹¹⁶

Samozřejmě vyvstává mnoho otázek, zda by se nepodmíněný UZP nestal zdrojem zahálčivého života, zda by lidé nepřestali usilovat o sebevzdělávání, o získání práce. Tyto tendence, nezávisle na zavedení UZP, pozorujeme však ve společnosti neustále i dnes. U chudých lidí jsou navíc z příčin nedostatku prostředků na obživu mnohdy spojené s pácháním trestných činů.

„Dejme lidem všech tříd příležitost redukovat pracovní dobu, anebo dokonce i možnost vzdát se práce, aby se mohli starat o své děti a staré příbuzné. Tím nejenom

---

¹¹³BAKOŠOVÁ, Z.: *Sociální pedagogika*, Bratislava, 2005, s. 156

¹¹⁴BECK, U.: *Co je to globalizace? Omyly a odpovědi*, Brno, 2007, s. 143

¹¹⁵BISSIO, R.; OYUGI, E. a kol.: *Zpráva Social Watch 2010*, Praha, 2011, s. 14

¹¹⁶VAN PARIJS, P., a kol.: *Všeobecný základní příjem*, Praha, 2007, s. 31

ušetříme na prostředcích, jež nyní musíme investovat do věznic a nemocnic, ale také zlepšíme lidský kapitál další generace.“¹¹⁷

Důležitost nových návrhů řešení uspořádání společnosti podtrhuje I. Wallerstein, slovy: „A tak všichni musíme prostě vytrvat v pokusech o analýzu světového systému nacházejícího se ve věku přechodu, ve vyjasňování dostupných alternativ, a tím i morálních rozhodnutí, jež stojí před námi, a konečně v osvětlování možných politických cest, kterými se rozhodneme jít.“¹¹⁸

Každý člověk by měl dostat možnost kdykoliv se svobodně rozhodnout v průběhu svého života, zda chce a potřebuje *mít* a vybudovat si pracovní kariéru nebo bude dobrovolně a důstojně skromně žít a *být* svým altruismem prospěšný ostatním lidem, své rodině, a to bez obav o zajištění holé existence. Život v *dobrovolné skromnosti* je jednou ze součástí těchto alternativ a má společné cíle se sociální pedagogikou.

V následujícím výzkumu budeme analyzovat zastoupení prvků jednotlivých charakteristických rysů *dobrovolně skromného* způsobu života u vybraného vzorku populace. Také se podíváme, jak se v praxi projevují aktivní způsoby chování zaměřené na ochranu životního prostředí.

---

¹¹⁷VAN PARIJS, P. a kol.: *Všeobecný základní příjem*, Praha, 2007, s. 50-51

¹¹⁸WALLERSTEIN, I.: *Evropský univerzalizmus*, Praha, 2008, s. 79

5 VÝZKUM ASPEKTŮ DOBROVOLNÉ SKROMNOSTI A PROENVIRONMENTÁLNÍHO CHOVÁNÍ

5.1 Výzkumný problém

V souvislosti s předchozími teoretickými poznatky zpracovávaného tématu *dobrovolné skromnosti* musíme řešit výzkumné dilema, zda je možné využít charakteristik *dobrovolně skromného* života i pro odklon v orientaci na konzumní styl života ve společnosti. Problémem tedy je, jak fakticky určit oblasti výskytu jednotlivých forem chování a jednání, které by reprezentovaly *dobrovolně skromný* či konzumní styl života v běžné populaci. Zároveň bude nutné zjistit i hodnotové postoje k *dobrovolně skromnému* způsobu života jako předpoklad ochoty tento způsob života přijmout. Obdobné dilema nastává i pro oblast definování konkrétních forem chování směřujících k ochraně životního prostředí jako druhotného důsledku uplatnění skromného způsobu života. Totéž platí pro zjištění hodnotových postojů vůči životnímu prostředí.

Výzkumem *dobrovolně skromných* forem chování či jednání na širším vzorku populace má smysl se zabývat tehdy, pokud bude prováděn na skupině lidí, která volně disponuje takovou příjmovou hladinou, která umožňuje *dobrovolné* či *záměrné* uskromnění se ve spotřebě.

5.2 Výzkumný cíl

Hlavním výzkumným cílem bude v rámci operacionalizace definovat a prokázat, zda a v jakém poměru se u vybraného vzorku ekonomicky aktivních osob (zaměstnanců) projevují hodnotová stanoviska a konkrétní vzorce jednání podporující buď *dobrovolně skromný*, nebo konzumní způsob (styl) života a jaký vliv má na preferenci tohoto chování věk, vzdělání a pohlaví.

Ke zjištění tohoto poměru je na základě multivariační analýzy (zahrnutý odpovědi z dotazů 1 až 6) stanovena **hypotéza H₁**: *Mladší respondenti ve věku 21 – 40 let budou více preferovat vzorce jednání eskalující spotřebu než starší respondenti ve věku 41 let a výše.*

Naopak lze předpokládat, že odpovědi na otázku č. 7, které zjišťují hodnotové stanovisko vůči intenzitě využívání přírodních zdrojů, které je přímo jedním z aspektů

dobrovolně skromného jednání, bude částečně vlivem autostylizace opačné a tento vztah vyjadřuje prostá **hypotéza H₂**: *Více respondentů preferuje stanovisko, že přírodní zdroje by měly být využívány spíše pro uspokojení základních životních potřeb, méně respondentů preferuje využívání přírodních zdrojů pro materiální blahobyt.*

Konzumní styl nebo život v *dobrovolné skromnosti* souvisí s ekologicky ne/příznivým chováním. Dalším cílem výzkumu je tedy i část zaměřená na popsání a analyzování konkrétních vzorců jednání a hodnotových stanovisek týkajících se ochrany životního prostředí. Můžeme říci, že čím nižší (skromnější) spotřeba, tím menší ekologická stopa.

Druhým hlavním výzkumným cílem bude zjistit, jaký vliv má výše vzdělání na hodnotová stanoviska a praktické vzorce jednání podporující ochranu životního prostředí. **Hypotéza H₃** zní: *Respondenti s vyšším vzděláním se více angažují v činnostech na podporu ochrany životního prostředí než respondenti se vzděláním nižším.*

Pro ověření hodnotového stanoviska na uvedení důvodu k omezení spotřeby je stanovena **hypotéza H₄**: *Ženy častěji než muži uvedou jako převažující důvod k omezení své spotřeby vlastní přesvědčení.*

5.3 Výzkumný úkol

Primárním úkolem výzkumu je určit a nalézt empiricky uchopitelné oblasti životního způsobu (stylu) člověka, v nichž se projevují konkrétní vzorce chování či jednání, konzumní způsob života podporující nebo tlumící. Totéž platí i pro nalezení forem jednání typických pro oblast ochrany životního prostředí.

Druhým úkolem je výstižné definování konkrétních dotazů na oblasti vybraných typů jednání, v nichž lze nejzřetelněji rozpoznat takové druhy chování či jednání, které spotřebu eskalují nebo tlumí a zároveň ne/podporují ochranu životního prostředí. Výsledky těchto odpovědí musí být kvantifikovatelné a porovnatelné s odpověďmi na dotazy, kde se respondenti budou vyjadřovat k hodnotovým cítěním vůči spotřebě či ochraně životního prostředí. Empirické zpracování úzce souvisí s nutností vytvoření přesných a jednoznačných formulací dotazů a variant odpovědí. Úkolem je též stanovení a ověření vhodné výzkumné metodiky a metody.

5.4 Metodika výzkumu

V rámci přípravy na výzkum byly analyzovány možnosti, jak prokazatelně indikovat postoje a hodnotové orientace respondentů v oblasti stylu života směřující k uplatňování forem jednání v souladu s *dobrovolnou skromností*. Výběr se zúžil na využití dvou možných směrů.

- A) Buď se přímo dotazovat na uznávané hodnoty a využít Inglehartův rozsáhlý výzkum hodnotových orientací, přičemž „v oblasti výzkumu hodnotových orientací stojíme ovšem vždy před problémem, že hodnoty není možné pozorovat přímo, takže se musíme vždy uchýlit k zachycení jejich indikátorů.“¹¹⁹
- B) Anebo se na hodnoty dotazovat nepřímou, skrze zjišťování skutečných vzorců chování z oblastí, které jsou společné a vhodné pro odlišení aspektů života *dobrovolně skromného* či spotřebu eskalujícího.

V souladu se stanovenými úkoly a cíli výzkumu, byla jako hlavní zvolena druhá možnost. Dotazy na hodnotové orientace budou zařazeny jako doplňkové i z důvodů, které uvádí H. Librová. Inglehartův výzkum tzv. „*tiché revoluce*“ založený na dotaznicích „nezjistil, jak se lidé fakticky chovají, nezkoumal reálnou změnu hodnot a její výraz ve způsobu života. Konstatoval pouze, jaké jsou slovně vyjádřené postoje dotázaných osob. Je zřejmé, že při zkoumání sociální skutečnosti, jako je hodnotová orientace, je dotazovací metoda spojena s mimořádně vysokým nebezpečím autostylizací vzhledem k existující sociální normě.“¹²⁰ Přímé zjištění přítomnosti *dobrovolně skromného* nebo konzumního jednání v konkrétních situacích budou pouze sekundárně doplňovat dotazy na hodnotové orientace.

Následně bylo přistoupeno k vytipování reprezentativních oblastí lidského jednání, z nichž se budou čerpat podklady pro formulaci jednotlivých otázek do dotazníku, které budou jednoduché a přímé, s možností výběru mezi uzavřenými odpověďmi. Nyní se podívejme na výběr jednotlivých baterií dotazů.

1. Dotazy na formy chování omezující nebo eskalující spotřebu.

Podkladem pro sestavení první baterie dotazů se staly knihy H. Librové, zvláště kniha *Pestří a zelení*, kde jsou akcentovány oblasti, které nejvíce vypovídají o rozdílech

---

¹¹⁹RABUŠIC, L.: *Je česká společnost „postmaterialistická“?*, Praha, 2000, s. 19

¹²⁰LIBROVÁ, H.: *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*, Brno, 1994, s. 53

mezi konzumním přístupem k životu a konceptem *dobrovolné skromnosti*. Po podrobné analýze bylo zvoleno pět typických oblastí, o nichž se zmiňuje autorka při přípravě a následném vyhodnocení sociologického výzkumu *dobrovolně skromných* rodin. Sbíhají se v nich charakteristické vlastnosti umožňující odlišit konzumní nebo skromný způsob chování. Jedná se o oblast **turismu**, kdy variace odpovědí určují míru ekologické zátěže. Další oblastí je **stravování**, v němž *dobrovolně skromné* jednání charakterizuje příprava pokrmů v domácnosti. S touto oblastí úzce souvisí **samozásobitelství** charakteristické pěstováním rostlin či chováním užitkových zvířat. Druhotným ekologickým efektem může být využití organického odpadu. Zařazen je i dotaz z oblasti **dopravy** Odpovědi směřují na způsob dopravy do zaměstnání. Dotaz z oblasti **oblékání** poukazuje na přístup k módě a uzavírá sadu otázek na spotřebu.

2. Dotazy na formy jednání směřující k ochraně životního prostředí.

Druhá baterie otázek zjišťuje proenvironmentální jednání, postoje a hodnotová cítění a dotazuje se na jejich konkrétní formy, které přímo souvisejí s aktivitami na podporu ochrany životního prostředí. Dotazy jsou převzaty buď z rozšiřující škály proenvironmentálních postojů NEP/DSP,¹²¹ nebo z opakovaného průzkumu na ekologické chování.¹²² Dotazy se zaměřují na frekvenci aktivních způsobů chování, které podporují ochranu životního prostředí.

Metodika výběru respondentů se v průběhu studia a tvorby diplomové práce postupně měnila. Nejdříve bylo uvažováno o oslovení několika osob a provedení hloubkového interview s domněnkou, že vybrané osoby žijí dobrovolně skromným způsobem. Velkou nevýhodou se ukázala přílišná časová a dopravní náročnost. Dlouhodobá znalost pracovního prostředí a převaha žen v širším pracovním kolektivu se pro **záměrný dostupný výběr** staly rozhodujícími motivy k provedení výzkumu, typologické sondy **v sídle zaměstnavatele** - zdravotní pojišťovny v Praze. Vhodnost záměrného dostupného výběru podpořila i skutečnost, že ženy většinou stále ještě určují charakter chodu domácnosti a mají tudíž velký vliv na každodenně uplatňované vzorce chování a jednání v rodině. Navíc tímto typem výběru byly eliminovány sociální

---

¹²¹ srov. ČINČERA, J; ŠTĚPÁNEK, P.: *Výzkum ekologické gramotnosti studentů středních odborných škol*. [cit. 1. března 2012]. Dostupný z WWW: <<http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/cz/texty/20071/62-vyzkum-ekologicke-gramotnosti-student-stednich-odbornych-kol-12007-1-ast>>.

¹²² srov. ŠAMANOVÁ, G.: *Ekologické chování*. [cit. 15. března 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101170s_oe110707.pdf>.

skupiny, u nichž se předpokládá většinou skromnost nedobrovolná způsobená nedostatkem finančních prostředků (studenti, důchodci a nezaměstnaní).

V rámci **předvýzkumu**, který probíhal v posledním únorovém týdnu 2012 na pěti respondentech, byla ověřena srozumitelnost dotazů a odpovědí, zajištěna plná funkčnost distribuce a zaznamenávání odpovědí a proveden pilotní sběr dat včetně ověření jejich interpretace a formulace závěrů výzkumu na základě stanovených hypotéz.

Dotazník byl elektronicky distribuován 350 osobám dne 3. března 2012. Jako poslední den sběru byl stanoven 8. březen 2012, kdy se zcela vyplněných dotazníků vrátilo **178**. **Míra návratnosti** dotazníku¹²³ činila akceptovatelných **50,9 %**.

5.5 Metoda výzkumu

Jako hlavní výzkumná metoda pro sběr dat byla zvolena **forma dotazníku s anonymním způsobem odpovědí**. K této volbě vedlo několik důvodů. Jedním z nich bylo vědomí, že předmětem výzkumu je lidmi citlivě vnímaná oblast každodenního soukromého způsobu života, která je jednou z posledních oblastí, kam ještě zcela nepronikla direktivní forma společenské kontroly. V soukromí ještě máme možnost volby, zda se necháme či nenecháme ovlivňovat masmédií distribuovanými reklamními pobídkami nebo nutkáním vyjadřovat určitý společenský status (např. koupí odpovídající značky automobilu nebo typu dovolené).

Dotazník byl vytvořen **individuálně** pomocí **online dostupné webové služby** a úvodní e-mailová zpráva zahrnovala oslovení respondentů, představení výzkumníka a stručné zdůvodnění prováděného výzkumu. Následovalo závěrečné poděkování za vyplnění dotazníku a hypertextový odkaz s instrukcemi k jeho zpracování. Plné znění dotazníku je přílohou č. P I.

Hlavní výhody tohoto elektronicky distribuovaného dotazníku lze shrnout:

- v časově nezávislé možnosti vyplnění i administrace (dotazník bylo možno vyplnit a odpovědi kontrolovat kdykoliv);
- odpovědi jsou anonymní a odpadá tak obava respondentů z možnosti zneužití výsledků dotazníku;

---

¹²³ „Znamená poměr počtu vyplněných dotazníků k počtu odeslaných dotazníků.“ GAVORA, P. a kol.: *Elektronická učebnice pedagogického výzkumu*. [online]. Bratislava, 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>>.

- odpovědi lze vyhodnotit zcela přesně a automaticky, je eliminována možnost chyb oproti ručně zpracovávanému dotazníku;
- z ekonomického i ekologického pohledu jde o optimální formu distribuce, neboť dotazník byl vytvořen svépomocí a při distribuci nebylo nutné cestovat ani používat papírové formuláře;
- dotazník je možno použít opakovaně a distribuovat ho libovolné výběrové skupině respondentů, kteří mají přístup k internetu.

Jako nevýhodu lze zmínit možnost vícenásobného vyplnění dotazníku (nutná daň za striktní anonymitu) a nevyžádané zaslání dotazníku, které se může projevit menší návratností v případě, že se respondent nechce tématem zabývat, není pro něho atraktivní. Za nevýhodu lze považovat i náročnější časovou dotaci na vytvoření zcela funkčního webového dotazníku.

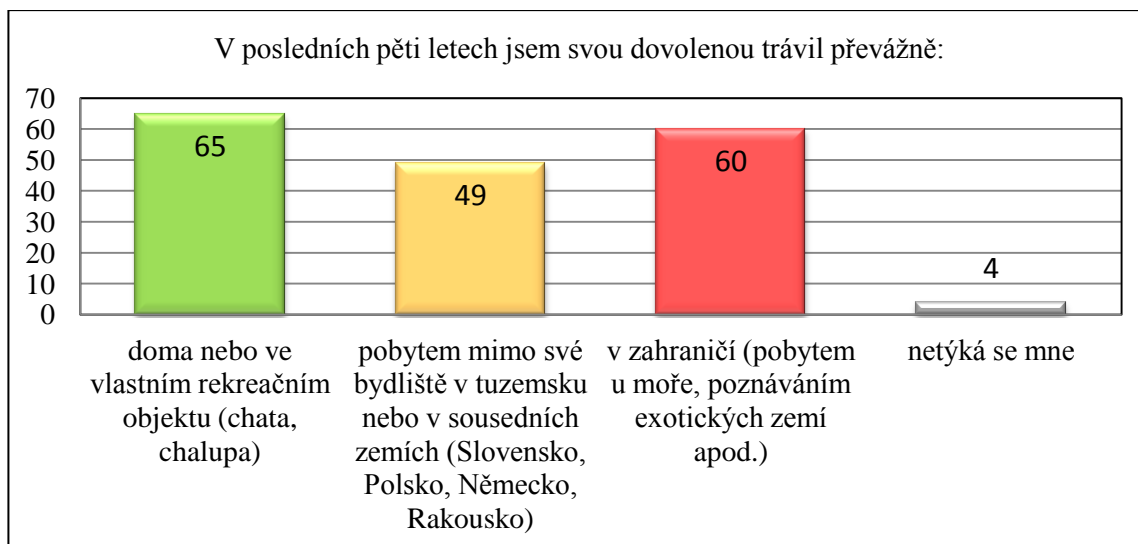
5.6 Zpracování, popis a analýza získaných dat

Dotazník je sestaven ze tří částí, které by měly ukázat aktuální poměr spotřebních vzorců konzumního chování a způsobů chování v souladu s aspekty konceptu života v *dobrovolné skromnosti* a proenvironmentálního chování u vzorku zaměstnanců.

Pro následující základní univariační analýzu jednotlivých odpovědí jsou použity sloupcové či kruhové grafy. U grafů se sloupcovou strukturou svislá osa vždy značí počet respondentů (n). Hodnota absolutního počtu odpovědí je zobrazena vždy u sloupců nebo výsečí značící jednotlivé možnosti odpovědí. Svůj význam mají i použité barvy. Zelená barva sloupce indikuje ekologicky nejšetrnější způsob chování a jednání a nejvíce podporuje i *dobrovolně skromný* způsob života. Oranžová značí méně skromné a šetrné ekologické chování. Červená barva sloupce nebo výseče poukazuje na ekologicky nejvíce problematické chování a nejvíce také eskaluje spotřebu. Šedou barvou jsou označeny neutrální, většinou únikové možnosti odpovědí. Veškeré uvedené grafy jsou původní, vytvořené autorem na základě zpracování výsledků z dotazníkového šetření.

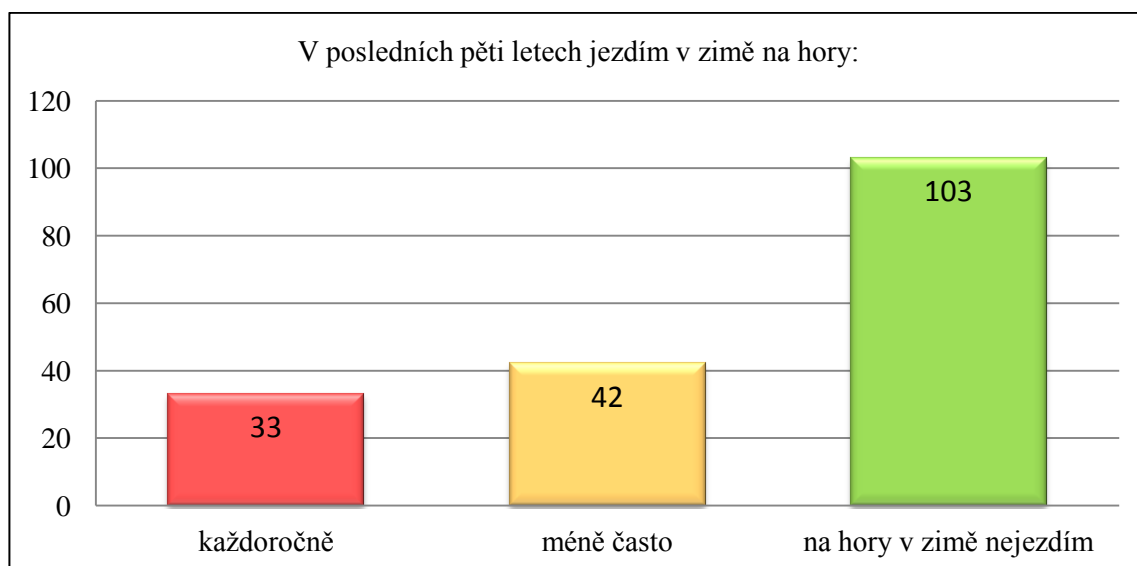
A) Dotazy na formy chování omezující nebo eskalující spotřebu.

1. Odpovědi na první otázku dávají přehled o způsobech trávení dovolené z hlediska dopadu ekologické stopy a z hlediska eskalace spotřeby.

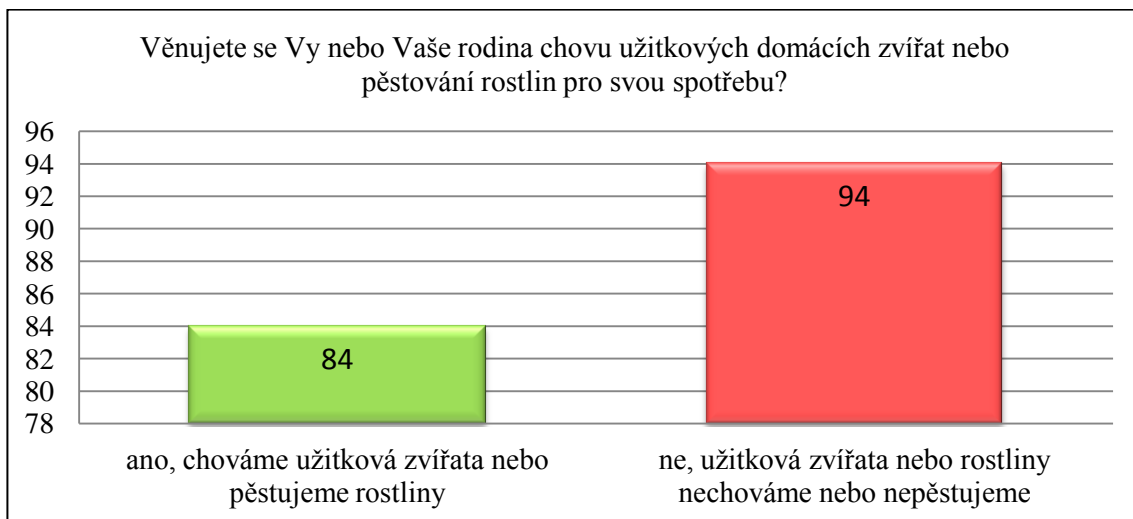
Graf G1/1 ukazuje, že 65 respondentů (36,5 %) zůstává buď doma, nebo jezdí na svou chatu či chalupu a 49 respondentů (27,5 %) dává přednost zemím našich nejbližších sousedů. 114 z nich (64 %) inklinuje tedy k typům dovolené omezující ekologickou stopu. Naopak 60 dotazovaných (33,7 %) tráví svou dovolenou u moře nebo v dalekých destinacích. Čtyři dotazovaní (2,3 %) odpověděli, že se jich dotaz netýká.

2. Druhá otázka směřuje také do oblasti turismu, který eskaluje spotřebu, tentokrát cílí na aktivity v zimním období.

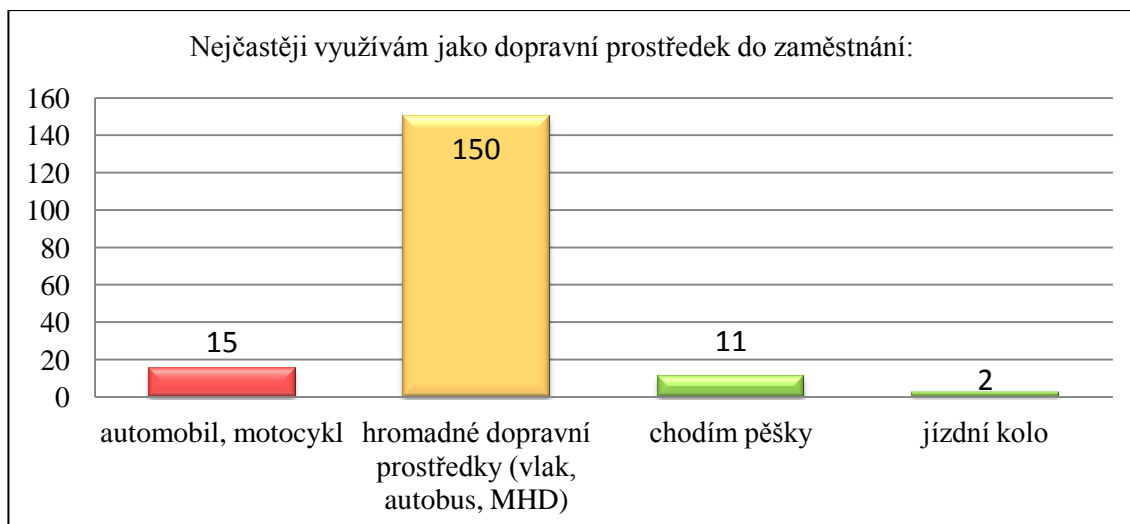
Graf G1/2 dává přehled o zimních aktivitách, kdy 33 respondentů (18,5 %) jezdí v posledních pěti letech na hory každoročně a 42 dotazovaných (23,6 %) jezdí na hory nepravidelně. Nadpoloviční většina 103 zaměstnanců (57,9 %) na zimní dovolenou na hory nejedí. Mohou ji trávit jiným způsobem nebo si dovolenou vůbec nevybírají.

3. Další z otázek směřuje do oblasti samozásobitelství s tím, že sdružuje chování užitkových zvířat s pěstováním rostlin pro vlastní spotřebu.

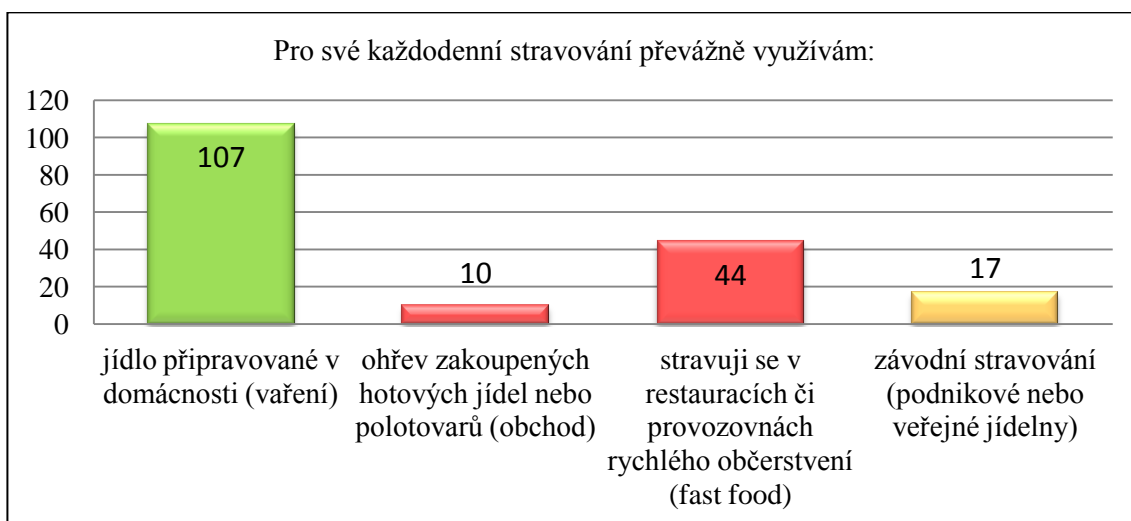
Graf G1/3 ukazuje, že 84 dotázaných (47,2 %) je samozásobitelsky aktivní a 94 zaměstnanců (52,8 %) rostliny ani zvířata nepěstují či nechovají.

4. Jedním z hlavních faktorů, který přispívá k zátěži životního prostředí, je doprava.

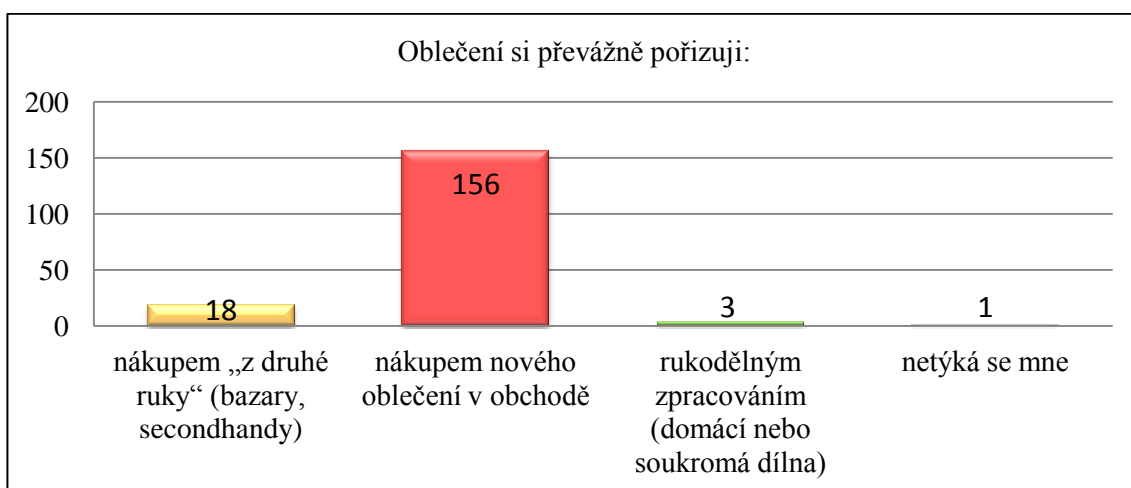
Graf G1/4 segmentuje zaměstnance do čtyř oblastí. Pouze 15 z nich (8,4 %) využívá nejvíce nákladný a zároveň pro životní prostředí škodlivý automobil nebo motocykl. V Praze a okolí existuje velmi hustá síť integrované hromadné dopravy. Zřejmě právě proto 150 zaměstnanců (84,2 %) tohoto faktu využívá. 11 z nich (6,2 %) si užívá neekologičtější luxus chození do práce pěšky a 2 zaměstnanci, pouhé jedno procento (1,1 %), využívá k dopravě do práce bicykl.

5. Pátý dotaz sleduje oblast přípravy jídla.

Graf G1/5 určuje podle způsobu každodenního stravování, zda se jedná o aktivity eskalující spotřebu a tvorbu odpadů, kdy 10 zaměstnanců (5,6 %) si ohřívá nebo konzumuje jídlo zakoupené v obchodech a 44 odpovědi (24,7 %) patřilo variantě stravování v restauračních zařízeních nebo jde o aspekt *dobrovolně skromného* jednání, kdy si 107 respondentů (60,1 %) dováží jídlo připravované doma nebo 17 zaměstnanců (9,6 %) využívá jídelny.

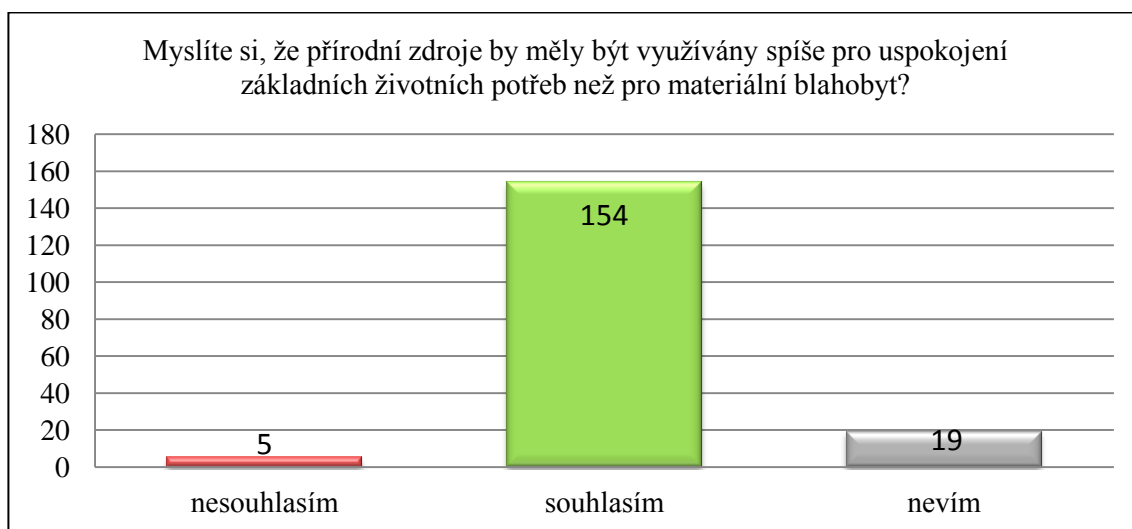
6. Poslední dotaz z oblasti sledování spotřebních vzorců chování se ptá na způsob pořizování si oblečení.

Graf G1/6 odhaluje, že šetrný přístup k módě deklaruje pouze 21 zaměstnanců (11,8 %), z nichž 18 (10,1 %) si pořizuje své oblečení z „*druhé ruky*“ a pouze tři ženy (1,7 %) provozují domácí dílnu. Drtivá většina 156 lidí (87,6 %) kupuje převážně nové oblečení. Jedna žena (0,6 %) volila únikovou variantu odpovědi.

B) Dotazy na formy jednání směřující k ochraně životního prostředí.

7. Tento dotaz poukazuje na míru ztotožnění se s výrokem na využívání přírodních zdrojů, jedná se tedy o hodnotící postoj. Otázka byla převzata z dotazníku na rozšiřující škálu proenvironmentálních postojů NEP/DSP. Jejím cílem je „ověřit rovinu vztahu respondentů k souhlasu s hlubinně ekologickým konceptem vitálních potřeb.“¹²⁴ Dotaz se vztahuje k hodnotám dobrovolného a uvědomělého omezení spotřeby.

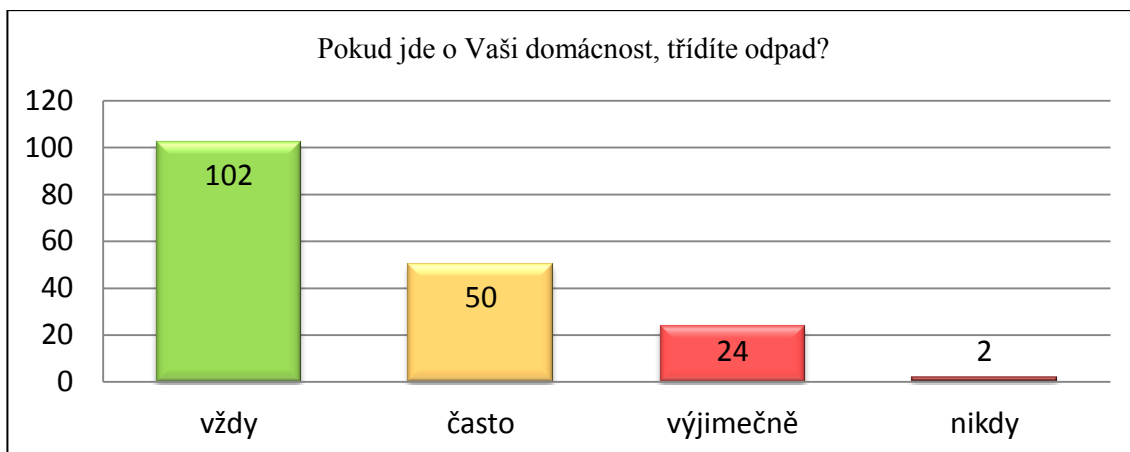

Graf G2/7 odhaluje, že jen pět dotázaných (2,8 %) nesouhlasí s využitím přírodních zdrojů pouze pro uspokojení základních životních potřeb, 19 zaměstnanců (10,7 %) se nedokázalo rozhodnout a většina 154 respondentů (86,5 %) s výrokem souhlasí.

8. Třídění odpadu je dnes již běžně reflektovaná činnost, která se stala široce akceptovanou společenskou normou v oblasti proenvironmentálního chování. Znění dotazu bylo částečně převzato z pravidelně se opakujícího průzkumu na ekologické chování¹²⁵ a po modifikaci sloučením dotazu na třídění běžného a nebezpečného odpadu zařazeno do dotazníku.

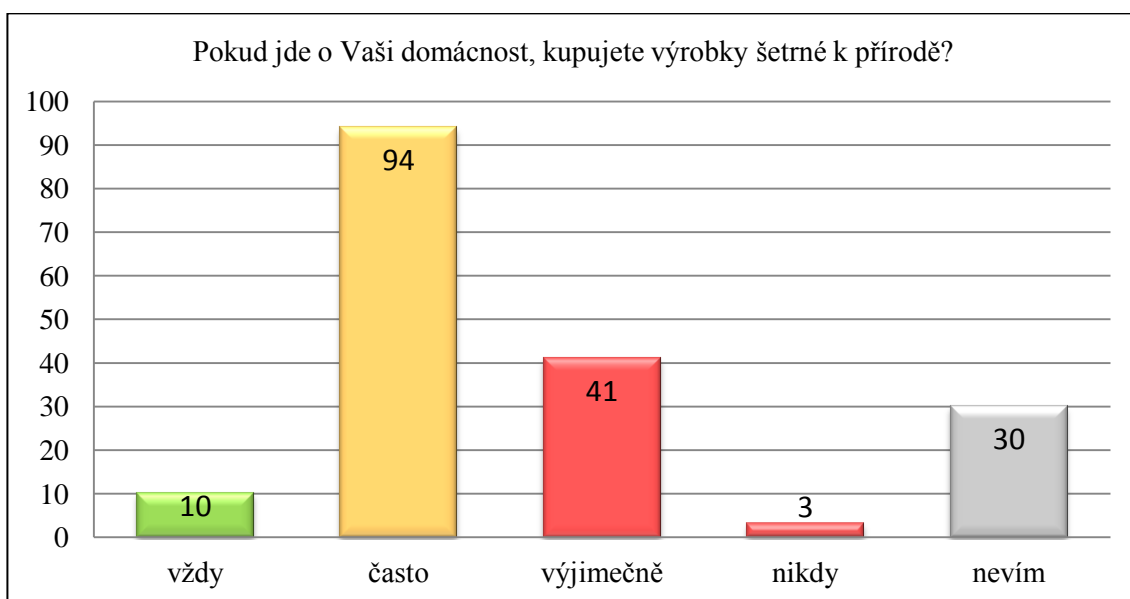
¹²⁴ srov. ČINČERA, J; ŠTĚPÁNEK, P.: *Výzkum ekologické gramotnosti studentů středních odborných škol*. [cit. 1. března 2012]. Dostupný z WWW: <<http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/cz/texty/20071/62-vyzkum-ekologicke-gramotnosti-student-stednich-odbornych-kol-12007-1-ast>>.

¹²⁵ srov. ŠAMANOVÁ, G.: *Ekologické chování*. [cit. 15. března 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101170s_oe110707.pdf>. s. 2

Graf G2/8 potvrzuje skutečnost, že třídění odpadu je pro většinu respondentů z našeho souboru běžnou činností. 102 z nich (57,3 %) třídí odpad vždy a 50 (28,1 %) často. Naopak 24 (13,5 %) dotázaných se věnuje třídění pouze výjimečně a 2 (1,1 %) netřídí odpad nikdy.

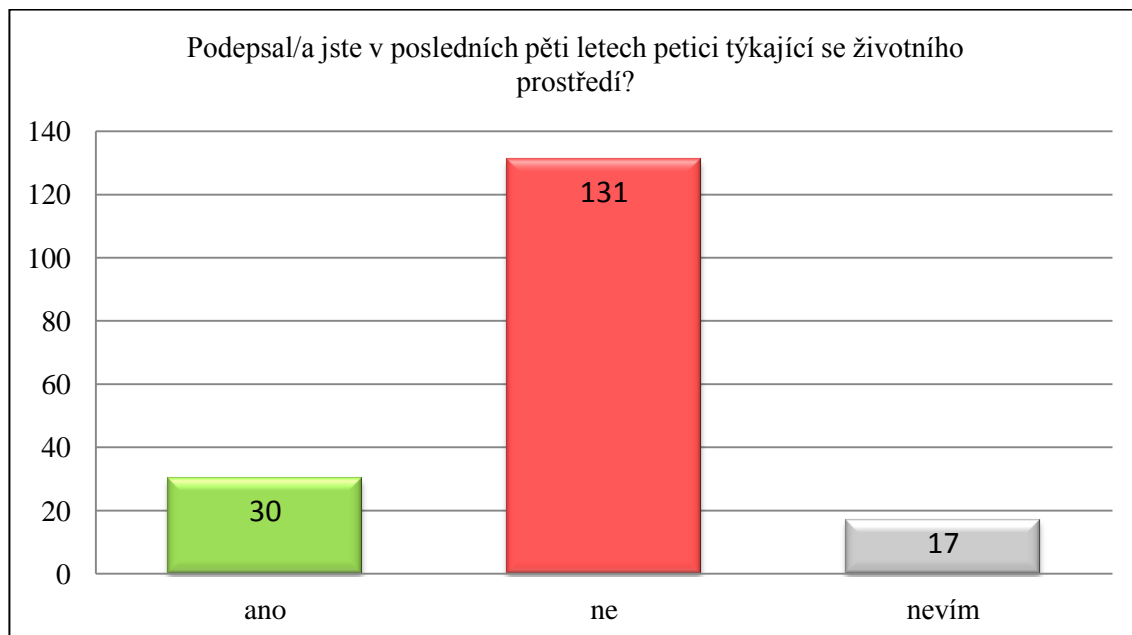
9. Dotaz je opět částečně převzat z průzkumu na ekologické chování,¹²⁶ který zjišťuje chování domácností v oblasti nákupů výrobků šetrných k přírodě, který by se dal označit jako tzv. „zelený konzumerismus“.

Graf G2/9 odhaluje, že pouze 10 (5,6 %) zaměstnanců vždy kupuje výrobky šetrné k přírodě, ale již 94 (52,8 %) z dotázaných uvádí, že často. 41 respondentů (23 %) koupí výrobek šetrný k přírodě výjimečně. 3 zaměstnanci (1,7 %) se domnívají, že nikdy nekoupili výrobek šetrný k přírodě a třicet dotázaných (16,9 %) neví.

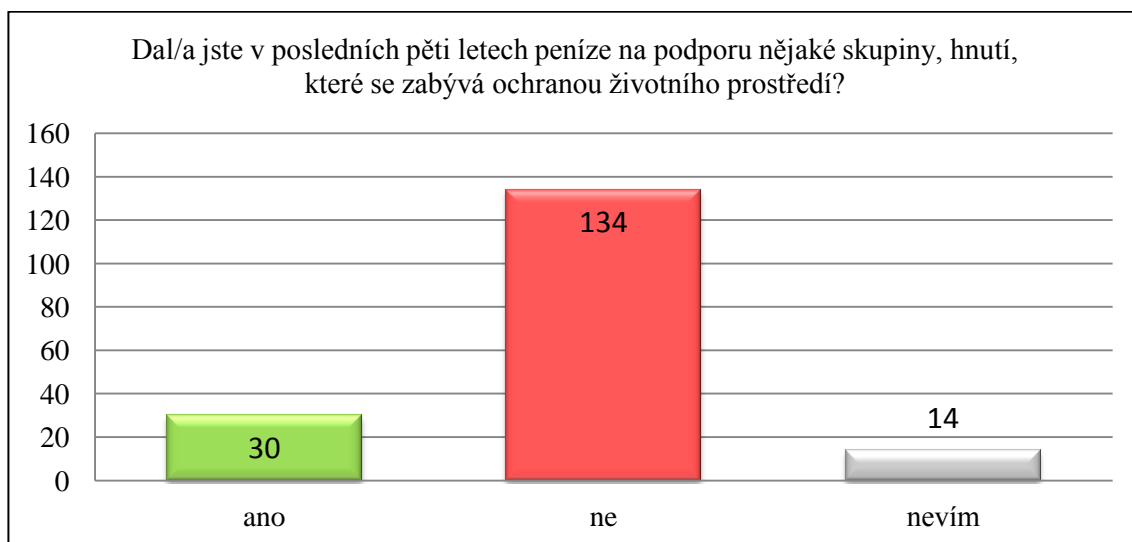
¹²⁶ ŠAMANOVÁ, G.: *Ekologické chování*. [cit. 15. března 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101170s_oe110707.pdf>. s. 2

10. Tento dotaz monitoruje podepisování petic týkajících se životního prostředí. Znění je opět převzato z průzkumu na ekologické chování občanů ČR.¹²⁷

Graf G2/10 ukazuje, že 30 respondentů (16,9 %) podepsalo petici týkající se životního prostředí, 131 dotazovaných (73,6 %) nikoliv a 17 (9,6 %) si této aktivity není vědomo.

11. Následující položka v dotazníku sledovala možné darování peněz na podporu ochrany životního prostředí. Stejně jako v předchozím případě bylo znění otázky převzato z průzkumu ekologického chování.¹²⁸

¹²⁷ ŠAMANOVÁ, G.: *Ekologické chování*. [cit. 15. března 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101170s_oe110707.pdf>. s. 4

¹²⁸ srov. tamtéž

Graf G2/11 ukazuje téměř shodné odpovědi jako na předchozí otázku. Aktivní chování na ochranu životního prostředí projevilo darováním peněz 30 zaměstnanců (16,9 %), naopak nic nedarovalo 134 zaměstnanců, tedy více než tři čtvrtiny (75,3 %) a 14 dotázaných (7,9 %) uvedlo odpověď „nevím“.

12. Další ze sady dotazů převzatých z průzkumu na ekologické chování¹²⁹ mapoval fyzickou aktivitu prospěšnou pro ochranu přírody. Stav odpovědí se téměř shoduje s jejich rozložením z předchozích dvou dotazů.

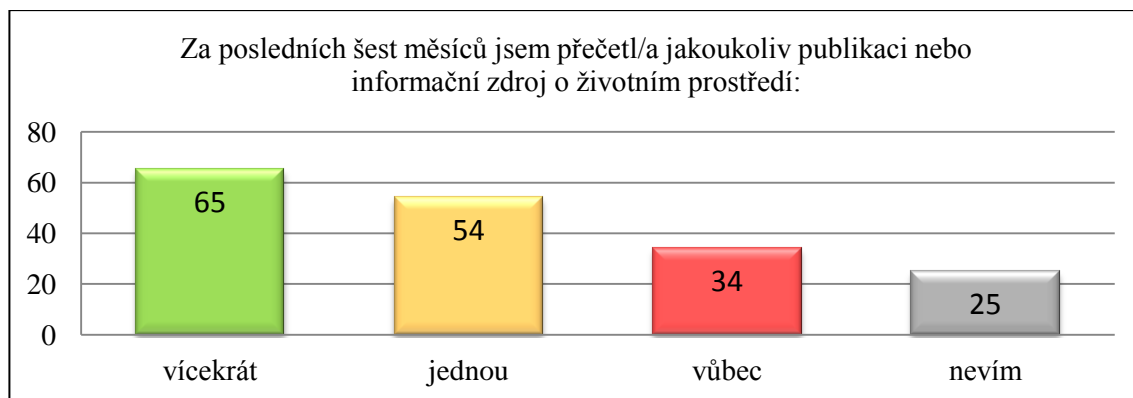

Graf G2/12 dokumentuje fakt, že téměř čtvrtina zaměstnanců (24,7 %) se v posledních pěti letech přímo zúčastnila obnovy zeleně prostřednictvím brigády nebo jiné aktivity. Na druhé straně se téměř tři čtvrtiny (74,2 %) dotázaných takové aktivity nezúčastnily a zbylí dva respondenti (1,1 %) si nevzpomněli.

13. Jak intenzivně se zaměstnanci zajímají o životní prostředí v rámci svého sebezodpovědnosti, zjišťuje dotaz, který segmentuje odpovědi dle četnosti zájmu o příslušné informace v uplynulých šesti měsících od data dotazování. Znění otázky bylo převzato z části dotazníku rozšiřující škálu proenvironmentálního jednání NEP/DSP, kde „škála zachycuje zájem respondenta o přírodu, zájem o získávání informací.“¹³⁰

¹²⁹srov. ŠAMANOVÁ, G.: *Ekologické chování*. [cit. 15. března 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101170s_oe110707.pdf>. s. 4

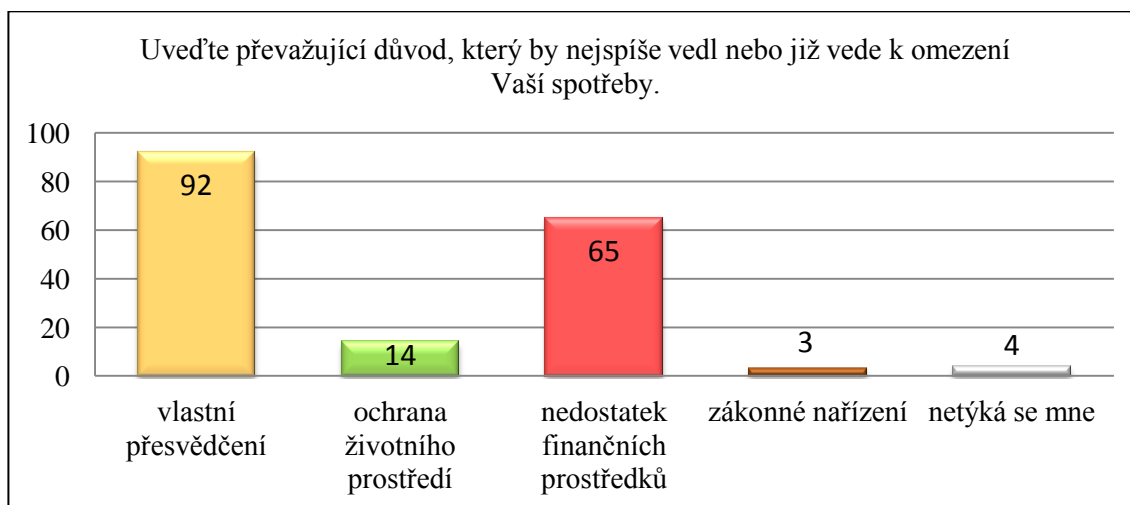
¹³⁰srov. ČINČERA, J; ŠTĚPÁNEK, P.: *Výzkum ekologické gramotnosti studentů středních odborných škol*. [cit. 1. března 2012]. Dostupný z WWW: <<http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/cz/texty/20071/62-vyzkum-ekologicke-gramotnosti-student-stednich-odbornych-kol-12007-1-ast>>.

Graf G2/13 zobrazuje, že 65 zaměstnanců (36,5 %) četlo publikace o životním prostředí vícekrát. Přibližně stejný počet 54 dotazovaných (30,3 %) deklaruje jeden přečtený informační zdroj a téměř třetina respondentů buď vědomě nečte o životním prostředí vůbec (34 – 19,1 %) nebo neví (25 – 14 %).

C) Dotazy doplňující a demografické.

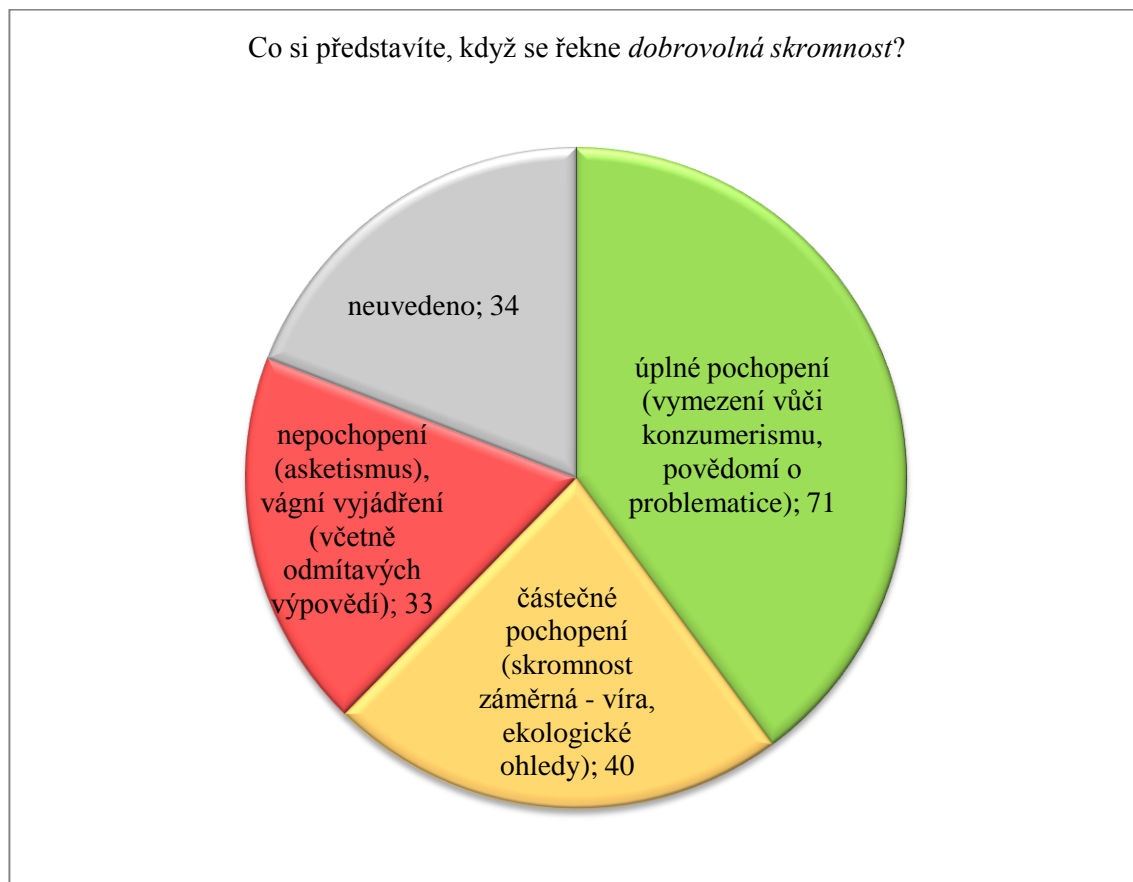
14. Tento dotaz mapuje převažující důvody, které by vedly nebo již vedou zaměstnance k omezení jejich spotřeby.

Graf G2/14 odhaluje, že 92 zaměstnanců, což je více než polovina odpovědí (51,7 %), by k omezení spotřeby motivovalo hlavně vlastní přesvědčení. Pouze 14 respondentů (7,9 %) by se uskromnilo převážně kvůli ochraně životního prostředí. Pro 65 dotázaných (36,5 %) je hlavní motivací omezení spotřeby nedostatek financí. Pro naprostou menšinu tří hlasů (1,7 %) by připadalo v úvahu omezit spotřebu autoritativním zákonným nařízením. Čtyři z dotázaných (2,3 %) se odpovědi vyhnuli.

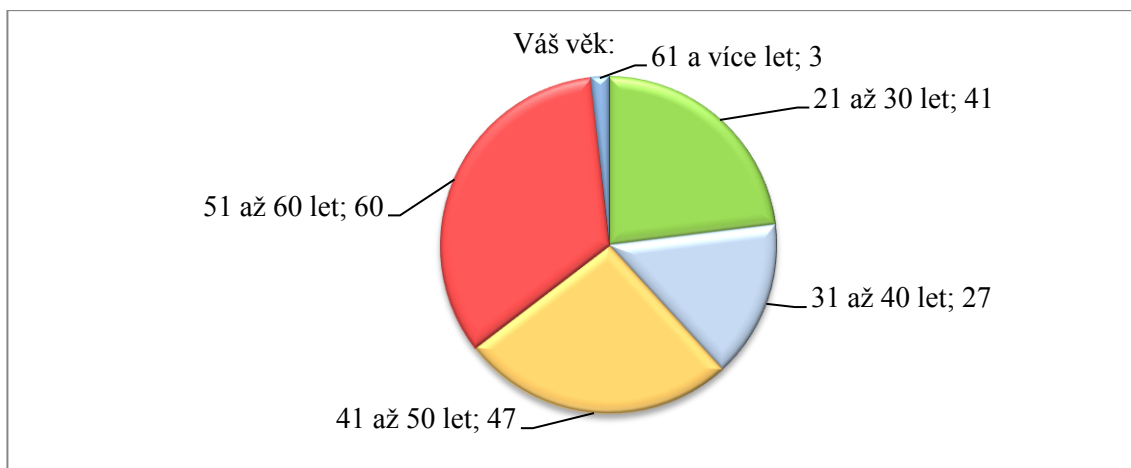
15. Poslední dotaz z empirické části dotazníku byl konstruován jako otevřený a segmentuje konkrétní typy odpovědí dle míry porozumění výroku o *dobrovolné*

skromnosti. Součástí dokumentace této otázky je tabulka T4/4 se souhrnem slovních vyjádření publikovaných v příloze P III (uvedena ta, co vyjadřovala plné pochopení).

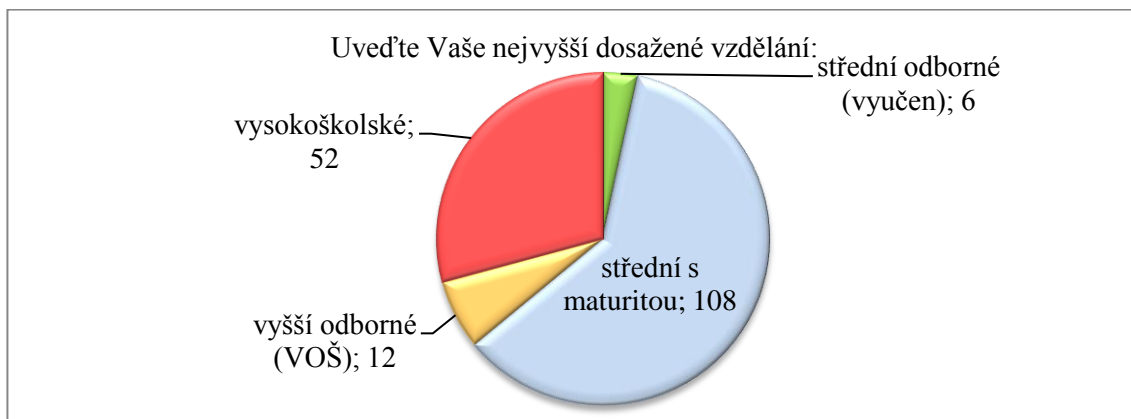
Graf G2/15 dokládá, že pojem *dobrovolná skromnost* není našim zaměstnancům neznámý a 71 z nich (39,9 %) vyjádřilo úplné pochopení pojmu. Vyjádření bylo někdy velmi stručné, ale výstižné, jindy doprovázeno bohatším komentářem. Tito respondenti chápou dobrovolnou skromnost jako opak konzumerismu, jako životní styl. Do kategorie částečného porozumění bylo zařazeno 40 odpovědí (22,5 %), které zdůvodňovaly sousloví jinak, většinou ve vztahu k ochraně životního prostředí. V těchto případech můžeme hovořit o vyjádření ve smyslu *skromnosti záměrné*. U 33 dotázaných (18,5 %) se vyskytly odpovědi vágní nebo odmítavé, které signalizují buď nezájem, nebo neznalost tématu. Odpovědi se vyhnul téměř stejný počet 34 zaměstnanců (19,1 %) jako v předchozí kategorii.

16. Dotaz zjišťoval skutečný věk zaměstnance v době sběru dat, respondent uvedl konkrétní číslo do samostatného pole. Věkový rozptyl se pohyboval od třiačtyřiceti po dvašedesát let věku. Průměrný věk dotazovaných činil 44 let.

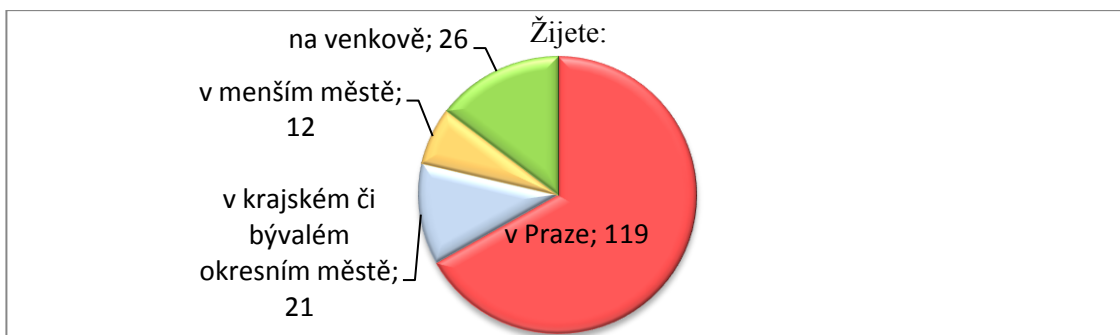
Graf G3/16 dokumentuje demografický faktor věku, kdy 41 zaměstnanců (23 %) spadá do nejmladší věkové kategorie v rozpětí 21 až 30 let. V dalším věkovém pásmu od 31 do 40 let se vyskytuje 27 respondentů (15,2 %). Ve věku od 41 do 50 let se v době výzkumu nacházelo 47 dotazovaných (26,4 %). Nejvíce dotazníků vyplnili zaměstnanci ve věku od 51 do 60 let, a to v počtu 60 (33,7 %). V nejvyšší věkové kategorii 61 a více let se nacházeli tři respondenti (1,7 %).

17. Nejvyšší dosažené vzdělání byla předmětem další otázky na demografické údaje. Nikdo z dotázaných neměl pouze základní vzdělání.

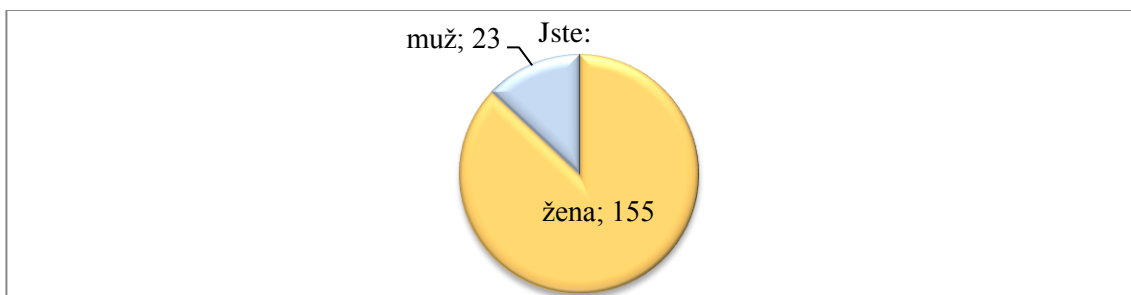
Graf G3/17 ukazuje, že pouze 6 zaměstnanců (3,4 %) má střední odborné vzdělání, tedy nejméně z uvedených kategorií. Naopak nejvíce z dotázaných - 108 respondentů (60,7 %) úspěšně složilo maturitu. Vyšší odborné vzdělání má dokončeno 12 dotázaných (6,7 %) a 52 zaměstnanců (29,2 %) dosáhlo na vysokoškolský titul.

18. Dotaz mapuje velikost sídla, v němž zaměstnanec žije.

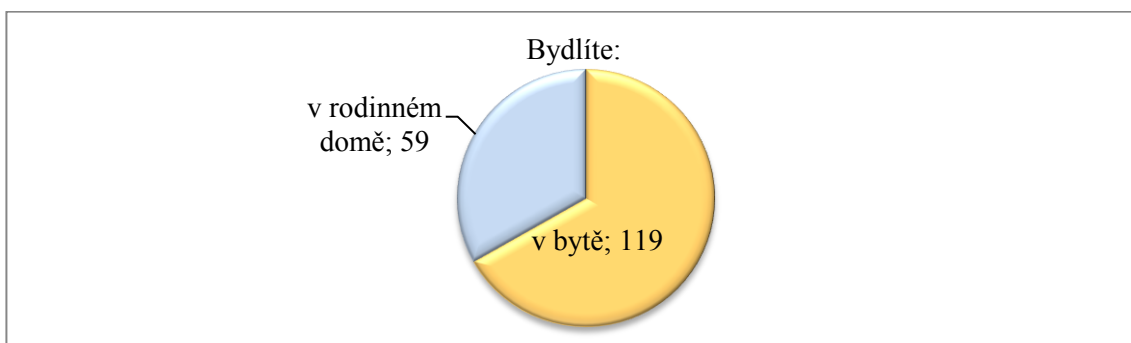
Graf G3/18 odhaluje, že více než dvě třetiny, tedy 119 respondentů (66,9 %), žije v Praze, kde se zároveň nalézá i místo výkonu jejich zaměstnání. Druhou nejpočetnější kategorii tvořilo 26 dotazovaných (14,6 %), kteří dojíždějí za prací z venkova. Z větších měst se ve všední den do zaměstnání dopravuje 21 dotázaných (11,8 %). Z menších městeček dojíždí 12 zaměstnanců (6,7 %) což je nejméně početná kategorie.

19. Předposlední údaj patří rozdělení respondentů dle pohlaví.

Graf G3/19 ukazuje, že na dotazník odpovědělo pouze 23 mužů (13 %) a největší počet dotazníků zaslalo 155 žen (87 %). Přibližně stejný poměr zastoupení pohlaví však odpovídá i složení všech oslovených zaměstnanců.

20. Poslední dotaz zjišťoval typ bydliště, zda zaměstnanci žijí v rodinném domě nebo v bytě.

Graf G3/20 prozrazuje, že 119 zaměstnanců (66,9 %) žije v bytě a 59 zbylých (33,1 %) bydlí v rodinném domě.

5.7 Diskuse

Nejprve se budeme zabývat interpretací a utříděním jednotlivých odpovědí v rámci multivariační analýzy. Na jejím základě jsou sestaveny a slovně popsány dva typické profily reprezentující *dobrovolně skromný* nebo *spotřebu eskalující* způsob chování.

Pro zjištění profilu *dobrovolně skromného* zaměstnance sestaveného z baterie dotazů na chování omezující nebo eskalující spotřebu použijeme ilustrativní popis odpovědí z jednotlivých otázek 1 až 6, které byly z hlediska spotřeby analyzovány v předchozí subkapitole. Profil *dobrovolně skromného* zaměstnance je charakterizovaný trávením dovolené doma nebo ve vlastním rekreačním objektu (chata, chalupa) či pobytem mimo své bydliště v tuzemsku nebo v sousedních zemích (Slovensko, Polsko, Německo, Rakousko). V zimě tito zaměstnanci nejezdí na hory a v rámci rodiny chovají užitková zvířata nebo pěstují rostliny pro svou spotřebu. Do zaměstnání chodí pěšky, jezdí na kole nebo využívají hromadné dopravní prostředky (vlak, autobus, MHD) a připravují si jídlo vařením v domácnosti. Oblečení si pořizují převážně z druhé ruky v bazarech či secondhandech.

Veškeré tyto charakteristiky splňují čtyři ženy ve věkovém rozpětí 47 – 57 let, tj. 2,2 % ze všech respondentů. U všech je nejvyšším dosaženým vzděláním střední s maturitou. Tři z těchto žen žijí v rodinném domě na venkově a pouze jediná v pražském bytě. Další analýzou zjistíme, že v souladu s omezením své spotřeby si myslí, že přírodní zdroje by měly být využívány spíše pro uspokojení základních životních potřeb než pro materiální blahobyt.

Podíváme-li se u dotazovaných na průnik *dobrovolně skromného* jednání a proenvironmentálního chování dojdeme k závěru, že odpad všechny čtyři ženy třídí vždy nebo často, dvě z nich kupují výrobky šetrné k životnímu prostředí a dvě pouze výjimečně. Žádná z nich sice nepodepsala v posledních pěti letech petici týkající se životního prostředí, ale dvě z nich se přímo zúčastnily v posledních pěti letech aktivit na ochranu přírody – např. brigády, obnovy zeleně. Také v posledních pěti letech daly tyto dvě respondentky peníze na podporu nějaké skupiny nebo hnutí, které se zabývá ochranou životního prostředí. Zajímají se i o publikace nebo informační zdroje o životním prostředí. Alespoň jednu přečetla jedna respondentka a tři z nich četli více zdrojů. Podívejme se na segmentaci dle přesvědčení, které by vedlo nebo již vede k omezení spotřeby. Jedna žena se uskromnila z nedostatku finančních prostředků (jako

důvod uvedla do odpovědi o představě *dobrovolné skromnosti* krádež 400 tis. Kč a v jejím případě jde o nedobrovolně skromné jednání). Dvě z žen uvedly, že se omezují ve spotřebě z vlastního přesvědčení a dle terminologie H. Librové by se daly zařadit do tzv. „*pestrých*“. Na otázku co si představí pod pojmem *dobrovolná skromnost*, jedna z nich odpověděla neurčitě „*povaha*“ a druhá projevila plné pochopení v odpovědi „*nebrat víc než nutně potřebuji*“. Pouze jediná zaměstnankyně by se dala zařadit do kategorie „*zelených*“ *dobrovolně skromných* (0,6 % ze všech respondentů), když uvedla převažující důvod k omezení spotřeby ochranu životního prostředí a projevila plné porozumění pojmu *dobrovolná skromnost* slovy: „*malá spotřeba, doprava-pěšky*“.

Podívejme se nyní opačným směrem, kdy stejnou metodou zjistíme, zda existuje v řadách zaměstnanců nějaký hyperkonzument. Při utřídění odpovědí, které nejvíce *eskalují spotřebu*, se objevil pouze jeden vyhovující respondent: muž ve věku 31 let, bydlící v Praze v bytě, mající vysokoškolské vzdělání, trávící dovolenou v zahraničí. Každoročně jezdí v zimě na hory, a automobilem do práce, nevěnuje se samozásobitelství, oblečení kupuje nové a stravuje se v restauracích či provozovnách rychlého občerstvení. Uvedl, že neví, zda by přírodní zdroje měly být využívány spíše pro uspokojení základních životních potřeb než pro materiální blahobyt, ani co je *dobrovolná skromnost*. Odpad třídí vždy, ale výrobky šetrné k životnímu prostředí kupuje výjimečně. Jednou přečetl informace o životním prostředí a dal peníze na podporu hnutí za ochranu životního prostředí. Nepodepsal petici ani se nezúčastnil aktivit na ochranu přírody. K omezení spotřeby by ho vedlo jeho vlastní přesvědčení.

Na závěr ověříme platnost hypotéz. Dle relativní četnosti jednotlivých odpovědí z hlediska inklinace k *dobrovolně skromnému* nebo *spotřebu eskalujícímu* jednání.

Hypotéza H₁ předpokládala, že: *Mladší respondenti ve věku 21 – 40 let budou více preferovat vzorce jednání eskalující spotřebu než starší respondenti ve věku 41 let a výše*. Výsledky odpovědí dle relativní četnosti shrnuté v asociační tabulce T1/4 (viz příloha P II) ukazuje, že mladší respondenti ve věku 21 – 40 let preferují vzorce jednání eskalující spotřebu v **49,8 %** oproti **38,0%** podílu starších respondentů ve věku 41 let a vyšším. **Hypotéza se potvrdila**. Hypotéza by platila i v případě, že bychom srovnávali všechny respondenty z hlediska inklinace k *dobrovolně skromnému* či *spotřebu eskalujícímu* chování. Výsledek by byl ještě příznivější a ve prospěch dobrovolně skromných hovoří **57,0 %** vůči **42,5 %** spotřebu eskalujících vzorců chování (neutrální a únikové odpovědi tvořily pouze 0,5 %).

Hypotéza H₂ předpokládala, že: *Více respondentů preferuje stanovisko, že přírodní zdroje by měly být využívány spíše pro uspokojení základních životních potřeb, méně respondentů preferuje využívání přírodních zdrojů pro materiální blahobyt.*

Pohledem na graf G2/7 zjistíme, že hodnotové stanovisko, kdy by přírodní zdroje měly být využívány spíše pro uspokojení základních životních potřeb, preferuje **86,5 %** respondentů oproti **2,8%** podílu respondentů, kteří preferují využívání přírodních zdrojů spíše pro materiální blahobyt. **Hypotéza se potvrdila**, předpokladem byl silný vliv autostylizace na volbu vhodné odpovědi.

Hypotéza H₃ se týkala aktivního proenvironmentálního chování a předpokládala, že *respondenti s vyšším vzděláním se více angažují v činnostech na podporu ochrany životního prostředí než respondenti se vzděláním nižším.* Na základě multivariační analýzy odpovědí otázek č. 8 až 13 jsou výsledky dle relativní četnosti shrnuté v asociační tabulce T2/4 (viz příloha P II). Poměr odpovědí dle relativní četnosti byl u obou skupin respondentů stejný, a to **39,8 %**. **Hypotéza se nepotvrdila**, i když vycházela z předpokladu, že čím vyšší vzdělání, tím pravděpodobněji se lidé setkají s problematikou ochrany životního prostředí v rámci výuky a budou také ve větší míře uplatňovat aktivní vzorce jednání pro jeho ochranu. Z vlastních znalostí podotýkám, že respondenti mají většinou ekonomický směr vzdělání. Všimněme si, že v důsledku obecně širší informovanosti je patrný výrazně vyšší podíl kladných odpovědí pro ekologicky šetrné chování u otázek č. 8 a 9, které se týkají třídění odpadů a oblasti spotřeby, tzv. *zeleného konzumerismu*.

Hypotéza H₄ měla prověřit, že *ženy častěji než muži uvedou jako převažující důvod k omezení své spotřeby vlastní přesvědčení.* Ženy projevíly ochotu omezit svou spotřebu z vlastního přesvědčení v **52,9 %** oproti **43,5 %** mužů (viz kombinační tabulka T3/4 v příloze P II). Tato **hypotéza se potvrdila**. Předpokladem byla úvaha, že ženy většinou řídí chod domácnosti a nemají tak silnou potřebu projevit svůj sociální status prostřednictvím hmotné spotřeby.

Výsledky výzkumu mohou být využity pro zjišťování rozsahu spotřeby a úrovně proenvironmentálního chování v závislosti na různých demografických údajích, které mohou být případně rozšířeny. Objevili jsme typické oblasti, v nichž můžeme zřetelně rozeznat způsoby jednání v souladu s charakteristikou *dobrovolně skromného* nebo spotřebu eskalujícího způsobu života. Dotazník může být využit pro vytvoření

konkrétních koncepcí vzdělávání a výchovných akcí v oblasti omezování spotřeby a proenvironmentálního chování u různých zaměstnavatelů, kteří mají zájem na zlepšování úrovně ochrany životního prostředí ve svém okolí. Prakticky může být podkladem i pro úpravy pracovního prostředí (např. zřízení kuchyňských koutků pro přípravu pokrmů, instalaci nádob na třídění odpadu, zřízení ekologicky šetrné dopravy, apod.).

6 DOBROVOLNÁ SKROMNOST A OCHRANA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ V SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE

V poslední kapitole navážeme na zjištěné teoretické poznatky, výsledky výzkumu o *dobrovolné skromnosti* a postojů k ochraně životního prostředí. Pokusíme se o nalezení společných témat s oborem sociální pedagogiky.

6.1 Principy dobrovolné skromnosti v sociální pedagogice

Nejen poukazováním na nárůst negativních sociálních jevů v současné konzumní společnosti, ale i hledáním odpovědí a možností řešení na celospolečenské a systémové úrovni se zabývá sociální pedagogika. Svým specifickým způsobem reaguje na jevy jako jsou: individualismus, povyšování peněz na hlavní životní hodnotu, člověk jako pouhý nástroj výroby, bezmoc člověka vůči ekonomickým organizacím, masová spotřeba, nespokojenost s kvalitou života, komercializace duchovního života, hédonismus, atomizace společnosti, drogové závislosti, bezobsažnost masové kultury, lhostejnost vůči ostatním lidem, sobectví, rozkolísání morálky.¹³¹ Řešení nabízí individuální volby jedinců, kteří se rozhodli přiklonit se k životu v *dobrovolné skromnosti*.

Způsob (styl) života v *dobrovolné skromnosti* má charakter každodenního, silně prosociálního, altruistického chování a jednání nejen vůči nejbližším rodinným příslušníkům, ale i vůči ostatním členům společnosti v širším okolí bydliště. *Dobrovolně skromní* lidé se široce zapojují do sociálních a kulturních vazeb ve svém okolí, jsou často jejich tvůrci a podněcují ostatní k tvořivému způsobu života. „Vedou skauty a výtvarné kroužky, řezbářské kurzy, pořádají městské slavnosti, vydávají místní zpravodaje. Dalo by se říci, že se uchýlili k občanské společnosti.“¹³²

Sociální pedagogika se snaží teoreticky uchopit a najít univerzální pravidla lidského bytí pro současnou společnost, které by byly všeobecně přijímány a sdíleny. „Pokud se podaří takovouto filosofii nastolit, bude velmi dobře korelovat s konceptem *Vzdělávání*

---

¹³¹Srov. MÜHLPACHR, P. a kol.: *Sociální pedagogika II*, Brno, 2011, s. 8-11

¹³²LIBROVÁ, H.: *Vlažní a váhaví*, Brno, 2003, s. 240

světa.¹³³ Slovy T. Kuhna by se dal tento koncept označit za nové světové hodnotové paradigma. Blízko má tento přístup i k termínu „*učící se společnost*“. V jejím rámci by se sociální pedagogika mohla opřít o cíle *globální výchovy*, které zasahují všechny věkové i sociální vrstvy společnosti.

V praxi začíná globálně pojatý výchovně vzdělávací proces **primární socializací dítěte** v rodinném, tedy přirozeném prostředí. Oproti výchově ke konzumnímu životnímu stylu má život v *dobrovolné skromnosti* vyšší nároky na čas, pozornost prostor a klid. Tento přístup v módu *být* ovšem umožňuje, aby byl čas dospělých ve větší míře věnován výchově a vzdělávání dětí s důrazem na praktické zkušenosti a znalosti ve funkční rodině. Ženy zůstávají často s malými dětmi doma nad rámec čerpání rodičovské dovolené. Děti tak mají možnost vnímat celostně takové procesy, jako je např. příprava jídla nebo opravy pracovních nástrojů. Mohou pozorovat celý cyklus obstarávání potravy od zrytí záhonku na zahradě nebo narození užitkového zvířete, přes každodenní péči o rostliny a živočichy až po sklizeň a zpracování produktů na vlastní pokrm. Takové děti vidí, kolik práce, úsilí, ale nakonec i radosti stojí za zajištěním jedné ze základních životních potřeb. Jedná se o opačný vzorec chování vůči výchově v duchu konzumního imperativu „*kup a vyhod!*“ V rámci socializace se učí podporovat vzájemnou komunikaci, často kooperovat a pomáhat si. *Dobrovolná skromnost* a její důraz na kooperaci mezi členy rodiny zpětně posiluje její kohezi i soběstačnost v rámci sociálně-ekonomické funkce rodiny. Pozitivní vliv má společně sdílený čas i na ochrannou funkci rodiny. „Po roce 1990 je rodina znovu na této funkci více zainteresována a očekává se od ní větší spoluúčast na jejím plnění.“¹³⁴

Společný humanistický základ mají i základní psychologické principy *dobrovolné skromnosti*, které udávají chování a jednání lidí v praxi každodenního života altruistický směr a charakter.

Ukazují, že lze plnohodnotně a smysluplně žít i bez neustálého spěchu, bez masmediálního tlaku na spotřebu, bez důrazu na hmotný zisk, bez potřeby hromadění věcí, majetku, bez orientace na kariérní a ekonomický úspěch za každou cenu.

Tím, že se *dobrovolně skromní* lidé oprostili od honby za iluzemi hmotného přebytku, mají více času naplnit své skutečné životní poslání, a to vychovat své děti

---

¹³³MÜHLPACHR, P. a kol.: *Sociální pedagogika II*, Brno, 2011, s. 13

¹³⁴KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*, Brno, 2008, s. 82

k autentickému, nikoliv médií vnucovanému a řízenému, životnímu stylu. V tomto ohledu si připomeňme zanedbávanou **emocionální funkci rodiny**. „Od 90. let minulého století lze u nás v důsledku všech změn pozorovat, že přibývá rodin, které tuto funkci (z důvodu rozvodů, dezintegrace, zaneprázdněnosti atd.) plní jen s velkými obtížemi.“¹³⁵ Pro ilustraci uveďme do souvislosti působení agrese a důležitost socializačních aktivit rodičů na:

Usměrňování agresivního chování – již od útlého věku záleží na eliminaci pasivního sledování násilných scén v masmédiích. „Přitom nejednou jsou to právě masmédiá, které soustavně prezentují svým konzumentům násilí jako každodenní součást našeho života (habitualizace násilí). Nejednou právě jejich přičiněním se mnozí, zejména mladí lidé domnívají, že násilí je samozřejmost a zvykají si na něj. Odtud je už jen krok k tomu, aby sami začali násilí ve svém životě páchat, když je povýšené téměř na společenskou normu.“¹³⁶ „Zůstávají-li základní potřeby dětí jako láska a bezpečí nerespektovány, není-li jim věnována *pozornost* a *čas*, pak se nesmíme divit, že se nebezpečné hádky a bitky běžně projevují u stále mladších jedinců.“¹³⁷ Zde se ukazuje důležitá role dvou ze šesti základních luxusních statků, kterými disponuje právě život v *dobrovolné skromnosti*.

V souladu s předchozími teoretickými poznatky podpořenými výsledky výzkumu, které prokázaly, že v běžném životě převažuje výskyt *dobrovolně skromného* jednání nad čistě konzumními, můžeme navrhnout, že sociální pedagogika by se měla zabývat možnostmi začlenění společných rysů *dobrovolně skromného* života do procesu vzdělávání a výchovy. Pokud se má s nástupem nových generací vytvářet nové hodnotové paradigma nezaměřené pouze na ekonomický růst a materiální spotřebu, bude nezbytné dát přednost rozvoji vybraných cílů globální výchovy, které jsou společné i při výchově k *dobrovolné skromnosti* a k ochraně životního prostředí.

6.2 Globální výchova jako součást sociální pedagogiky

Globální výchova v sobě integruje poznatky o provázanosti a závislosti jednotlivých jevů v globalizovaném světě. Nyní si uvedeme požadavky globální

---

¹³⁵KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*, Brno, 2008, s. 83

¹³⁶LACA, S.: *Sociální pedagogika*, Brno, 2011, s. 113-114

¹³⁷ERKERT, A.: *Hry pro usměrňování agresivity*, Praha, 2004, s. 9

výchovy, které jsou v některých případech společně diskutovanými tématy se sociální pedagogikou:

„**Altruismus** – studenti by se měli naučit oceňovat vzájemnou provázanost světa, rozhodovat a jednat v duchu všeho dobrého, co je v lidstvu i celé planetě.“¹³⁸ Altruismus je základním východiskem nejen života v *dobrovolné skromnosti*, ale ze sociálně pedagogického hlediska je „fenomén pomoci je těsně spjat s dobrovolnictvím“¹³⁹ a jedním z nejvýznamnějších faktorů podporujících pojetí sociální pedagogiky jako sociální pomoc.

„**Spolupráce** – studenti by se měli naučit vybudovat a udržovat důvěru otevřeností a sdělováním svých pocitů a názorů – doma, ve škole, v pracovním týmu.“¹⁴⁰ Posiluje vzájemné mezilidské vztahy, kterými se zabývá sociální pedagogika.

„**Holistické vnímání** – studenti by se měli naučit chápat své osobní zkušenosti, jednotlivé situace, myšlenky a události jako součást celku.“¹⁴¹ Umožňuje pochopit, že vyhrocený individualismus, lhostejnost a nezájem boří snahy o poznání souvislostí vlastních činů.

„**Manuální dovednosti** – studenti by se měli osvojit základní dovednosti a zručnost při řemeslných, domácích a zemědělských pracích.“¹⁴² Tento požadavek je uveden ve spojitosti s dobrovolně skromným životem, kdy se zvyšuje soběstačnost a nezávislost člověka na konzumním způsobu života.

K většímu uvědomění přispívá i jeden z hlavních cílů globální výchovy, že při *dobrovolně skromném* chování vzniká jako jeho druhotný efekt ochrana životního prostředí.

„**Lidské zdraví a zdraví planety** – studenti by měli pochopit holistické pojetí zdraví jako souhrn zdraví fyzické, duševní, citové a duchovní složky osobnosti žijící v harmonickém vztahu se Zemí. Měli by znát osobní, společenské a globální akce za obnovení zdraví planety,“¹⁴³ tedy aktivity směřující k ochraně životního prostředí.

---

¹³⁸PIKE, G., SELBY, D.: *Globální výchova*, Praha, 1994, s. 312

¹³⁹KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*, Brno, 2008, s. 133

¹⁴⁰PIKE, G., SELBY, D.: *Globální výchova*, Praha, 1994, s. 310

¹⁴¹tamtéž, s. 309

¹⁴²tamtéž, s. 311

¹⁴³tamtéž, s. 308

„Pojem prostředí je pojmem všeobecně známým a užívaným. Ve většině definic se uvádí, že tento prostor vytváří podmínky pro život – pak hovoříme o životním prostředí.“¹⁴⁴ Nyní jsme v situaci, kdy lidská činnost takovým způsobem narušila rovnováhu životního prostředí, v němž žijeme, že „ekologické problémy se úzce pojí s problémy zdravotními. Zaznamenáváme nárůst onemocnění, která jsme považovali za zlikvidované, prudký nárůst alergií v důsledku oslabení imunitního systému, nárůst vad smyslových, ortopedických, přibylo dětí astmatických, zaznamenán je nárůst psychických chorob, existují nemoci stále nevyléčitelné.“¹⁴⁵ Jinými slovy, životní prostředí začalo zpětně ohrožovat naše zdraví i samotnou existenci lidstva, proto je jedním z námětů této práce přivést do zorného pole sociální pedagogiky i problematiku ochrany životního prostředí ovšem z pohledu sociálních a pedagogických věd.

„Zdá se, že objektivní podmínky pro naléhavě potřebnou biofilní orientaci vzdělání vznikají teprve dnes, ve fázi globální ekologické krize.“¹⁴⁶ Tento fakt ilustrují i závěry našeho výzkumu, kdy se ukázalo, že aktivní proenvironmentální chování je mezi lidmi stále na velmi nízké úrovni. Podívejme se na koncepty a zásady globální výchovy z pohledu sociální pedagogiky a hledejme společné cesty ke změně současného názoru, „že liberálně tržní společnost ke svému fungování zatím *nevyžaduje ekologicky vzdělané a kriticky uvažující občany, nýbrž snadno manipulovatelné spotřebitele*.“¹⁴⁷ Měli bychom paradoxně využít antropocentrické hledisko, kdy „vychovávaný jedinec by se měl na základě poznání vnitřně ztotožnit s tím, že životní prostředí existuje i pro něho a záchrana je i v jeho zájmu.“¹⁴⁸

Ukazuje se, že v cílech globální výchovy, jež se zabývají také ochranou životního prostředí, se jedná především o poznání vzájemné provázanosti systémů, kterým se věnuje i sociální pedagogika.

---

¹⁴⁴KRAUS, B.: *Základy sociální pedagogiky*, Brno, 2008, s. 66

¹⁴⁵MÜHLPACHR, P. a kol.: *Sociální pedagogika II*, Brno, 2011, s. 84

¹⁴⁶ŠMAJS, J.: *Potřebujeme filosofii přežití?*, Brno, 2008, s. 55

¹⁴⁷tamtéž, s. 89

¹⁴⁸HORKÁ, H.; HRDLIČKOVÁ, A.: *Výchova pro 21. století*, Brno, 1998, s. 49

ZÁVĚR

Je možné konstatovat, že v diplomové práci byly objasněny cíle, které se týkají tématu života ve společnosti, kde jsou uplatňovány principy *dobrovolné skromnosti*.

Především byla kladně zodpovězena otázka, zda může být *dobrovolně skromný* život plnohodnotnou a dosažitelnou alternativou ke konzumnímu stylu života v globalizovaném světě. *Dobrovolná skromnost* je charakterizována nikoliv pasivním, nýbrž aktivním přístupem ke všem složkám života. Oproti pasivnímu a neustálému konzumování mediálně nabízených výrobků a služeb, které má lidem přinést individuální pocit štěstí, dobrovolně skromný život nabízí skrze vlastní aktivní utváření sociálních vazeb jeho naplnění. Žítí podle zásad *dobrovolné skromnosti* přináší radost ze sounáležitosti s rodinou i ze spolupráce s ostatními lidmi. Tedy především díky aktivně prosociálnímu, altruistickému chování se člověk sám stává pevně ukotveným ve svém životě a nepotřebuje si pocity prchavého štěstí vyvolávat pasivním konzumem nebo dokonce patologicky škodlivými činnostmi. Jak jsme si ukázali, aktivní utváření vlastního životního příběhu však vyžaduje změny ve vnímání a nazírání hodnot. Rozvíjení života v *dobrovolné skromnosti* potřebuje dostatek času, prostoru, pozornosti, klidu a bezpečí, které nám může poskytnout příroda. Té jsme stále ještě součástí.

Nyní se dostáváme ke shrnutí dalšího cíle, a tím je způsob účinně působící ochrany životního prostředí díky uplatňování principů *dobrovolné skromnosti*. Přikláním se k názoru, že cesta ke změně hodnot ve vnímání přírody nevede skrze prosazování hodnot biocentrismu a skrze vyvolávání strachu z blížících se ekologických katastrof, které člověk stejně vytěsňuje z mysli jako nepříjemné myšlenky, ale vede skrze neustálé kritické hodnocení vlastního každodenního chování a tím poznávání sebe sama.¹⁴⁹ Tento přístup je reflektován ve výzkumné části práce. Zde bylo prokázáno, že na základě rozboru běžných vzorců chování lidí můžeme rozpoznat aspekty *dobrovolně skromného* života druhotně pozitivně působící na ochranu přírody, aniž jsme si je předtím možná uvědomovali.

Závěrečným cílem práce bylo nalézt možnosti, jakými způsoby lze v rámci sociální pedagogiky podpořit a rozšířit myšlenky *dobrovolné skromnosti* i na běžnou populaci. V rámci sociální pedagogiky jsme našli řešení v podobě společně diskutovaných

---

¹⁴⁹ „Každý jednotlivý člověk je nucen řešit otázku své existence vždy znova, sám za sebe a pro sebe, samostatně, individuálně, neodvoditelně.“ FIŠER, Z.: *Útěcha z ontologie*, Praha, 1999, s. 306-307

témat globální výchovy, koncepce vzdělávání světa, učící se společnosti a proenvironmentálního působení člověka na životní prostředí. Život v *dobrovolné skromnosti* je orientovaný především na plnohodnotné uspokojování sociálních potřeb člověka a má všechny předpoklady k tomu, aby se stal více rozšířenou alternativou vůči konzumnímu, především na materiální hodnoty zaměřenému stylu života. Jsem přesvědčen, že účinnou prevencí sociálně patologických jevů v hyperkonzumní společnosti je život v *dobrovolné skromnosti*.

RESUMÉ

První kapitola diplomové práce se zabývá definicí pojmu *dobrovolná skromnost* a jejími specifickými odlišnostmi od jiných forem skromnosti. Vymezuje vlastnosti *dobrovolně skromného* způsobu jednání vůči charakteristikám současného převládajícího stylu života – konzumerizmu. Druhá část této kapitoly se věnuje základům vzniku a vývoje společnosti zaměřené na spotřebu.

Ve druhé kapitole jsou popisovány vzájemné souvislosti mezi vnitřními a vnějšími motivátory lidského chování, které formují a určují dva základní módy lidského přístupu k životu: *být* či *mít*. Důraz je kladen na zdánlivě antagonistické působení agrese a altruismu ve světle různých teorií.

Třetí kapitola analyzuje příčiny vzniku globalizované společnosti a jejího negativního působení na přírodu. Jsou zde kriticky diskutovány i dopady na vztahy mezi lidmi, které jsou řízeny a ovlivňovány především ekonomickými zájmy a pravidly.

V rámci čtvrté kapitoly jsou rozebírány možnosti změn budoucího vývoje skrze jiné nazírání a chápání kulturních, ekonomických i politických hodnot z hlediska aspektů *dobrovolné skromnosti*. V rámci hodnotových změn je upozorňováno na možný vznik nových totalitních systémů. V závěru kapitoly je nastíněna vize *dobrovolně skromné* společnosti.

Pátá kapitola zkoumá přítomnost *dobrovolně skromných* či spotřebu eskalujících vzorců lidského chování v běžném životě. Zjišťuje, zda existuje širší povědomí o skromném způsobu života, který má příznivější vliv na ochranu životního prostředí.

Poslední kapitola shrnuje teoretické a výzkumné poznatky o *dobrovolně skromném* stylu života a akcentuje důležitost výchovy a vzdělávání celé společnosti. Ukazuje na oblasti, v nichž by se v rámci sociální pedagogiky mohly uplatňovat principy *dobrovolně skromného* života jako prevence vůči sociálně patologickým jevům ve společnosti.

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá aspekty života v dobrovolné skromnosti. Jejím cílem je zodpovědět otázku, zda může být dobrovolně skromný život plnohodnotnou a dosažitelnou alternativou ke konzumnímu stylu života v globalizovaném světě. Pozornost je věnována problémům společnosti nadměrné spotřeby i v souvislosti s ochranou životního prostředí. Podrobněji popisuje působení motivačních faktorů podporujících altruistické, prosociální chování člověka. Zamýšlí se nad možnostmi změn současných hodnot v kulturní, ekonomické i politické sféře života. Ve výzkumné části nalézá a vyhodnocuje působení aspektů dobrovolné skromnosti a proenvironmentálního chování v běžném životě člověka. Uvažuje o syntéze a diskusi společných témat dobrovolně skromného života a globální výchovy v rámci sociální pedagogiky.

KLÍČOVÁ SLOVA

dobrovolná skromnost, konzumní společnost, globalizace, životní prostředí, globální výchova, sociální pedagogika

ANNOTATION

This diploma thesis deals with life aspects in voluntary modesty. Its object is to answer a question if voluntary modest life could be adequate and achievable alternative to consumer life style in globalized world. Attention is focused on the problems of society with excessive consumption in connection with environment protection. In detail it describes the effect of motivational factors supporting altruistic and pro-social human behavior. It reflects the possibilities of changes in contemporary values of cultural, economic and politic life sphere. Research part discovers and assesses the influence of aspects in voluntary modesty and pro-environmental behavior in common human life. It ruminates on synthesis and discussion of common themes concerning voluntary modest life and global education under the terms of social pedagogy.

KEYWORDS

voluntary modesty, consumer society, globalization, environment, global education, social pedagogy

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

1. BAKOŠOVÁ, Zlatica a kol.: *Sociálna pedagogika*. Prvé vydanie, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., 2005, počet stran: 168. ISBN: 80-10-00485-5
2. BAUMAN, Zygmunt: *Globalizace*. Přeložila: Jana Ogrocká. Vydání první, Praha: Mladá fronta, 1999, počet stran: 160. Přeloženo z: *Globalization*. ISBN: 80-204-0817-7
3. BAUMAN, Zygmunt: *Úvahy o postmoderní době*. Přeložil: Miloslav Petrusěk. Vydání druhé, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002, počet stran: 165. Přeloženo: z polských originálů. ISBN: 80-86429-11-3
4. BECK, Ulrich: *Co je to globalizace? Omyly a odpovědi*. Přeložil: Marek Pavka. 1. vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007, počet stran 191. Přeloženo z: *Was ist Globalisierung?* ISBN: 978-80-7325-123-9
5. BINKA, Bohuslav: *Analýza hlubinné ekologie*. 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 2008, počet stran 197. ISBN: 978-80-210-4548-4
6. BLACKMOREOVÁ, Suzan: *Teorie memů*. Přeložil: Martin Konvička. Vydání první, Praha: nakladatelství Portál, s. r. o., 2001, počet stran 302. Přeloženo z: *The meme machine*. ISBN: 80-7178-394-3
7. BROOKS, David: *Bobos. Nová americká elita a její styl*. Přeložili: Kateřina a Martin Weissovi. První vydání, Praha: nakladatelství Dokořán, s. r. o., 2001, počet stran: 279. Přeloženo z: *Bobos in Paradise*. ISBN: 80-86569-03-9
8. ERKERT, Andrea: *Hry pro usměrňování agresivity*. Přeložily: Dana Lisá a Anna Veselá. Vydání 1., Praha: Portál, s. r. o., 2004, počet stran 96. Přeloženo z: *Spiele zum Abbau von Aggressivität*. ISBN: 80-7178-938-0
9. FIŠER, Zbyněk: *Filosofické eseje. Svazek 1, Útěcha z ontologie*. 2., opravené a doplněné vydání, Praha: nakladatelství DharmaGaia, 1999, počet stran 308. ISBN: 80-85905-50-7

10. FOLTÝN, Jaroslav; JENÍČEK, Vladimír: *Globální problémy a světová ekonomika*. Vydání první, Praha: nakladatelství C. H. Beck, 2003, počet stran 269. ISBN: 80-7179-795-2
11. FROMM, Erich: *Cesty z nemocné společnosti. Sociálně psychologická studie*. Přeložila: Jindra Hubková. Praha: nakladatelství EarthSave CZ s. r. o., 2009, počet stran 342. Přeloženo z: The Sane Society. ISBN: 978-80-86916-10-1
12. FROMM, Erich: *Mít, nebo být?* Přeložil: Jan Lusk. Vydání první, Praha: nakladatelství AURORA, 2001, počet stran 242. Přeloženo z: To Have Or To Be? ISBN: 80-7299-036-5
13. FTOREK, Jozef: *Public relations a politika. Kdo a jak řídí naše osudy s naším souhlasem*. První vydání, Praha: Grada Publishing, a. s., 2010, počet stran: 192. ISBN: 978-80-247-3376-0
14. GIDDENS, Anthony: *Sociologie*. Přeložil: Jan Jařab. Vydání první – dotisk, Praha: nakladatelství Argo, 1999, počet stran: 595. Přeloženo z: Sociology. ISBN: 80-7203-124-4
15. HÁLA, Vlastimil: *Univerzalismus v etice jako problém*. Vydání první, Praha: Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., 2009, počet stran 300. ISBN: 978-80-7007-306-3
16. HORKÁ, Hana; HRDLIČKOVÁ, Alena: *Výchova pro 21. Století – koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. Brno: Paido, 1998, počet stran: 102. ISBN: 80-85931-54-0
17. KELLER, Jan: *Přemýšlení s Josefem Vávrouškem*. Vydání první, Praha: nakladatelství G plus G, 1995, počet stran: 175. ISBN: 80-901896-1-X
18. KELLER, Jan: *Až na dno blahobytu (ke společenským problémům ekologické krize)*. Brno: Hnutí DUHA, 1995, počet stran: 134. ISBN: 80-902056-0-7
19. KOHÁK, Erazim: *Člověk, dobro a zlo*. Vydání první, Praha: nakladatelství JEŽEK, 1993, počet stran 271. ISBN: 80-901625-3-3
20. KOHÁK, Erazim: *Zelená svatozář. Kapitoly z ekologické etiky*. Vydání první, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1998, počet stran 203. ISBN: 80-85850-63-X

21. KOUKOLÍK, František: *Homo sapiens stupidus. Eseje ze třetí kultury v roce 2002-2003*. První vydání, Praha: nakladatelství Galén, 2003, počet stran 327.
ISBN: 80-7262-237-4
22. KRAUS, Blahoslav: *Základy sociální pedagogiky*. Vydání 1., Praha: nakladatelství Portál, 2008, počet stran 215. ISBN: 978-80-7367-383-3
23. KRAUS, Jiří et al.: *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: nakladatelství Academia, 2007, počet stran 879. ISBN: 978-80-200-1351-4
24. KUHN, Thomas Samuel: *Struktura vědeckých revolucí*. Přeložil: Tomáš Jeníček. První vydání, Praha: nakladatelství OIKOYMENH, 1997, počet stran 206.
Přeloženo z: *The Structure of Scientific Revolutions*. ISBN: 80-86005-54-2
25. LACA, Slavomír: *Sociální pedagogika*. Prvé vydanie, Brno: Institut mezioborových studií, 2011, počet stran: 211. ISBN: 978-80-871-8219-2
26. LIBROVÁ, Hana: *Pestří a zelení (Kapitoly o dobrovolné skromnosti)*. Vydání první, Brno: VERONICA, ekologické středisko ČSOP a Hnutí DUHA – Poslední generace, 1994, počet stran: 218. ISBN: 80-85368-18-8
27. LIBROVÁ, Hana: *Vlažní a váhaví (Kapitoly o ekologickém luxusu)*. Vydání první, Brno: nakladatelství DOPLNĚK, 2003, počet stran: 320. ISBN: 80-7239-149-6
28. LIPOVETSKY, Gilles: *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*. Přeložil: Martin Pokorný. Praha: PROSTOR, nakladatelství, s. r. o., 2007, počet stran 448. Přeloženo z: *Le bonheur paradoxal. Essai sur la société d'hyperconsommation*. ISBN: 978-80-7260-184-4
29. LORENZ, Konrad: *Odumírání lidskosti*. Přeložili: Miroslav Rýdl a Jan Kamarýt. Vydání první, Praha: Mladá fronta, 1997, počet stran 200. Přeloženo z: *Der Abbau des Menschlichen*. ISBN: 80-7178-303-X
30. LORENZ, Konrad: *Takzvané zlo*. Přeložila: Alena Veselovská. Vydání 2., Praha: nakladatelství Academia, 2003, počet stran 234. Přeloženo z: *Das Sogenannte Böse*. ISBN: 80-200-1098-X
31. NAESS, Arne: *Ekologie, pospolitost a životní styl*. Přeložil: Jiří Hrubý. Vydanie prvé, Tulčík: Abies – Vydavateľstvo Lesoochránárskeho zoskupenia VLK, 1993, počet stran 310. Přeloženo z: *Ecology, Community and Lifestyle*. ISBN: 80-88699-09-6

32. NAKONEČNÝ, Milan: *Motivace lidského chování*. Vydání 1. Praha: nakladatelství Academia, 1997, počet stran 270. ISBN: 80-200-0592-7
33. PARIJS VAN, Philippe; BRABEC, Martin; HRUBEC, Marek: *Všeobecný základní příjem. Právo na lenost, nebo na přežití?* Přeložil: Martin Brabec. Vydání první, Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2007, počet stran: 202. Přeloženo z: A Basic Income for All. ISBN: 978-80-7007-259-2
34. PIKE, Graham; SELBY, David: *Globální výchova*. Přeložili: Monika Cahová, Milan Caha. Praha: Grada, 1994, počet stran: 328. ISBN: 80-85623-98-6
35. STEAD, Edward, W.; STEAD, Jean, Garner: *Management pro malou planetu. Strategické rozhodování a životní prostředí*. Přeložila: Šimona Bouzková. Vydání první, Praha: nakladatelství G plus G, 1998, počet stran: 284. Přeloženo z: Management for a small Planet. ISBN: 80-86103-15-3
36. STIGLITZ, Joseph, E.: *Jiná cesta k trhu. Hledání alternativy k současné podobě globalizace*. Přeložil: Jan Placht. Vydání první, Praha: PROSTOR, nakladatelství, s. r. o., 2003, počet stran: 408. Přeloženo z: Globalization and Its Discontents. ISBN: 80-7260-095-8
37. ŠMAJS, Josef: *Potřebujeme filosofii Přežití? Úvahy o filosofii, kultuře, poznání, vzdělání, řeči a popularizaci vědy*. Vydání 1., Brno: nakladatelství Doplněk, 2008, počet stran: 104. ISBN: 978-80-7239-221-6
38. VALACH, Milan: *Svět na předělu. O politické a morální krizi kapitalismu*. 2. rozšířené vydání, Všeň: Grimmus, 2009, počet stran: 408. ISBN: 978-80-902831-5-2
39. WALLERSTEIN, Immanuel: *Evropský univerzalizmus. Rétorika moci*. Přeložil: Rudolf Převrátíl. Vydání první, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, počet stran: 93. Přeloženo z: European Universalism. The Rhetoric of Power. ISBN: 978-80-86429-81-6

Časopisy a jiné zdroje

40. BISSIO Roberto; OYUGI, Edward a kol.: *Po pádu. Čas na změnu. Zpráva Social Watch 2010*. Přeložil: Tomáš Bíla. Praha: Ekumenická akademie Praha, 2011, počet stran: 98. ISBN: 978-80-904405-4-8
41. ČÁSLAVKA, Jiří; HÁK, Tomáš; TŘEBICKÝ, Viktor a kol.: *Indikátory blahobytu, všechno, co jste kdy chtěli vědět o štěstí (ale báli jste se zeptat)*, Praha: Zelený kruh a Hnutí DUHA, 2010, počet stran 55. ISBN: 978-80-87417-02-7
42. MÜHLPACHR, Pavel a kol.: *Sociální pedagogika II*, Brno: Institut mezioborových studií, 2011, počet stran: 251
43. RABUŠIC, Ladislav: *Je česká společnost „postmaterialistická“?*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000, Sociologický časopis 36 (1), s. 3-22. ISSN: 0038-0288.

Internetové zdroje

44. ANTUŠEK, Ivo: *Strípky z dějin propagandy (1)* [online]. SeniorTip.cz, Společnost senior, o. s., [cit. 10. prosince 2011]. Dostupný z WWW: <http://www.seniortip.cz/?&module=article&uniqid_article=162769cc238336cc00bddb3be54e714>. ISSN 1801-9900
45. BRÁZDA, Radim: *Úvod do srovnávací etiky. Sociobiologický exkurs. Srovnávací etika a zdůvodnění etiky v sociobiologické a evoluční perspektivě* [online]. Nakladatelství KLP Praha [cit. 15. prosince 2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.phil.muni.cz/fil/etika/kniha/kniha5.html>>. ISBN: 80-85917-86-6
46. Český statistický úřad: *Hrubý domácí produkt (HDP) – Metodika* [online]. ČSÚ [cit. 28. února 2012]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hruby_domaci_produk_t_\(hdp\)](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hruby_domaci_produk_t_(hdp))>.
47. ČINČERA, Jan; ŠTĚPÁNEK, Petr: *Výzkum ekologické gramotnosti studentů středních odborných škol*. [online]. Envigogika. Praha: Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy. Ročník 2, 2007, č. 1. [cit. 1. března 2012]. Dostupný z WWW: <<http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/cz/texty/20071/62-vyzkum-ekologicke-gramotnosti-student-stednich-odbornych-kol-12007-1-ast>>. ISSN 1802-3061

48. GAVORA, Peter a kol.: *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*. [online]. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010. [cit. 2. března 2012]. Dostupný z WWW: <<http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>>. ISBN: 978-80-223-2951-4
49. CHARVÁT, Hugo: *Ekologická stopa nabízí návod, jak měřit blahobyt* [online]. Ekolist.cz, [cit. 18. listopadu 2011]. Dostupný z WWW: <<http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/ekologicka-stop-a-nabizi-navod-jak-merit-blahobyt>>. ISSN 1802-9019
50. JKR: *I váš mozek zpracuje osm vzpomínek za sekundu. Každá má 125 milisekund* [online]. MAFRA, a. s., publikováno 24. října 2011 [cit. 20. prosince 2011]. Dostupný z WWW: <http://technet.idnes.cz/veda.aspx?c=A111020_160645_veda_vse>.
51. KEILOVÁ, Věra: *Česko láká stále více Nizozemců, budují tu celé holandské vesničky* [online]. Borgis, a. s., publikováno 7. října 2009 [cit. 20. prosince 2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz/cestovani/180662-cesko-laka-stale-vice-nizozemcu-buduji-tu-cele-holandske-vesnicky.html>>.
52. MATULÍK, Rostislav: *Lidé z vyšších společenských vrstev se snáze chovají sobecky* [online]. MAFRA, a. s., publikováno 5. března 2012 [cit. 6. března 2012]. Dostupný z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/lide-z-vyssich-spolocenskych-vrstev-se-snaze-chovaji-sobecky-puj-/kavarna.aspx?c=A120301_165653_kavarna_tul>.
53. MORÁVKOVÁ, Štěpánka: *Obyvatelstvo podle náboženské víry podle krajů* [online]. Český statistický úřad [cit. 23. února 2012]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/9500339D78/\\$File/pvcr072.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/9500339D78/$File/pvcr072.pdf)>.
54. ŠAMANOVÁ, Gabriela: *Ekologické chování*. [online]. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., publikováno 7. července 2011 [cit. 15. března 2012]. Dostupný z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101170s_oe110707.pdf>.

SEZNAM PŘÍLOH

1. P I: Dotazník k výzkumu na téma dobrovolná skromnost
2. P II: Tabulky k hypotézám
3. P III: Souhrn odpovědí s úplným pochopením pojmu „*dobrovolná skromnost*“

PŘÍLOHA P I:

Dotazník k výzkumu na téma dobrovolná skromnost

Milé kolegyně, milí kolegové,

jmenuji se Ivan Bumba a právě dokončuji magisterské studium sociální pedagogiky na Institutu mezioborových studií v Brně při Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a v rámci své diplomové práce se snažím dozvědět více o vztahu člověka k životnímu prostředí. Prosím vás o vyplnění následujícího dotazníku, který je anonymní, a jeho výsledky budou použity pouze pro účely mé diplomové práce.

Předem děkuji za vaše odpovědi.

Nyní vás prosím o odpovědi na následující otázky.

1. V posledních pěti letech jsem svou dovolenou trávil převážně:

Zvolte jednu z možností:

- A) v zahraničí (pobytem u moře, poznáváním exotických zemí apod.)
- B) pobytem mimo své bydliště v tuzemsku nebo v sousedních zemích (Slovensko, Polsko, Německo, Rakousko)
- C) doma nebo ve vlastním rekreačním objektu (chata, chalupa)

2. V posledních pěti letech jezdím v zimě na hory:

Zvolte jednu z možností:

- A) každoročně
- B) méně často
- C) na hory v zimě nejezdím

3. Věnujete se Vy nebo Vaše rodina chovu užitkových domácích zvířat nebo pěstování rostlin pro svou spotřebu?

Zvolte jednu z možností:

- A) ano, chováme užitková zvířata nebo pěstujeme rostliny
- B) ne, užitková zvířata nebo rostliny nechováme nebo nepěstujeme

4. Nejčastěji využívám jako dopravní prostředek do zaměstnání:

Zvolte jednu z možností:

- A) automobil, motocykl
- B) jízdní kolo
- C) chodím pěšky
- D) prostředky hromadné dopravy (vlak, autobus, MHD)

5. Pro své každodenní stravování převážně využívám:

Zvolte jednu z možností:

- A) jídlo připravované v domácnosti (vaření)
- B) závodní stravování (podnikové nebo veřejné jídelny)
- C) stravuji se v restauracích či provozovnách rychlého občerstvení (fast food)
- D) ohřev zakoupených hotových jídel nebo polotovarů (obchod),

6. Oblečení si převážně pořizuji:

Zvolte jednu z možností:

- A) nákupem nového oblečení v obchodě
- B) nákupem „z druhé ruky“ (bazary, secondhandy)
- C) rukodělným zpracováním (domácí nebo soukromá dílna)

7. Myslíte si, že přírodní zdroje by měly být využívány spíše pro uspokojení základních životních potřeb než pro materiální blahobyť?

Zvolte jednu z možností:

- A) souhlasím
- B) nesouhlasím
- C) nevím

8. Pokud jde o Vaši domácnost, třídíte odpad?

Zvolte jednu z možností:

- A) vždy
- B) často
- C) výjimečně
- D) nikdy

9. Pokud jde o Vaši domácnost, kupujete výrobky šetrné k přírodě?

Zvolte jednu z možností:

- A) vždy
- B) často
- C) výjimečně
- D) nikdy

10. Podepsal/a jste v posledních pěti letech petici týkající se životního prostředí?

Zvolte jednu z možností:

- A) ano
- B) ne

11. Dal/a jste v posledních pěti letech peníze na podporu nějaké skupiny, hnutí, které se zabývá ochranou životního prostředí?

Zvolte jednu z možností:

- A) ano
- B) ne

12. Zúčastnil/a jste se v posledních pěti letech aktivit na ochranu přírody – např. brigády, obnovy zeleně?

Zvolte jednu z možností:

- A) ano
- B) ne

13. Za posledních šest měsíců jsem přečetl/a jakoukoliv publikaci nebo informační zdroj o životním prostředí.

Zvolte jednu z možností:

- A) vícekrát
- B) jednou
- C) vůbec
- D) nevím

14. Uved'te převažující důvod, který by nejspíše vedl nebo již vede k omezení Vaší spotřeby.

Zvolte jednu z možností:

- A) nedostatek finančních prostředků
- B) nařízení ze zákona
- C) ochrana životního prostředí
- D) vlastní přesvědčení
- E) netýká se mne

15. Co si představíte, když se řekne dobrovolná skromnost?

Uved'te, prosím, Vaše slovní vyjádření:

16. Váš věk: vypište číslicemi:

17. Uved'te Vaše nejvyšší dosažené vzdělání:

Zvolte jednu z možností:

- A) základní
- B) střední odborné (vyučen)
- C) střední s maturitou
- D) vyšší odborné (VOŠ)
- E) vysokoškolské (včetně bakalářského)

18. Žijete převážně:

Zvolte jednu z možností:

- A) v Praze
- B) v ostatních krajských a bývalých okresních městech
- C) v menším městě
- D) na venkově

19. Jste:

Zvolte jednu z možností:

- A) muž
- B) žena

20. Bydlíte:

Zvolte jednu z možností:

- A) v rodinném domě
- B) v bytě

Tabuľka T1/4 k hypotéze H₁ - Skromné alebo spořehu eskalující chování v závislosti na věku

Číslo otázky	21-30 let (41 respondentů)		31-40 let (27 respondentů)			41-50 let (47 respondentů)			51-60 let (60 respondentů)			61 a více (3 respondentů)								
	Skromné - absolutní četnost	Relativní absolutní četnost	Konzumní - absolutní četnost	Relativní absolutní četnost	Skromné - absolutní četnost	Relativní absolutní četnost	Konzumní - absolutní četnost	Relativní absolutní četnost	Skromné - absolutní četnost	Relativní absolutní četnost	Konzumní - absolutní četnost	Relativní absolutní četnost	Skromné - absolutní četnost	Relativní absolutní četnost						
1	24	58,5%	17	41,9%	14	51,9%	11	40,7%	37	76,7%	10	21,3%	37	61,7%	21	35,0%	2	66,7%	1	33,3%
2	19	46,3%	22	53,7%	11	40,7%	16	59,3%	32	68,1%	15	31,9%	38	63,3%	22	36,7%	3	100,0%	0	0,0%
3	17	41,3%	24	58,3%	10	37,0%	17	63,0%	20	42,6%	27	57,4%	36	60,0%	24	40,0%	1	33,3%	2	66,7%
4	39	95,1%	2	4,9%	20	74,1%	7	25,9%	42	89,4%	5	10,6%	59	98,3%	1	1,7%	3	100,0%	0	0,0%
5	26	63,4%	15	36,6%	16	59,3%	11	40,7%	38	80,9%	9	19,1%	42	70,0%	18	30,0%	2	66,7%	1	33,3%
6	1	2,4%	40	97,6%	5	18,5%	21	77,9%	7	14,9%	40	85,1%	8	13,3%	52	86,7%	0	0,0%	3	100,0%
Četnost	126	51,2%	120	48,8%	76	46,9%	83	51,2%	176	62,4%	106	37,6%	220	61,1%	138	38,9%	11	61,1%	7	38,9%
		Skromné										Skromné								Spořehu eskalující
Četnost chování věku 21-40 let		49,5%										Relativní četnost chování věku 41 let a více		61,7%						38,0%

Celková relativní četnost skromného či spořehu eskalujícímu chování všech respondentů

57,0%

42,5%

Tabulka 17.4 k hypotéze H₃ - Proenvironmentální chování v závislosti na vzdělání

Číslo otázky	střední, vyučen (6 respondentů)		střední s maturitou (108 respondentů)		vyšší odborné (12 respondentů)		vyšší odborné (2 respondentů)	
	Absolutní četnost odpovědí "vždy" a "často" a "ano" a "včetně"	Relativní četnost - chování ni	Absolutní četnost odpovědí "vždy" a "často" a "ano" a "včetně"	Relativní četnost - chování proenvironmentální	Absolutní četnost odpovědí "vždy" a "často" a "ano" a "včetně"	Relativní četnost - chování proenvironmentální	Absolutní četnost odpovědí "vždy" a "často" a "ano" a "včetně"	Relativní četnost - chování proenvironmentální
8	6	100,0%	0	0,0%	92	85,2%	16	14,8%
9	5	83,3%	1	16,7%	63	58,3%	45	41,7%
10	0	0,0%	6	100,0%	22	20,4%	86	79,6%
11	0	0,0%	6	100,0%	17	15,7%	91	84,3%
12	2	33,3%	4	66,7%	24	22,2%	84	77,8%
13	1	16,7%	5	83,3%	40	37,0%	68	63,0%
Četnost celkem	14	38,9%	22	61,1%	258	39,8%	390	60,2%

Celková četnost chování dle vzdělání	nižší (střední, vyučen a s maturitou)	vyšší (VOŠ a vysokobaklé)
	272	412
	39,8%	60,2%
	153	231
	39,8%	60,2%

Tabulka T3/4 k hypotéze H₄ - Převážující důvod, který by nejspíše vedl nebo již vede k omezení Vaší spotřeby v závislosti na pohlaví

Odpověď ¹	Ženy - 155 respondentek		Muži - 23 respondentů	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Nedostatek finančních prostředků	56	36,1%	9	39,1%
Ochrana životního prostředí	12	7,7%	2	8,7%
Vlastní přesvědčení	82	52,9%	10	43,5%
Zákonné nařízení	2	1,3%	1	4,3%
Netýká se mne	3	1,9%	1	4,3%
Četnost celkem	155	100,0%	23	100,0%

Tabulka T4/4 - Souhrn odpovědí s úplným pochopením pojmu "dobrovolná skromnost"					
15. Co si představíte, když se řekne dobrovolná skromnost?	Věk	Vzdělání	Sídlo	Pohlaví	Bydlí
Myslím, že bychom neměli nakupovat více jídla než stačíme spotřebovat, abychom pak nemuseli něco vyhazovat. Měli bychom se snažit vyprodukovat co nejméně odpadu a určitě už při nákupech myslet více na možnost pozdější co nejšetnější likvidace.	53	střední odborné (vyučen)	v Praze	žena	v bytě
Zbytečně neutrácet, kupovat a vystačit si i s málem.	50	střední odborné (vyučen)	v Praze	žena	v bytě
Život na venkově, kde si vše nutné k životu vypěstují a vyrobím. Bez auta. Bez odpadků.	45	střední odborné (vyučen)	v krajském či bývalém okresním městě	žena	v rodinném domě
Asi něco jako, i když mám dost finančních prostředků, nemusím mít všechno, ale vše s rozmyslem	55	střední s maturitou	na venkově	žena	v rodinném domě
Člověk by si měl chovat již od přírody skromně a uvědomit si kde a na co má klást nároky. Vysoké nároky bychom měli mít na čistou vodu, čerstvý vzduch, na zdravotnictví, veřejnou dopravu a na radost ze života - ne na co nejnákladnější hromadění tretek.	52	střední s maturitou	v krajském či bývalém okresním městě	žena	v bytě
člověk nelpí na hmotných statcích	51	střední s maturitou	v Praze	žena	v rodinném domě
Člověk, který se omezí na základní svoje potřeby a nevynakládá zbytečně finanční prostředky na věci, které nepotřebuje.	23	střední s maturitou	v krajském či bývalém okresním městě	muž	v bytě
Dobrovolná skromnost, představuji si využívání pouze potřebných věcí k životu a neuzívání zbytečného luxusu.	30	střední s maturitou	v Praze	žena	v rodinném domě
I životní postoj. Není důvod mrhat vším.	45	střední s maturitou	v krajském či bývalém okresním městě	žena	v rodinném domě
Když člověka ke skromnosti a šetrnosti nenutí žádné vnější vlivy, ale dělá něco sám z vlastní iniciativy a přesvědčení, co mu přijde přirozené a nemá pocit, že ho to v životě jakkoliv omezuje.	25	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
Mé vlastní rozhodnutí - neplýtvat.	38	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě

Myslím, že v současné době dobrovolně skromných lidí ubylo a ti kteří se tímto motem řídí z vlastního přesvědčení je pomálu. Více lidí žije nedobrovolně skromě viz důchodci. Skromnost dnešním lidem chybí a kdybych to vzala idealisticky naordinovala bych povinnou skromnost každému byť by to "omezilo" jeho osobní svobodu, kterou se tak rádi zaštitujeme. Shrnula bych to takto, dobrovolná skromnost alespoň v minimu by měla pro člověka představovat zvýšený zájem o své okolí, lidí kteří v něm žijí, ohleduplnost, kterou by měli projevovat v mezích Guta Jarkovského a zamyslet se nad nadměrnými nákupy spotřebního zboží, které je nám podsouváno ve snaze zvýšit "globálně" ekonomiku.	35	střední s maturitou	v Praze	žena	v rodinné m domě
nakupovat jen, co spotřebuji neplýtvat energií	49	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
Nakupovat nebo vlastnit jen nejdůležitější věci, potřebné k přežití.	24	střední s maturitou	v Praze	žena	v rodinné m domě
Nakupovat s rozmyslem včetně potravin. Ignorovat různé reklamy a "slevy", které nás přímo vybízejí ke zbytečným nákupům a hromadění nepotřebných věcí.	49	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
nakupuji vše pouze nutné, nedělám zásoby a nevyhazuji potraviny, které kupuji co nejméně průmyslově upravené, vodu piji „kohoutkovou,“, udržuji si stabilní váhu, chodím pěšky, nekouřím, nepiji alkoholické nápoje, maso postupně nahrazuji sójou.	49	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
nebrat víc než nutně potřebuji	57	střední s maturitou	na venkově	žena	v rodinné m domě
Nebýt chamtivý a nenažraný, obrazně i doslovně řečeno, nehromadit zbytečné krámy.	42	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
Nekupovat oblečení, které zůstává ve skřini, nepoužívání igelitek na odnos nákupu, využívání MHD místo auta, nakupovat jenom co sním.	58	střední s maturitou	v menším městě	žena	v bytě
Nemám automobil, nelétám na zahraniční dovolenou, neplýtvám (vodou, jídlem, oblečením...)	40	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
nemusím mít všechno nejnovější a nejlepší	57	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
nenáročnost, podmíněná imunitou vůči tlakům spotřební společnosti a obchodních řetězců	43	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
neplýtvat, nepodléhat módním zbytečným výstřelkům ve všech oborech	59	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě

Souhrn odpovědí s úplným pochopením pojmu „dobrovolná skromnost“

neplýtvání	58	střední s maturitou	v menším městě	žena	v rodinném domě
neplýtvat	51	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
omezení bez nátlaku	31	střední s maturitou	v menším městě	žena	v bytě
omezení dle svého přesvědčení	50	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
omezení dle svého přesvědčení	59	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
Pod pojmem dobrovolná skromnost si představuji, že i přes dostatek prostředků člověk nehýří, nežije na vysoké noze a přemýšlí co doopravdy je k životu potřeba a co ne.	24	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
Pořizovat věci po důkladném zvážení, zda-li je nutně potřebuji k životu - je to životní postoj	45	střední s maturitou	na venkově	žena	v rodinném domě
představím si člověka, který se rozhodne vystačit se základními prostředky, nekupuje zbytečně nové módní výrobky, žije střídmě.	25	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
Skromný nematerialistický člověk, který žije v souladu s přírodou, šetrně k přírodě, ze svého vlastního přesvědčení.	35	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
spokojenost s tím co člověk má	45	střední s maturitou	na venkově	žena	v rodinném domě
spokojit se s nezbytnými prostředky mít malé nároky při možnosti dopřát si více - cokoli	58	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
Vědomé omezení vlastního blahobytu a pohodlí, snížením spotřeby energií, vody, výtobytků vědy a techniky. Omezení zbytečných nákupů.	56	střední s maturitou	v krajském či bývalém okresním městě	žena	v rodinném domě
Vynechání věcí pro život nepodstatných a nevýznamných a povýšení "BÝT" nad "MÍT"	57	střední s maturitou	v Praze	žena	v bytě
vytvoření 40 skleniček marmelád (jahoda, meruňka, višně, rakytník) pro celou početnou rodinu na zimu a taky zásobu sušeného ovoce pro vnoučata (hruška, jahoda, jabko, mochyň peruánská)	57	střední s maturitou	na venkově	žena	v rodinném domě
Zbytečně neplýtvat a chovat se ohleduplně ke svému okolí (příroda i lidé) bez ohledu na to, zda na to mám či nemám.	32	střední s maturitou	v Praze	žena	v rodinném domě
Žít skromně, aniž mě k tomu cokoliv nutí, zejména finanční možnosti.	50	střední s maturitou	v krajském či bývalém okresním městě	žena	v bytě
brát si pouze to, co nezbytně potřebuji mít ohled na další generace	51	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
Být normální. Slušný a skromný. Nemusí mne nikdo nutit. Vím si to uvědomit sám.	37	vysokoškolské	v menším městě	muž	v bytě
co nepotřebuji to nemusím mít	61	vysokoškolské	v Praze	muž	v bytě

Člověk se sám rozhodne, že bude uspokojovat jen opravu potřebné potřeby, nebude zbytečně plýtvat a bude přemýšlet co je opravdu nezbytné a co je už jen zbytečný rozmar.	38	vysokoškolské	v krajském či bývalém okresním městě	muž	v bytě
Dobré hospodaření (např nevyhazovat jídlo, nakupovat tak aby nezbylo a nic se nevyhazovalo), šetření vodou, používat hromadné dopravní prostředky, nekouřit, oblečení donosit pokud jde, nepřetápět místnosti, šetřit elektřinou).	55	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
Dobrovolná skromnost je podle mě omezení konzumu a snaha vybírat si pro svou spotřebu jen ty kvalitnější věci. Klást větší důraz na kvalitu ne na kvantitu.	27	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
Konzumovat jen tolik, kolik skutečně potřebuji, nezaplevelit svou domácnost zbytečnými věcmi.	38	vysokoškolské	v Praze	muž	v bytě
nenáročnost, která není nařízená autoritou	60	vysokoškolské	v Praze	muž	v bytě
neplýtvání	57	vysokoškolské	v krajském či bývalém okresním městě	muž	v rodinném domě
Nevyužívat vše, co se nabízí, ale jen to, co opravdu potřebuji a jsem o tom přesvědčená.	46	vysokoškolské	v krajském či bývalém okresním městě	žena	v bytě
omezit zbytečný konzum	58	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
Používat "sedlácký rozum", všimnout si věcí kolem sebe a zvažovat co nutně potřebuji a co ne, což neznamená za každou cenu živořit, ale chovat se odpovědně a dodržovat zásady a normy lidského chování nejen vůči lidem samotným ale právě i vůči přírodě, nenechat se zblbnout všudypřítomnou reklamou na kdeco, hovořit o problémech, vychovávat v tomto duchu mladší generace.	60	vysokoškolské	v Praze	muž	v rodinném domě
Pro mě dobrovolná skromnost znamená se uskromnit i když nemusím a nejsem nijak nucena.	28	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
pro mne to představuje nekupovat věci, které již mám a slouží, jen proto, že jsou hezčí a modernější a dobře si rozmyslet při koupi, zdali to opravdu z jakýchkoli důvodů musím mít	50	vysokoškolské	v krajském či bývalém okresním městě	žena	v bytě
Představím si pod tím životní filosofií. Člověk, který i přes dostatek finančních prostředků a bez dalších zákonných omezení, nepodlehá konzumním trendům doby (reklama, větší a větší spotřeba). Například poustevnictví bych označila za extrém v souvislosti s dobrovolnou skromností.	30	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
Přestože bych si mohl "dovolit více", v hlavě mám srovnáno a vím, že okázalý přepych je zbytečností.	42	vysokoškolské	v menším městě	žena	v rodinném domě

Souhrn odpovědí s úplným pochopením pojmu „dobrovolná skromnost“

					domě
Přiměřená spotřeba věcí a potravin. Nenakupování zbytečností.	24	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
sebekontrola a sebekázeň nejen k sobě, ale zejména ve vztahu k okolí, ochota respektování potřeb přírody i druhých lidí	62	vysokoškolské	v Praze	muž	v bytě
skromnost z vlastního rozhodnutí	30	vysokoškolské	v Praze	muž	v bytě
skromnost, ke které člověk není nucen vnějšími okolnostmi	53	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
Skromnost, která není vynucená (např. nedostatkem finančních prostředků, okolním prostředím, zvyklostmi).	29	vysokoškolské	v krajském či bývalém okresním městě	muž	v bytě
snížení životních potřeb na základě vlastního rozhodnutí	58	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
To, jak žije naše rodina a jak jsme vychovávali své děti, i když u nich bohužel už je to jinak, neboť jsou velmi ovlivněny současnou společností. To, že zbytečně nenakupujeme nepotřebné věci, snažíme se chovat k přírodě, tak, aby nám nenakopala do z....	57	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
Úplný opak konzumní společnosti, tzn. inteligentní rozvoj a přiměřená kvalita života bez hysterických záchvatů: "Jé to musím mít, protože to má můj soused a když to nebudu mít tak se budu cítit hrozně a budu mít deprese, že to nemám."	36	vysokoškolské	v Praze	muž	v bytě
vlastní názor na spotřebu, uspokojení a radost z nepodlehnutí reklamě	40	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
vlastní postoj ke spotřebě, kdy spotřebovávám málo (nebo spíše ne nadbytek) z vlastního rozhodnutí a nevadí mi to	24	vysokoškolské	v Praze	žena	v bytě
člověk skromný od přírody, z vlastního přesvědčení	54	vyšší odborné (VOŠ)	v krajském či bývalém okresním městě	žena	v bytě
neplýtvání - týká se téměř všeho (potraviny, energie, čisticí prostředky, šatstvo ...)	57	vyšší odborné (VOŠ)	v Praze	žena	v bytě
Využívat všeho jen tolik, kolik potřebuji. Člověk vystačí s málem, jen si to musí uvědomit a zbytečně neplýtvat. Kdyby byl každý střídmý a nehromadil nadbytečný majetek, nebyla by na světě bída a hlad a děti by neumíraly na podvýživu.	50	vyšší odborné (VOŠ)	v Praze	žena	v bytě